

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАКАЗ

23.03.2017 № 164

Зареєстровано у Міністерстві
юстиції України
09 червня 2017 р.
за № 704/30572

**Про затвердження Інструкції про порядок виконання
норм міжнародного гуманітарного права у Збройних
Силах України**

Відповідно до [статті 2](#) Закону України “Про оборону України” та з метою забезпечення додержання принципів і норм міжнародного гуманітарного права військовослужбовцями і працівниками Збройних Сил України **НАКАЗУЮ**:

1. Затвердити [Інструкцію про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України](#), що додається.
2. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

Міністр оборони України
генерал армії України

С.Т. Полторак

ПОГОДЖЕНО:

Т.в.о. Міністра
закордонних справ України

О.В. Зеркаль

Уповноважений
Верховної Ради України
з прав людини

В.В. Лутковська

В.о. Міністра
охорони здоров'я України

У. Супрун

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства
оборони України
23.03.2017 № 164
Зареєстровано у Міністерстві
юстиції України
09 червня 2017 р.
за № 704/30572

ІНСТРУКЦІЯ

про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України

I. Основні положення міжнародного гуманітарного права, що застосовуються у збройних конфліктах

1. Загальні положення

1. Міжнародне гуманітарне право (право збройних конфліктів) - система міжнародно визнаних правових норм і принципів, що застосовуються під час збройних конфліктів, встановлюють права і обов'язки суб'єктів міжнародного права щодо заборони чи обмеження використання певних засобів і методів ведення збройної боротьби, забезпечення захисту жертв кофлікту та визначають відповідальність за порушення цих норм.

2. Інформацію щодо орієнтовного переліку основних багатосторонніх міжнародних договорів та інших нормативно-правових актів України щодо міжнародного гуманітарного права наведено в [додатку 1](#) до цієї Інструкції.

Норми міжнародного гуманітарного права вступають у дію з початком збройного конфлікту або операції з підтримання миру і безпеки.

Обсяг зобов'язань сторони міжнародного збройного конфлікту (війни) визначається як нормами звичаєвого права, так і договірними нормами міжнародного гуманітарного права (далі - МГП), ратифікованими кожною стороною.

Під час збройного конфлікту неміжнародного характеру обсяг зобов'язань з дотримання МГП для сторін - учасників конфлікту (держава та антиурядові сили) визначається спільною [статтею 3](#) Женевських конвенцій 1949 року та [II Додатковим протоколом 1977 року](#), іншими конвенціями, що ратифіковані державою, а також нормами звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

Обсяг застосування МГП під час проведення операцій з підтримання миру і безпеки визначається нормами звичаєвого міжнародного гуманітарного права та обсягом і специфікою, які визначає уповноважений орган (Генеральний секретар ООН, Рада Безпеки ООН, ОБСЄ, ЄС тощо).

Під час міжнародних збройних конфліктів застосування норм припиняється із загальним закінченням воєнних дій, а на окупованій території - із закінченням окупації, за винятком застосування щодо осіб, чие звільнення, репатріація або влаштування будуть здійснені після цих строків. Ці особи мають перебувати під захистом відповідних положень [Женевської конвенції](#) та [I Додаткового протоколу](#) аж до їхнього звільнення, репатріації або влаштування.

3. Основне завдання МГП - захист осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях, а також тих, які перестали брати в них участь у результаті хвороби, поранення або будь-якої іншої причини, незалежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови або інших ознак.

Для виконання цього завдання МГП:

визначає правовий статус осіб і об'єктів, які знаходяться у районі (зоні) ведення воєнних дій;

встановлює ряд обмежень у виборі засобів, методів ведення воєнних дій сторонами, що воюють;

регламентує права та обов'язки осіб, які знаходяться під захистом МГП;

встановлює відповідальність держави і окремих осіб за порушення його норм.

МГП також встановлює захист об'єктів, які не мають військового значення, обмежує сторони, що воюють, у виборі засобів і методів ведення війни.

4. У випадках, не передбачених міжнародними угодами, цивільні особи та комбатанти залишаються під захистом і дією загальних принципів міжнародного права, які базуються на сталих звичаях, принципах гуманності та вимогах суспільної свідомості.

У разі якщо актами законодавства України встановлено більш суворі обов'язки суб'єктів застосування МГП щодо заборони чи обмеження використання певних засобів і методів ведення військової боротьби або більш широкий обсяг захисту жертв збройних конфліктів, ніж ті, що встановлені МГП, застосовуються акти законодавства України.

2. Основні терміни і поняття міжнародного гуманітарного права

1. Анексія - протиправне насильницьке приєднання однією державою території або частини території іншої держави або будь-якого простору, що перебуває під контролем чи у спільному користуванні міжнародного співтовариства.

2. Апартеїд - один із видів злочинів проти людяності, нелюдські діяння, які здійснюються свідомо шляхом широкомасштабного або систематичного нападу на цивільних осіб, що вчиняються в контексті інституціоналізованого режиму систематичного гноблення і панування однієї расової групи над іншою расовою групою або групами з метою збереження такого режиму.

3. Апатриди - особи, які не мають громадянства жодної держави.

4. Біженці - особи, які через обґрунтовані побоювання стати жертвами переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходяться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажають користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і перебуваючи за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних

подій, не можуть чи не бажають повернутися до неї внаслідок таких побоювань.

5. Боєприпаси, що не вибухнули, - вибухонебезпечні боєприпаси, в які вставлено запальник, детонатор та які поставлено на звід або в інший спосіб підготовлено до використання й використано у збройному конфлікті. Вони могли бути вистрілені, скинуті, запущені або випущені й повинні були вибухнути, але не вибухнули.

6. Вибухонебезпечні боєприпаси - звичайні боєприпаси, що містять вибухові речовини, за винятком мін, мін-пасток та інших пристроїв, визначених у [Протоколі про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв \(Протокол II з поправками, унесеними 03 травня 1996 року\)](#), що додається до [Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію](#).

7. Вибухонебезпечні предмети - наслідки війни - боєприпаси, які не вибухнули, а також залишені вибухонебезпечні боєприпаси.

8. Військовополонені - комбатанти, які опинились у полоні під час міжнародного збройного конфлікту, незалежно від їхнього стану - здорові, хворі або поранені.

Крім того, до військовополонених належать захоплені противником:

особовий склад ополчень і добровільних загонів;

особи, які на законних підставах прямують за збройними силами, але не входять до їхнього складу (цивільні члени екіпажів військових літальних апаратів, члени робочих команд і служб, на які покладено побутове обслуговування збройних сил тощо) та мають посвідчення особи встановленого зразка, вказаного у правилах застосування норм МГП щодо розпізнавання осіб і об'єктів ([додаток 2](#));

члени екіпажів торгових суден і літаків (вертольотів) цивільної авіації, якщо вони не користуються більшим пільговим режимом згідно з іншими положеннями МГП;

населення неокупованої території, яке стихійно, за власним бажанням озброюється для боротьби з військами, що вторгаються, і яке не встигло сформуватися у регулярні війська (за умови відкритого носіння ним зброї та дотримання норм МГП).

Військовополонені перебувають під владою держави, представники збройних сил якої взяли їх у полон, а не окремих осіб або військових формувань.

Військовий полон є не покаранням, а тимчасовим обмеженням можливості брати участь у бойових діях.

9. Віроломство - дії, спрямовані на те, щоб викликати довіру противника, примусити його повірити, що він має право на захист і зобов'язаний надати такий захист згідно з нормами міжнародного права, які застосовуються в період збройних конфліктів, з метою його обману. Заборонено вбивати, завдавати поранення або брати в полон противника, вдаючись до віроломства.

Прикладами віроломства є симулювання:

наміру вести переговори під прапором перемир'я;
капітуляції;
виходу із ладу (небоєздатності) внаслідок поранення або хвороби;
володіння статусом цивільної особи або некомбатанта;
володіння статусом, який надає захист, шляхом використання розпізнавальних емблем (знаків) чи форми одягу Організації Об'єднаних Націй або нейтральних держав та держав, які не беруть участі в міжнародному збройному конфлікті.

МГП не забороняє використання військових хитрощів з метою введення противника в оману (маскування, демонстративні дії, дезінформація, імітація тощо).

10. Внутрішньо переміщена особа - громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

11. Військовий об'єкт - будь-який об'єкт, який в силу свого характеру, місцезнаходження, призначення чи використання може бути застосований у воєнних діях та повне або часткове руйнування, захоплення або нейтралізація якого за існуючих в даний момент умов надає певну військову перевагу.

Військовими об'єктами є:

підрозділи збройних сил і організованих збройних формувань (особовий склад, озброєння і військова техніка), за винятком медичних формувань, санітарно-транспортних засобів, духовного персоналу та їхнього майна;

об'єкти (споруди, будинки, позиції, казарми, склади тощо), що використовуються або підготовлені до використання у військових цілях;

інші об'єкти, які за своїм характером, значенням, розташуванням, призначенням або використанням можуть бути використані у воєнних діях і чиє повне або часткове зруйнування, захоплення чи нейтралізація в конкретних умовах обстановки надає явну військову перевагу.

Військові об'єкти вважаються законними цілями для нападу.

Військовий об'єкт залишається таким навіть у випадку, якщо на ньому перебувають цивільні особи.

12. Військові трофеї - захоплене у противника озброєння, військова техніка та інше військове майно, яке може використовуватися стороною, що їх захопила.

Перед тим, як використовувати військові трофеї, з них необхідно зняти емблеми і знаки противника та встановити власні емблеми (знаки).

Військові трофеї належать державі, а не окремим військовослужбовцям.

13. Геноцид - діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на

повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з такої групи в іншу.

14. Демілітаризована зона - будь-яка зона, із якої за згодою між сторонами, що знаходяться у збройному конфлікті, виведені всі комбатанти та мобільні бойові засоби. Влада і населення цієї зони повинні утримуватися від ворожих дій.

Демілітаризована зона позначається знаками, які погоджуються між сторонами, що знаходяться у збройному конфлікті.

15. Депортація або насильницьке переміщення населення - насильницьке переміщення осіб, які зазнали виселення або інших примусових дій, з району, в якому вони законно перебувають, за відсутності підстав, що допускаються міжнародним правом.

16. Держава, яка не воює (невоююча держава), - держава, яка на відміну від нейтральної держави не зв'язує себе зобов'язанням рівного ставлення до воюючих.

Держава, яка не воює, не використовує свої збройні сили, може надавати підтримку воюючій стороні у міжнародному збройному конфлікті іншими засобами (надання озброєння, військового майна, баз, аеродромів тощо).

17. Духовний персонал (як військовий, так і цивільний) - особи, які зайняті виключно виконанням своїх духовних функцій у:

збройних силах сторони, що перебуває в конфлікті;

медичних формуваннях або санітарно-транспортних засобах сторони, що перебуває в конфлікті;

організаціях цивільної оборони сторони, що перебуває в конфлікті.

18. Жертви збройного конфлікту:

поранені та хворі;

особи, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата);

безвісно відсутні особи;

загиблі (померлі);

військовополонені або інші особи, свобода яких обмежена у зв'язку зі збройним конфліктом;

цивільні особи, які знаходяться в районі воєнних дій та на окупованій території.

19. Журналісти, які не входять до складу збройних сил і знаходяться в службових відрядженнях у районах збройних конфліктів, вважаються цивільними особами та знаходяться під захистом МГП, за винятком окремих випадків і на період, коли вони беруть безпосередню участь у воєнних діях.

20. Загиблі (померлі) - особи, які загинули (померли) з причин, пов'язаних із веденням воєнних дій. Останки таких осіб, у тому числі й тих, хто не є громадянами держави, в якій вони загинули (померли), повинні користуватись повагою. Місця поховання таких осіб утримуються й позначаються таким чином, щоб їх завжди можна було розшукати.

21. Залишені вибухонебезпечні боєприпаси - вибухонебезпечні боєприпаси, які не були використані під час збройного конфлікту та були

забуті чи залишені стороною у збройному конфлікті і більше не знаходяться під її контролем. Залишені вибухонебезпечні боєприпаси можуть бути чи не бути зі вставленими запальниками чи детонаторами, поставленими на звід або в інший спосіб підготовленими до використання.

22. Запалювальна зброя - будь-яка зброя або боєприпаси, які в першу чергу призначені для підпалювання об'єктів або спричинення людям опіків від дії полум'я, тепла або того й іншого разом, які виникають в результаті хімічної реакції речовини, доставленої до цілі.

Запалювальна зброя може бути у вигляді вогнеметів, фугасів, снарядів, ракет, гранат, мін, бомб й інших ємностей із запалювальними речовинами.

Запалювальна зброя не включає боєприпаси:

які можуть здійснювати випадкову запалювальну або опікову дію, такі як освітлювальні засоби, трасуючі снаряди, димові або сигнальні системи;

які призначені для комбінованого впливу шляхом проникнення, вибуху або осколками із додатковим запалювальним ефектом, такі як броньбійні снаряди, осколкові снаряди, фугасні бомби та подібні боєприпаси комбінованої дії, запалювальний ефект яких спеціально не призначений викликати опіки у людей, але які використовуються проти військових об'єктів, таких як броньовані машини, літаки й установки або споруди.

23. Збройна агресія - протиправне застосування збройної сили однією державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави.

24. Збройні сили держави (сторони), яка воює, - організовані збройні формування, що знаходяться під командуванням осіб, відповідальних перед цією державою (стороною) за дії своїх підлеглих.

Заборонено насильно примушувати громадян держави-противника до участі у воєнних діях проти своєї держави.

Збройні сили підпорядковуються внутрішній дисциплінарній системі, яка забезпечує можливість дотримання норм МГП.

До складу збройних сил входять комбатанти (ті, які воюють) та некомбатанти (ті, які не воюють) - медичний і духовний персонал, інтенданти, військові кореспонденти, юристи тощо.

25. Зосередження цивільного населення - будь-яке зосередження цивільного населення, постійне чи тимчасове, в житлових частинах міст чи селищах, таборах або колонах біженців та тих, кого евакуюють, групи кочового населення.

26. Інтернування - прийняття та примусове поселення нейтральною державою або іншою державою, що не є стороною міжнародного збройного конфлікту, осіб, які належать до збройних сил держав, що воюють (війська сторін, у тому числі військові кораблі та літаки, військовополонені, які втекли, хворі та поранені), що змушені були увійти на її територію. Особи, піддані інтернуванню, роззброюються і розміщуються на розсуд держави, яка їх прийняла.

Інтернування також означає примусове поселення у спеціальних місцях цивільних осіб однієї із сторін, що воює, які опинилися на території противника у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом.

27. Комбатанти - особи зі складу збройних сил сторони, яка бере участь у збройному конфлікті (за винятком медичного та духовного персоналу). Термін "комбатант" застосовується в контексті міжнародного збройного конфлікту. Комбатанти мають право брати безпосередню участь у воєнних діях. У контексті неміжнародного збройного конфлікту йдеться про урядові збройні сили та членів озброєних груп, які не мають права брати участь у воєнних діях та повинні виконувати "безперервну бойову функцію".

Статус комбатанта визначається положеннями [Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року](#) та [Додаткового протоколу I від 8 червня 1977 року до Женевських конвенцій 1949 року про захист жертв війни](#).

Комбатанти повинні відрізнятися від цивільного населення тоді, коли вони беруть участь у нападі або у воєнних діях, які є підготовкою до нападу, щонайменше відкритим носінням зброї.

Застосування військових заходів насильства щодо комбатантів у воєнних діях аж до їх знищення визнається законним, за винятком випадків, коли особа є такою, що вибула із строю (*hors de combat*).

У випадку захоплення комбатанта противником під час міжнародного збройного конфлікту він має право на отримання статусу військовополоненого. Якщо з'являється сумнів, чи належить особа, яка брала участь у воєнних діях і потрапила до рук супротивника, до категорій, що підпадають під визначення військовополоненого, така особа користується захистом [Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 року](#) (Третьої Женевської конвенції) доти, доки її статус не буде визначений компетентним судом.

У контексті неміжнародного збройного конфлікту особи, свобода яких обмежується у зв'язку зі збройним конфліктом неміжнародного характеру, залишаються під захистом МГП.

28. Культурні цінності - об'єкти, що мають велике значення для культурної спадщини народів і відіграють важливу роль у духовному житті людей (пам'ятники архітектури та історії, твори мистецтва, релігійні або світські пам'ятники, археологічні об'єкти, музеї, бібліотеки, архіви, театри тощо).

В Україні облік об'єктів культурної спадщини ведеться у [Державному реєстрі національного культурного надбання](#), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 року № 466 "Про затвердження Положення про Державний реєстр національного культурного надбання".

Культурні цінності не повинні використовуватись у воєнних цілях.

Культурним цінностям, що мають виняткове значення, надається спеціальний захист. Число таких об'єктів обмежене і вони заносяться в Міжнародний реєстр культурних цінностей, які знаходяться під спеціальним захистом.

29. Медичний персонал (як військовий, так і цивільний) - особи, які входять до складу медичних формувань і призначені (постійно або тимчасово) для виконання винятково медичних функцій - розшуку, евакуації, транспортування, встановлення діагнозу чи лікування, включаючи надання першої допомоги та допомоги пораненим, хворим і особам, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата), а також для здійснення профілактики захворювань або для здійснення адміністративно-господарського забезпечення медичних формувань та роботи на санітарному транспорті.

Військовий медичний персонал може мати легку особисту зброю для самооборони та захисту поранених і хворих.

30. Медичні формування - установи та інші формування, як військові, так і цивільні, створені для медичних цілей: для розшуку, підбирання, транспортування, встановлення діагнозу або лікування, включаючи надання першої допомоги пораненим, хворим і особам, що зазнали корабельної аварії, а також для профілактики захворювань. Наприклад шпиталі або інші подібні медичні центри і інститути, склади медичного майна та медико-фармацевтичні склади таких формувань. Медичні формування можуть бути стаціонарними або рухомими, постійними або тимчасовими.

31. Міжнародний збройний конфлікт - будь-яке зіткнення між двома або більше державами із застосуванням збройних сил.

32. Місцевість, що не обороняється, - будь-яка місцевість (населений пункт), що знаходиться в районі воєнних дій або поблизу нього і є відкритою (відкритим) для окупації противником.

Із місцевості, що не обороняється, повинні бути евакуйовані військові об'єкти. Воєнні дії на такій місцевості вести заборонено.

На відміну від демілітаризованих зон (для створення яких необхідна взаємна згода сторін, що знаходяться у збройному конфлікті) місцевості, що не обороняються, можуть бути створені шляхом односторонньої заяви із повідомленням про це протилежної сторони (остання повинна підтвердити одержання такого повідомлення).

Піддавати нападу місцевості, що не обороняються, та демілітаризовані зони, поширювати на них воєнні дії заборонено.

33. Можливі запобіжні заходи - запобіжні заходи, практично здійсненні або можливі з урахуванням усіх існуючих у певний час обставин, у тому числі гуманітарних та військових міркувань. Такі запобіжні заходи можуть включати оповіщення, просвітницьку роботу з попередження про небезпеку, зумовлену вибухонебезпечними предметами - наслідками війни, позначення, огороження та моніторинг території, ураженої вибухонебезпечними предметами - наслідками війни.

34. Напад - акти насильства щодо противника незалежно від того, здійснюються вони під час наступу чи під час оборони.

35. Нейтралітет у воєнний час - формальна позиція держави, яка визначає правовий стан, за якого вона не бере участі у збройному конфлікті і не надає безпосередньої допомоги сторонам у збройному конфлікті. Дотримання

державою нейтралітету виключає право сторін, які воюють, вести воєнні дії на її території, проводити через неї свої війська та застосовувати проти неї збройні сили.

Нейтральна держава не несе відповідальності за приватних осіб, які окремо переходять кордон і вступають на військову службу до тієї чи іншої сторони, що воює.

36. Некомбатанти - особи, які входять до складу збройних сил та надають їм допомогу, але безпосередньої участі у воєнних діях не беруть. До них належать медичний і духовний персонал, інтенданти, військові кореспонденти, юристи тощо. До вказаних осіб не має застосовуватися зброя, якщо вони зайняті виконанням своїх безпосередніх обов'язків.

Вказані особи користуються передбаченим МГП захистом, який вони втрачають у разі їхньої безпосередньої участі у воєнних діях на період такої участі.

37. Неміжнародний (внутрішній) збройний конфлікт (збройний конфлікт неміжнародного характеру) - тривалі та інтенсивні збройні зіткнення на території держави між урядовими збройними силами і організованими збройними формуваннями або між організованими збройними формуваннями.

До неміжнародного (внутрішнього) збройного конфлікту належать такі ситуації, коли:

у межах території однієї держави починаються чітко визначені воєнні зіткнення між збройними силами та іншими організованими збройними формуваннями або між організованими збройними формуваннями;

організовані збройні формування здійснюють контроль над частиною території держави, який дає їм можливість вести безперервні та узгоджені воєнні дії.

До неміжнародних (внутрішніх) збройних конфліктів не належать випадки порушення громадського порядку та ситуації внутрішньої напруженості (наприклад, масові заворушення, терористичні акти, окремі акти насильства тощо).

38. Об'єкти, які знаходяться під захистом МГП:

- медичні формування;
- санітарно-транспортні засоби;
- цивільні об'єкти;
- культурні цінності;
- особливо небезпечні об'єкти;
- об'єкти цивільної оборони;
- санітарні зони (місцевості);
- місцевості, що не обороняються;
- демілітаризовані зони.

Напад на такі об'єкти заборонено.

39. Воєнна окупація - тимчасове зайняття збройними силами сторони, що воює, у збройному конфлікті міжнародного характеру частини або всієї території супротивника на період ведення воєнних дій. Воєнна окупація не тягне за собою позбавлення суверенітету окупованої території. Відповідно до

положень Гаазьких конвенцій 1907 і 1954 років та [Четвертої Женевської конвенції 1949 року](#) держава-окупант повинна вжити всіх заходів для відновлення і забезпечення суспільного порядку й безпеки населення окупованої території, сприяти задоволенню його першочергових потреб, дотриманню прав і основоположних свобод, забезпечувати захист культурних цінностей, у тому числі шляхом організації на окупованій території військових адміністрацій.

40. Особи, які зазнали корабельної аварії чи аварії літального апарата, - військовослужбовці і цивільні особи, яким загрожує небезпека на морі або в інших водах у результаті лиха, що трапилось з ними чи з їхнім судном (літальним апаратом), і які утримуються від будь-яких ворожих дій. Ці особи вважаються такими, що потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата), під час їх рятування і доти, доки вони не одержать іншого статусу згідно з Женевськими конвенціями або Додатковими протоколами до них, за умови, що вони продовжують утримуватись від ворожих дій.

41. Особи, безвісно відсутні, - особи, які зникли під час ведення воєнних дій і місцезнаходження яких невідоме.

Сторони, що знаходяться у збройному конфлікті, стосовно вказаної категорії осіб повинні виходити, перш за все, із права сімей знати про долю своїх рідних. Тому, як тільки дозволять обставини (найпізніше - одразу після закінчення активних воєнних дій), кожна сторона збройного конфлікту повинна організувати розшук людей, про яких протилежна сторона повідомляє як про осіб, що зникли безвісти.

Запити про розшук від однієї сторони до іншої та відповіді на них згідно з [розділом V](#) Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року про поводження з військовополоненими та [розділом III](#) Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року про захист цивільного населення під час війни передаються через Національні довідкові бюро і Центральне довідкове агентство Міжнародного комітету Червоного Хреста.

42. Особи, які знаходяться під захистом МГП:

жертви збройних конфліктів;

медичний і духовний персонал;

парламентери і особи, які їх супроводжують;

персонал цивільної оборони;

персонал, який відповідає за захист і охорону культурних цінностей;

персонал, який бере участь у гуманітарних акціях.

Напад на таких осіб забороняється.

43. Особливо небезпечні об'єкти - установки чи споруди, що містять небезпечні сили: атомні електростанції, греблі, дамби, руйнація яких може призвести до втрати контролю над небезпечними руйнівними факторами і спричинити великі втрати серед цивільного населення.

Особливо небезпечний об'єкт втрачає свій імунітет (статус), якщо:

зміна режиму його звичайного функціонування призводить до регулярної, істотної та безпосередньої підтримки дій противника;

напад на цей об'єкт є єдиним засобом припинити таку підтримку та якщо напад здійснюється із дотриманням принципу пропорційності.

Зняття захисту з особливо небезпечних об'єктів є надзвичайною мірою, командувач (командир, начальник) повинен вжити всіх практичних заходів щодо запобігання вивільненню небезпечних сил.

У всіх випадках цивільне населення й окремі цивільні особи продовжують користуватися правом на повний захист, що надається їм міжнародним правом, включаючи вжиття застережних заходів, передбачених [статтею 57](#) Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Додатковий протокол I).

44. Парламентери - особи, призначені військовим командуванням для ведення переговорів з командуванням противника.

Парламентер, а також особи, які його супроводжують (сигналіст-барабанщик, перекладач та особа, яка несе білий прапор), користуються правом недоторканності.

Розпізнавальним знаком парламентаря є білий парламентарський прапор.

Парламентер не може бути взятий у полон, йому має надаватись можливість повернутись до своїх військ (сил).

45. Партизани - учасники недержавних військових об'єднань, що не належать до регулярної армії, - військових загонів, які воюють проти наявної у країні влади (політичного чи військового режиму) або окупаційного режиму ворожої країни.

Партизани є комбатантами, що надає їм надалі право на статус військовополонених у разі захоплення, якщо вони належать до однієї зі сторін конфлікту, очолюються особою, яка відповідає за їхні дії, мають знаки, що відрізняють їх від цивільного населення, відкрито носять зброю та дотримуються норм МГП.

Бійці національно-визвольних рухів прирівнюються до регулярних збройних сил держави, тобто розглядаються як комбатанти.

46. Перемир'я - тимчасове чи повне припинення воєнних дій між воюючими сторонами за взаємною угодою або на вимогу Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй.

Перемир'я буває загальним, що поширюється на всі збройні сили, та місцевим (частковим), що встановлюється на окремих ділянках фронту (для направлення парламентарів, проведення переговорів про припинення конфлікту, збереження пам'ятників культури тощо).

47. Персонал організацій цивільної оборони - особи, призначені стороною, що перебуває в конфлікті, в тому числі персонал, призначений компетентною владою сторони, що перебуває в конфлікті, виключно для управління цими організаціями для виконання таких завдань:

оповіщення та евакуація населення;

обладнання сховищ для цивільного населення;

проведення заходів щодо світломаскування, медичного обслуговування цивільного населення та надання йому духовної допомоги;

боротьба із пожежами;
виявлення та позначення небезпечних районів;
здійснення рятувальних робіт;
надання допомоги органам влади у відновленні та підтриманні порядку в районах лиха;
термінове надання притулку населенню, постачання;
відновлення роботи комунальних служб;
термінове поховання загиблих.

48. Повага та захист - поняття МГП, що доповнюють одне одного.

Повага - зобов'язання сторін, що знаходяться у збройному конфлікті, не завдавати шкоди особам і об'єктам, які захищені МГП. Захист - відвернення небезпеки від вказаних осіб і об'єктів, а також забезпечення поваги з боку третіх осіб та надання допомоги.

49. Персонал, який бере участь у гуманітарних акціях, - особи, які беруть участь у проведенні операцій з надання допомоги населенню.

Призначається для транспортування і розподілу гуманітарної допомоги та користується захистом МГП.

У випадку нагальної військової необхідності діяльність такого персоналу може бути тимчасово обмежена.

50. Персонал, який відповідає за захист і охорону культурних цінностей, - особи, на яких покладено обов'язки щодо охорони культурних цінностей. З метою забезпечення самозахисту він може бути озброєний особистою стрілецькою зброєю.

51. Поранені та хворі - військовослужбовці і цивільні особи, які внаслідок травми, хвороби чи іншого фізичного або психічного розладу (інвалідності) потребують медичної допомоги або догляду та утримуються від будь-яких ворожих дій. Це стосується також породіль, новонароджених та інших осіб, які потребують в даний час медичної допомоги чи догляду, наприклад вагітні жінки чи немічні, та які утримуються від будь-яких ворожих дій.

52. Репатріація - повернення в державу громадянства, постійного проживання чи походження осіб, які опинилися через різні обставини на території інших держав.

53. Репресалії - загалом заборонені свідомі порушення МГП у відповідь на правопорушення, які вчинені державою-противником, з метою примусити протилежну сторону закінчити протиправні дії.

Репресалії можуть застосовуватися як крайній захід, вони повинні бути сумірними з порушеннями противника.

Заборонено застосовувати репресалії до:

цивільних осіб та цивільних об'єктів;
військовополонених;
поранених, хворих та осіб, які потерпіли корабельну аварію чи аварію літального апарата;
медичного та духовного персоналу;
осіб та об'єктів, які користуються спеціальним захистом;
об'єктів, що необхідні для виживання цивільного населення;

природного середовища.

54. Розпізнавання об'єктів і персоналу медичного, духовного, цивільної оборони, особливо небезпечних об'єктів та культурних цінностей здійснюється шляхом використання розпізнавальних емблем (знаків), а медичних формувань та санітарно-транспортних засобів - і розпізнавальних сигналів.

Персонал медичний, духовний, цивільної оборони та персонал, призначений для охорони культурних цінностей, повинен мати посвідчення особи, що підтверджує їхній статус.

55. Санітарні і безпечні зони (місцевості) створюються винятково для захисту поранених та хворих, а також персоналу, на який покладено організацію таких зон (місцевостей), управління ними і догляд за особами, які будуть там зосереджені.

Піддавати нападу санітарні і безпечні зони (місцевості) заборонено.

56. Цивільна особа - будь-яка особа, яка не входить до складу збройних сил та не є членом збройної групи. Цивільні особи користуються захистом, за винятком окремих випадків і періоду, коли вони беруть безпосередню участь у воєнних діях. У разі сумнівів щодо того, чи є особа цивільною, вона вважається цивільною.

Цивільне населення складається із цивільних осіб. Наявність серед цивільного населення окремих людей, які не підпадають під визначення цивільних осіб, не позбавляє решту населення цивільного статусу і захисту, який надається МГП.

57. Цивільними об'єктами вважаються всі об'єкти, що не є військовими.

Об'єкти, які зазвичай є цивільними, залежно від умов обстановки, можуть стати воєнними об'єктами.

У разі сумнівів щодо використання цивільного об'єкта у воєнних цілях він вважається цивільним.

Цивільні об'єкти не мають бути об'єктами нападу.

58. Шпигуни та найманці не мають права на статус військовополоненого.

59. Шпигуни - особи, які, діючи таємно або обманним шляхом, збирають (чи намагаються збирати) відомості, що мають військове значення, на території, яка контролюється однією із конфліктуючих сторін, з метою подальшої передачі цієї інформації протилежній стороні.

Особа зі складу збройних сил сторони, що перебуває у збройному конфлікті, яка від імені цієї сторони збирає або намагається зібрати інформацію на території, що контролюється протилежною стороною (наприклад, військовий розвідник), не вважається особою, яка займається шпигунством, якщо, діючи таким чином, вона носить формений одяг своїх збройних сил.

Особа зі складу збройних сил сторони, що перебуває у збройному конфлікті, яка проживає на території, окупованій протилежною стороною, і від імені сторони, від котрої вона залежить, збирає або намагається збирати на цій території інформацію, що має воєнне значення, не вважається особою, яка займається шпигунством, якщо вона не діє обманним шляхом або навмисно не

вдається до таємних методів. Така особа не втрачає свого права на статус військовополоненого, з нею не можуть поводитися, як зі шпигуном, якщо тільки її не захоплено в момент, коли займалась шпигунством.

Особа зі складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті, яка проживає на території, окупованій протилежною стороною, і яка займається шпигунством на цій території, не втрачає свого права на статус військовополоненого, з нею не можуть поводитися як зі шпигуном, крім випадків, коли її захоплено до того, як вона знову приєдналася до збройних сил, до яких вона належить.

60. Найманці - особи, які спеціально завербовані і беруть безпосередню участь у збройному конфлікті з метою отримання особистої вигоди. Вони не є громадянами протилежної сторони, що знаходиться в збройному конфлікті, та особами, які постійно мешкають на території, що контролюється цією стороною. Найманці не входять до складу збройних сил сторін, що воюють.

До найманців не належать військові інструктори і радники, які офіційно направляються однією державою для надання допомоги в будівництві збройних сил іншої держави, за умови, якщо вони не беруть особистої участі у збройному конфлікті.

Шпигуни та найманці не мають права на статус комбатанта та військовополоненого і підлягають кримінальному переслідуванню за свої дії, однак мають право на гуманне поводження. Їх покарання має бути призначено тільки за вироком компетентного судового органу.

3. Заборонені методи і засоби ведення воєнних дій

1. З метою запобігання зайвим стражданням та невинуватим жертвам серед цивільного населення, заподіяння великого і довгострокового збитку природному середовищу, пов'язаним із воєнними діями, для сторін, що воюють, встановлюються заборони та обмеження у виборі методів і засобів ведення воєнних дій:

убивати або завдавати поранення цивільним особам;

убивати або завдавати поранення особам, яких визнано чи яких за даних обставин належить визнати особами, які вибули зі строю (*hors de combat*). Особою, що вибула зі строю, вважається будь-яка особа, яка: перебуває під владою супротивної сторони; зрозуміло виражає намір здатися в полон; неприємна чи яким-небудь іншим чином виведена зі строю внаслідок поранення чи хвороби й тому не здатна оборонятися, за умови, що в будь-якому разі ця особа утримується від ворожих дій і не намагається втекти;

убивати парламентаря і осіб, які його супроводжують;

нападати на осіб, які зазнають корабельної аварії або покидають на парашуті літальний апарат, що терпить лихо, і які не чинять ворожих дій (за винятком осіб, які десантуються у складі повітряних десантів);

застосовувати силу, що допускається стосовно осіб, які не мають права на захист від прямих нападів, але у конкретних обставинах перевищує необхідну для досягнення законної військової мети;

примушувати осіб, які знаходяться під захистом МГП, брати участь у воєнних діях;

віддавати наказ “нікого не залишати в живих” або загрожувати ним;
брати заручників;

вводити противника в оману шляхом віроломства;

використовувати не за призначенням розпізнавальні емблеми Червоного Хреста, Червоного Півмісяця чи Червоного Кристала, міжнародні розпізнавальні знаки цивільної оборони та розпізнавальні знаки культурних цінностей, міжнародний спеціальний знак особливо небезпечних об’єктів, білий прапор парламентаря, інші міжнародно визнані знаки і сигнали;

незаконно використовувати розпізнавальну емблему Організації Об’єднаних Націй;

вдаватися до нападів невибіркового характеру, до яких належать напади:
не спрямовані на конкретні військові об’єкти;

при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретні військові об’єкти; або

при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, як це вимагається згідно з Додатковими протоколами до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, і які у кожному такому випадку вражають військові об’єкти й цивільних осіб або цивільні об’єкти, не розрізняючи їх;

здійснювати напад невибіркового характеру, який може спричинити такі втрати серед цивільного населення та такий збиток цивільним об’єктам, що будуть непорівнянними з досягненням необхідної військової переваги над противником;

здійснювати терор щодо цивільного населення;

використовувати голод серед цивільного населення з метою досягнення воєнних цілей;

знищувати, вивозити або приводити в несправність об’єкти, необхідні для виживання цивільного населення;

нападати на медичні формування та санітарно-транспортні засоби, які мають належні відмітні емблеми (знаки) і сигнали, хоча відсутність емблем не означає відсутність захисту, що надається таким об’єктам, але ускладнює ідентифікацію таких об’єктів;

здійснювати вогневе ураження населених пунктів, портів, осель, храмів та госпіталів (за умови, коли вони не використовуються у воєнних цілях);

знищувати культурні цінності, історичні пам’ятники, місця відправлень культових обрядів та об’єкти, які складають культурну чи духовну спадщину народів, а також використовувати їх з метою досягнення успіху в бойових діях;

знищувати або захоплювати власність противника та власність цивільного населення, крім випадків, коли такі дії викликані абсолютною військовою необхідністю;

віддавати на розграбування населені пункти або місцевості.

2. У ході воєнних дій забороняється застосовувати такі засоби:

розривні кулі та кулі, що легко розвертаються або сплющуються в тілі людини (кулі з твердою оболонкою, яка не повністю покриває осердя або має надрізи);

снаряди вагою менше 400 грамів, розривні або споряджені вибуховою чи запалювальною речовиною;

отрути, отруйні речовини та сильнодіючі отруйні речовини;

бактеріологічну (біологічну) і токсичну зброю;

будь-яку зброю, дія якої полягає у завданні ураження осколками, що не виявляються в людському тілі рентгенівськими променями;

міни, призначені для вибуху від присутності, близькості або безпосереднього впливу людини, які виводять з ладу, калічать або вбивають одного або кількох людей;

будь-які міни, що самодеактивуються, оснащені елементом невилучення, який може функціонувати після того, як міна втратила спроможність до спрацювання;

міни-пастки (будь-які пристрої чи матеріали, інші ніж протипіхотні міни, які спроектовані, сконструйовані чи пристосовані для того, щоб убивати чи завдавати ушкоджень, і які спрацьовують раптово, коли людина торкається чи наближається до начебто нешкідливого предмета або здійснює, здавалося б, безпечну дію), що якимось чином сполучені або асоціюються з міжнародно визнаними захисними емблемами, знаками чи сигналами, а також з іншими предметами (об'єктами), які не становлять небезпеки для людини (пораненими або померлими, медичним обладнанням, дитячими іграшками тощо);

дистанційні міни, встановлення яких не відповідає визначеним технічним вимогам ([додаток 3](#));

торпеди без пристрою самоліквідації;

автоматичні підводні контактні міни, які закріплені на мінрепах, коли вони перестають бути безпечними, якщо зриваються з якоря;

лазерну зброю, що призначена для заподіяння постійної сліпоты органам зору людини, яка не використовує оптичні прилади;

засоби впливу на природне середовище, що має довгострокові серйозні наслідки руйнації;

запалювальні засоби проти цивільного населення і цивільних об'єктів, а також для знищення лісів та іншого виду рослинного покриву, за винятком випадків, зазначених в Основних вимогах Протоколу III "Про заборону або обмеження застосування запалювальної зброї" до [Конвенції ООН 1980 року про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невивіркову дію](#)" (розділ VII).

4. Особливості застосування норм МГП у неміжнародних (внутрішніх) збройних конфліктах (збройних конфліктах неміжнародного характеру) та норм права прав людини, що застосовується у ситуаціях порушення внутрішнього порядку та виникнення обстановки внутрішньої напруженості, таких як заворушення, окремі й спорадичні акти насильства

1. Право збройних конфліктів впроваджує правові засоби врегулювання конфліктів неміжнародного характеру, щоб захистити жертв таких конфліктів

і не допустити руйнувань, які ставлять під загрозу існування людей у районах, де вони відбуваються.

Особливістю такого правового врегулювання є застосування у внутрішніх збройних конфліктах як правових норм міжнародного права прав людини, так і норм МГП.

2. Право прав людини - міжнародні норми, спрямовані на сприяння та захист прав людини на міжнародному, регіональному, національному рівнях.

3. Вимоги щодо вивчення у Збройних Силах України норм МГП, які стосуються неміжнародних збройних конфліктів, базуються на світовому досвіді залучення формувань збройних сил для надання допомоги правоохоронним органам у боротьбі з тероризмом та участі в проведенні міжнародних миротворчих операцій на території інших держав.

4. Ситуації порушення внутрішнього порядку та обстановка внутрішньої напруженості, такі як заворушення, окремі й спорадичні акти насильства, умовно поділяються на декілька етапів.

Перший етап - масові заворушення та напруженість серед населення (маніфестації, демонстрації, терористичні акти, окремі акти насильства), які ще не є збройним конфліктом, але можуть його спричинити надалі. На цій стадії МГП не застосовується.

Внутрішні заворушення характеризуються тим, що вони:

мають масовий характер;

спричиняють значні жертви;

мають високий організаційний рівень;

можуть відбуватися за участю жінок та неповнолітніх.

На цьому етапі збройні сили можуть залучатись з метою надання допомоги правоохоронним органам для виконання завдань щодо охорони визначених об'єктів, боротьби з тероризмом та спільного патрулювання.

Виконуючи вказані завдання, військовослужбовці зобов'язані дотримуватись вимог міжнародного права прав людини (особливо під час перевірки документів у громадян та затримання підозрілих осіб).

У частині дотримання міжнародного права прав людини військовослужбовці повинні керуватись вимогами [Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року](#), [Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року](#), [Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04 листопада 1950 року](#), [Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 року](#), а також [Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 року](#).

5. Основними принципами міжнародного права прав людини є:

право на життя, свободу і безпеку всіх людей;

заборона катувань і жорстокого поводження;

заборона несанкціонованого арешту і утримання під вартою;

право на справедливий суд;

право гуманного поводження з особами, позбавленими волі;

право на захист від незаконного втручання в особисте і сімейне життя, посягання на недоторканність житла, таємницю кореспонденції;

право на свободу думки та її вираження, свободу зібрань та асоціацій.

У ситуаціях внутрішніх заворушень та напруженості слід дотримуватися наведених вище принципів міжнародного права прав людини.

6. Застосування сили під час правоохоронних операцій має бути винятковою мірою - останнім засобом досягнення законної мети. Сила може бути застосована лише в найменшій необхідній мірі. За можливості застосування сили має бути диференційованим (наприклад, усне попередження, демонстрація сили, застосування зброї несмертельної дії, застосування летальної зброї без наміру позбавити життя, застосування летальної зброї в повному обсязі).

Ступінь застосування сили та потенційна шкода, яку воно може завдати, мають відповідати тяжкості правопорушення і законній меті, яку передбачається досягти.

Правоохоронні операції мають ретельно плануватися, щоб уникнути за можливості застосування сили і звести до мінімуму ризик заподіяння шкоди стороннім особам. Особи, що беруть участь у правоохоронних операціях, повинні мати відповідну підготовку, зброю і спорядження.

Про застосування сили, яке призвело до смерті або поранення, слід повідомляти негайно.

Будь-яке надмірне або інше свавільне застосування сили має належним чином розслідуватися і за потреби має бути покаране як кримінальний злочин або накладено дисциплінарне стягнення залежно від тяжкості ситуації.

7. Другий етап ситуації внутрішніх заворушень та напруженості розпочинається тоді, коли уряд не впевнений у своїй здатності здійснювати контроль над ситуацією, а подальша ескалація напруги обумовлює необхідність застосування надзвичайних заходів.

У випадках, коли життя нації знаходиться під загрозою, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права надає можливість державі відступати від певних прийнятих на себе зобов'язань під час введення на її території правового режиму надзвичайного стану.

8. В Україні правовий режим надзвичайного стану регулюється [Законом України](#) “Про правовий режим надзвичайного стану”.

У разі введення надзвичайного стану обов'язковою є вимога дотримання таких прав людини:

право на життя;

щодо заборони катувань та такого поводження з людьми, яке принижує людську гідність;

щодо заборони рабства і утримання людей у неволі;

щодо заборони на зворотню силу кримінального закону;

право на цивільну правоздатність;

право на свободу думки, совісті та релігії.

9. Третій етап ситуації внутрішніх заворушень та напруженості розпочинається тоді, коли конфронтація між збройними силами держави та

збройними силами опозиції (або іншими організованими озброєними угрупованнями) може бути вирішена лише методом збройної боротьби. У такому разі зазначена ситуація має всі ознаки внутрішнього збройного конфлікту (збройного конфлікту неміжнародного характеру). У такому випадку застосовується МГП в обсязі, що застосовується в ситуації неміжнародного збройного конфлікту. Правила МГП, що застосовуються в ситуації неміжнародного збройного конфлікту, є менш численними, аніж ті, що застосовуються в ситуації міжнародного збройного конфлікту, але є подібними до останніх, за винятком норм щодо права комбатантів у міжнародному збройному конфлікті брати участь у воєнних діях, а також щодо їхнього права на статус військовополоненого у разі захоплення супротивником.

10. Сторони неміжнародного збройного конфлікту зобов'язані надавати захист таким категоріям осіб:

тим, хто не бере безпосередньої участі у воєнних діях;

особам зі складу збройних сил, які склали зброю;

тим, хто перестав брати участь у воєнних діях внаслідок хвороби, поранення, затримання або з іншої причини.

Щодо вказаних осіб забороняється вчинення таких дій:

посягання на життя та фізичну недоторканість (будь-які види вбивств, каліцтв, жорстокого поводження, тілесних покарань чи катувань);

посягання на людську гідність (образливе і принизливе поводження, зґвалтування, примушування до проституції тощо);

колективні покарання;

взяття заручників;

акти тероризму;

грабіж;

рабство та работоргівля;

засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного належним чином;

загроза вчинення будь-якої із вказаних дій.

11. Щодо дітей МГП передбачає:

забезпечення їм права на отримання освіти;

проведення необхідних заходів щодо возз'єднання сімей, які були розлучені під час збройного конфлікту;

заборону участі у воєнних діях дітей віком до вісімнадцяти років;

надання особливого захисту дітям віком до вісімнадцяти років навіть у разі, коли вони брали участь в бойових діях і потрапили в полон;

евакуацію дітей з району воєнних дій (за необхідності і за узгодженням з батьками чи з особами, які їх заміняють).

12. Усі поранені, хворі та особи, які зазнали корабельної аварії чи аварії літального апарата, незалежно від того, брали вони участь у збройному конфлікті чи ні, повинні користуватися повагою і захистом.

Як тільки дозволять обставини, усі учасники збройного конфлікту повинні:

вжити всіх можливих заходів щодо розшуку і збору поранених, хворих та осіб, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата), та захисту їх від пограбування;

організувати розшук загиблих (померлих) з метою недопущення їх пограбування і забезпечення гідного поховання.

13. Щодо осіб, свобода яких була обмежена, необхідно дотримуватися таких вимог:

забезпечувати їх продовольством та питною водою нарівні з місцевим цивільним населенням;

захищати їх від суворих кліматичних умов;

надавати їм дозвіл на отримання індивідуальної чи колективної допомоги;

дозволяти здійснення культових дій та надання допомоги духовним персоналом;

у разі залучення до роботи забезпечувати їм умови праці та захист нарівні з місцевим цивільним населенням;

місця утримання інтернованих і затриманих осіб не мають розміщуватись поблизу зони бойових дій.

14. Вимоги щодо осіб та об'єктів, які користуються захистом МГП, що викладені у цьому розділі, стосуються повною мірою і неміжнародних збройних конфліктів.

15. Медичний і духовний персонал повинен користуватися повагою та захистом, йому надається вся можлива допомога щодо забезпечення умов для виконання ним своїх функцій.

16. Цивільне населення та окремі цивільні особи не можуть бути об'єктом нападу доти, доки вони не беруть безпосередньої участі у збройному конфлікті.

Забороняється віддавати накази і розпорядження щодо примусового переміщення цивільних осіб у зв'язку зі збройним конфліктом, якщо це не викликано вимогами їхньої безпеки.

Для нейтральних та безсторонніх гуманітарних організацій передбачається можливість здійснення їхніх функцій щодо жертв збройних конфліктів. За узгодженням із державою-учасницею ними можуть здійснюватися гуманітарні операції щодо надання допомоги цивільному населенню.

Сторони збройного конфлікту повинні надавати дозвіл і сприяти швидкому і безперешкодному надходженню гуманітарної допомоги до цивільних осіб, що її потребують, за умови, що така допомога має неупереджений характер, здійснюється без дискримінації і підлягає контролю з боку сторін конфлікту.

17. Кримінальне переслідування осіб, які вчинили військові та інші злочини в період неміжнародного збройного конфлікту, здійснюється відповідно до вимог законодавства України шляхом проведення досудового слідства і винесення судового вироку.

5. Загальні обов'язки командувачів (командирів, начальників) щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права

1. У службовій діяльності командувачі (командири, начальники) повинні керуватись нормами МГП, які зобов'язують:

у мирний час:

організувати і брати участь у поширенні знань про МГП серед підпорядкованого особового складу;

забезпечувати вивчення права збройних конфліктів у процесі військового навчання і виховання військовослужбовців;

звертати увагу підлеглих на те, що за серйозні порушення норм МГП чинним законодавством України передбачається притягнення до кримінальної відповідальності;

постійно підтримувати правопорядок і високу військову дисципліну, які гарантують неухильне дотримання усім особовим складом норм МГП у випадку збройного конфлікту;

контролювати наявність у військовослужбовців посвідчень особи (військових квитків), особистих знаків (розпізнавальних медальйонів), посвідчень про належність до медичного або духовного персоналу;

контролювати підготовку медичного персоналу і військових службових (службових) осіб юридичної служби щодо вивчення норм МГП;

під час збройного конфлікту:

подавати особистий приклад у дотриманні норм права збройних конфліктів і вимагати цього від підлеглих;

вимагати від підлеглих знання і неухильного виконання норм права збройних конфліктів;

припиняти порушення норм МГП особовим складом і за потреби притягати до відповідальності осіб, які вчинили ці порушення;

проявляти повагу та заступництво національним товариствам Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, іншим гуманітарним товариствам, визнаним і уповноваженим урядом, за умови підпорядкування особового складу цих товариств законам воєнного часу та наказам і розпорядженням військового командування;

сприяти за можливості Міжнародному комітету Червоного Хреста у виконанні ним гуманітарних функцій щодо забезпечення захисту і надання допомоги жертвам збройних конфліктів.

2. Забезпечення військових частин текстами Женевських конвенцій 1949 року про захист жертв війни, Додаткових протоколів до них від 08 червня 1977 року та [Додаткового протоколу до них від 08 грудня 2005 року](#), Міжнародного реєстру культурних цінностей, які перебувають під спеціальним захистом, та Державного реєстру національного культурного надбання покладається на структурні підрозділи Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, підпорядковані їм органи військового управління, в безпосередньому підпорядкуванні яких перебувають військові частини, на відповідні штаби видів Збройних Сил України, командувань високомобільних десантних військ та Сил спеціальних операцій, оперативних (повітряних) командувань, військово-морських баз.

3. Для вирішення питань, що стосуються застосування норм МГП, командувачі (командири, начальники) залучають юридичних радників, функції яких покладені на помічників командирів військових частин з правової роботи (юрисконсультів військових частин).

6. Обов'язки помічника командира військової частини з правової роботи (юрисконсульта військової частини) - юридичного радника щодо забезпечення дотримання норм міжнародного гуманітарного права

1. Під час збройного конфлікту офіцери та працівники юридичної служби Збройних Сил України, помічники командирів військових частин з правової роботи (юрисконсультів військових частин) виконують обов'язки юридичних радників.

Юридичні радники повинні надавати консультації командуванню щодо дотримання норм МГП, правил застосування сили та щодо проведення інструктажу особового складу з їх виконання.

2. Помічник командира військової частини з правової роботи (юрисконсульт військової частини) у мирний час зобов'язаний:

координувати роботу з вивчення норм і приписів МГП в органі військового управління, з'єднанні, військовій частині, військовому навчальному закладі, установі, організації Збройних Сил України;

надавати необхідну методичну допомогу з питань застосування норм МГП різним категоріям військовослужбовців;

проводити заняття з МГП з різними категоріями військовослужбовців;

за допомогою навчальних вправ та тестів оцінювати рівень засвоєння положень МГП військовослужбовцями різних категорій;

надавати інформацію та консультації окремим військовослужбовцям у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, пов'язаних із застосуванням норм і приписів МГП.

3. Під час збройного конфлікту юридичний радник зобов'язаний:

візувати проекти документів перед прийняттям відповідним військовим командуванням рішення на ведення воєнних дій з точки зору відповідності їх нормам і приписам МГП;

надавати необхідну допомогу військовому командуванню у вирішенні складних питань і вибору способу дій, який був би одночасно і законним, і ефективним;

надавати допомогу військовому командуванню у вирішенні правових питань, які виникають, та усуненні перешкод, що можуть виникнути під час ведення воєнних дій;

за необхідності брати безпосередню участь у веденні воєнних дій;

знайомитися з планами майбутніх воєнних дій з метою оцінки відповідності їх нормам і вимогам МГП;

у разі невідповідності дій військового командування положенням МГП нагадати йому про вимоги права збройних конфліктів, зокрема [статті 87](#) Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року про захист жертв війни від 08 червня 1977 року; у разі, коли порушення норм МГП не

усуваються, юридичний радник зобов'язаний доповісти про це вищому командуванню як в усній, так і в письмовій формі.

На юридичного радника забороняється покладати обов'язки та завдання, не передбачені цією Інструкцією.

Юридичні радники із числа офіцерів та працівників юридичної служби Збройних Сил України відповідних органів управління беруть участь в оперативному (бойовому) плануванні та розглядають проекти службових документів на відповідність їх нормам і приписам МГП.

4. Правове забезпечення діяльності українського миротворчого контингенту здійснюється помічником командира військової частини з правової роботи (юрисконсульту військової частини), який є його юридичним радником.

7. Обов'язки військово-медичного персоналу щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права

Військово-медичний персонал, виконуючи свій військовий обов'язок, повинен керуватися загальновизнаними нормами МГП, які зобов'язують його:

надавати за необхідності медичну допомогу в умовах збройних конфліктів незалежно від будь-яких причин, крім медичних;

враховувати норми МГП під час організації медичного забезпечення з'єднання, військової частини (підрозділу);

надавати медичну допомогу всім пораненим та хворим як у районі воєнних дій, так і на окупованих територіях;

брати участь у підготовці військовим командуванням спеціальних угод та проведенні нарад представників сторін - учасниць збройного конфлікту з питань, що стосуються забезпечення захисту і допомоги жертвам збройних конфліктів (врегулювання діяльності військових і цивільних медичних формувань, визначення санітарних і безпечних зон (місцевостей); організація медичних перевезень; використання технічних засобів, міжнародних правил, стандартів і процедур розпізнавання, оповіщення і захисту медичного персоналу, формувань та санітарно-транспортних засобів; організація гуманітарної та медичної допомоги цивільному населенню тощо);

за розпорядженням військового командування взаємодіяти з місцевою адміністрацією, органами управління охороною здоров'я та гуманітарними організаціями з питань надання гуманітарної допомоги цивільному населенню.

8. Відповідальність за порушення норм МГП

1. МГП передбачає індивідуальну відповідальність фізичних осіб і зобов'язує держави, які беруть участь у збройному конфлікті, вживати заходів щодо припинення будь-яких порушень його вимог.

2. Військовослужбовці та працівники Збройних Сил України за порушення норм МГП можуть бути притягнуті як до дисциплінарної, так і до кримінальної відповідальності. Відповідальність військовослужбовців (громадян) України за злочини, пов'язані з порушенням норм МГП, передбачена у [розділі XIX](#) Кримінального кодексу України.

3. Застосування заборонених методів і засобів ведення війни (збройного конфлікту) може бути вчинено як навмисно, так і з необережності.

4. До кримінальної відповідальності притягуються особи, які вчинили серйозні порушення МГП.

Серйозні порушення норм МГП є військовими злочинами.

Серйозними порушеннями МГП є:

серйозні порушення, направлені проти людей;

серйозні порушення, направлені проти майна;

серйозні порушення, вчинені шляхом віроломного використання міжнародно-визнаних розпізнавальних емблем (знаків) і сигналів.

5. До серйозних порушень МГП, направлених проти людей, належать:

навмисне вбивство, катування та нелюдське поводження;

навмисне заподіяння тяжких страждань або серйозного каліцтва чи нанесення шкоди здоров'ю людини;

напад на осіб, які знаходяться під захистом МГП ([пункт 34](#) глави 2 цього розділу);

здійснення нападу невибіркового характеру, коли відомо, що це стане причиною людських втрат серед цивільного населення і спричинить збиток цивільним об'єктам;

напад на небезпечні установки і споруди, якщо відомо, що це спричинить надмірні втрати серед цивільного населення або значні збитки цивільним об'єктам;

напад на місцевості, що не обороняються, та демілітаризовані зони;

неправомірний напад на культурні цінності, які чітко розпізнаються;

проведення на людях медичних, біологічних або наукових експериментів;

нелюдське поводження, яке супроводжується приниженням гідності людини, у тому числі застосування практики апартеїду, геноциду та інших дій, які ґрунтуються на расовій дискримінації;

взяття заручників;

здійснення актів терору;

незаконне позбавлення волі (арешт);

наказ не залишати нікого в живих;

депортація чи незаконне переміщення населення окупованої території (як в межах цієї території, так і поза нею);

переміщення державою-окупантом частини власного цивільного населення на окуповану територію;

позбавлення права на неупереджене та належне судочинство;

невиправдана затримка репатріації військовополонених або цивільних осіб;

примус до служби у збройних силах противника;

обмеження доступу населення до їжі, води тощо.

6. Як серйозні порушення, направлені проти майна, кваліфікуються не виправдані військовою необхідністю дії:

великомасштабне руйнування майна;

присвоєння майна у великих розмірах;

знищення або розграбування власності противника;
віддача на розграбування населеного пункту або місцевості;
захоплення суден, призначених для берегового рибальства або потреб місцевого мореплавання, госпітальних суден та суден, які здійснюють наукові і релігійні функції.

7. Як серйозне порушення розглядається віроломне використання розпізнавальних емблем (знаків, сигналів), якими позначаються особи і об'єкти, що користуються захистом МГП.

8. За порушення норм МГП, які не передбачають притягнення до кримінальної відповідальності, військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність відповідно до вимог статутів Збройних Сил України та нормативно-правових актів України, що передбачають матеріальну відповідальність.

Той факт, що порушення права збройних конфліктів було вчинено підлеглою особою, не звільняє її начальників від дисциплінарної чи кримінальної відповідальності, якщо вони мали в своєму розпорядженні інформацію щодо намірів підлеглого і не вжили всіх можливих запобіжних заходів щодо відвернення порушень, а також якщо, маючи інформацію про вже скоєний злочин, не вжили заходів щодо притягнення до відповідальності винних.

9. У випадку серйозних порушень норм МГП сторони, які знаходяться у збройному конфлікті, повинні вживати заходів як спільно, так і в індивідуальному порядку, у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй та відповідно до [Статуту Організації Об'єднаних Націй](#).

Кожна держава несе відповідальність за розшук осіб, які вчинили або наказали вчинити воєнні злочини (включаючи ті злочини, що стали результатом невживання необхідних запобіжних заходів).

Той, хто звинувачується, повинен бути виданий на вимогу іншої держави, якщо його не було притягнуто до суду за серйозні порушення МГП в його державі, із суворим дотриманням принципу, згідно з яким забороняється висилати, повертати чи видавати будь-яку особу іншій державі, якщо є серйозні підстави вважати, що їй там можуть загрозувати застосування катувань, переслідування чи інші серйозні порушення прав людини (принцип non-refoulement).

II. Врахування норм МГП у ході підготовки та ведення воєнних дій

1. Загальні положення

1. Генеральний штаб Збройних Сил України під час стратегічного планування застосування Збройних Сил додержується норм МГП.

2. Посадові особи органів військового управління, військових частин та підрозділів Збройних Сил України, виконуючи поставлені завдання, повинні забезпечити дотримання норм МГП, передбачивши всі можливі запобіжні заходи з метою уникнення, а якщо це неможливо - зведення до мінімуму втрат серед цивільного населення та збитків цивільним об'єктам.

3. МГП не змінює встановленого порядку підготовки та ведення воєнних дій.

4. Діяльність командувачів (командирів, начальників) щодо підготовки командувань, з'єднань, військових частин і підрозділів до виконання визначених їм завдань та управління ними в ході воєнних дій повинна здійснюватись із урахуванням принципів МГП: законності, обмеження, розрізнення, сумірності, гуманності та військової необхідності.

5. Принцип законності полягає в суворому і точному дотриманні усіма органами військового командування, військовослужбовцями та працівниками Збройних Сил України норм МГП.

6. Принцип обмеження полягає у тому, що право сторін, які знаходяться у збройному конфлікті, щодо вибору методів і способів ведення війни не є необмеженим.

7. Принцип розрізнення полягає у здійсненні в ході підготовки та ведення воєнних дій чіткого розмежування між цивільними особами і комбатантами, між цивільними та військовими об'єктами з метою забезпечення захисту цивільного населення і цивільних об'єктів від наслідків воєнних дій та зосередження дій військ (сил) тільки проти військових об'єктів противника.

8. Принцип сумірності полягає в тому, що сторони, які воюють, у ході ведення воєнних дій не повинні завдавати шкоди цивільним об'єктам та спричиняти втрати серед цивільного населення, які будуть надмірними для досягнення достатньої чисельної переваги над противником.

Принцип пропорційності не може бути виправданням зруйнувань у необмежених масштабах або нападів на цивільних осіб та об'єкти.

Підлеглим віддаються відповідні вказівки щодо правил поведінки в бою ([додаток 4](#)).

9. Принцип гуманності полягає у прояві поваги та забезпеченні захисту людей, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях, включаючи осіб зі складу збройних сил противника, що склали зброю чи припинили участь у воєнних діях внаслідок поранення, хвороби або з будь-якої іншої причини.

10. Принцип військової необхідності полягає в тому, що по-перше, вид і ступінь сили, що застосовується, мають бути дійсно необхідними для досягнення законної військової мети, по-друге, таке застосування не забороняється нормами МГП. Загальна визнана мета ведення бойових дій полягає у досягненні поразки супротивника із мінімальними витратами часу, життя і фізичних ресурсів як з боку атакуючої сторони, так і з боку атакованої сторони.

Крім того, відступи від діючих норм, обґрунтовані військовою необхідністю, допустимі тільки у випадку, якщо сама норма це передбачає, причому самою нормою може передбачатися більш високий ступінь військової необхідності (такий як імперативний, нагальний, абсолютний або неминучий).

Використовуючи принцип військової необхідності, командувач (командир, начальник) повинен вжити всіх заходів, щоб звести до мінімуму випадкові втрати та безцільні руйнування.

З метою недопущення розширеного тлумачення принципу військової необхідності визначаються особливі випадки відступу від вимог захисту:

зруйнування або захоплення об'єктів, які знаходяться під захистом МГП, заборонено, за винятком випадків, коли це вимагається імперативною військовою необхідністю;

використання захоплених стаціонарних санітарних закладів заборонено, за винятком випадків, коли це вимагається нагальною військовою необхідністю;

руйнування на окупованій території заборонено, за винятком випадків, коли це є абсолютно необхідним для військових операцій;

організації цивільної оборони мають право виконувати доручені їм завдання з цивільної оборони, за винятком нагальної імперативної військової необхідності;

культурні цінності, які знаходяться під спеціальним захистом, тобто мають велике значення для культурної спадщини, не мають бути об'єктом нападу, якщо це не викликано імперативною військовою необхідністю (винятком є надзвичайний захід).

Для командувача (командира, начальника) використання принципу військової необхідності є винятковим заходом, оскільки надто часті випадки його застосування автоматично знищують цінність захисту, який надає МГП, та негативно впливають на стан військової дисципліни підпорядкованого особового складу.

Об'єкт, що знаходиться під захистом МГП, може втратити право на захист та стати військовою ціллю, зокрема культурні цінності, які знаходяться під загальним захистом, можуть бути піддані нападу, тільки якщо вони є військовим об'єктом.

Заборонено піддавати нападу або знищувати, виводити або доводити до непридатності об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення, такі як запаси продуктів харчування, сільськогосподарські райони, що виробляють продовольство, посіви, худобу, споруди для забезпечення питною водою й запаси останньої, а також іригаційні споруди спеціально з метою не допустити використання їх цивільним населенням або супротивною стороною як засобу підтримання існування незалежно від мотивів з метою викликати голод серед цивільних осіб, примусити їх до виїзду або з яких-небудь інших міркувань.

Зазначені заборони не застосовуються щодо таких об'єктів, які використовуються супротивною стороною:

для підтримання виключно особового складу її збройних сил;

для прямої підтримки воєнних дій за умови, що проти цих об'єктів ні в якому разі не вдаються до дій, результатом яких може стати залишення цивільного населення без достатньої кількості продовольства або води, що спричинить голод або примусить до виїзду.

11. Під час підготовки та ведення воєнних дій варто чітко розрізняти віроломство і військові хитрощі.

Під військовими хитрощами слід розуміти дії, що вводять противника в оману щодо стану, положення і характеру дій командування, з'єднання, військової частини (підрозділу) та спонукають його діяти необачливо.

Такими діями є:

- маскування (з використанням умов місцевості, камуфляжних фарб, маскувальних сіток, димів);
- активне маскування (створення хибних цілей, відволікаючі удари);
- демонстративні дії;
- дезінформація;
- імітація військових об'єктів з використанням технічних засобів (електронних приборів, засобів зв'язку тощо);
- застосування кодів, паролів і сигналів противника;
- влаштування засад;
- інші дії, які не є віроломством.

2. Особливості управління командуваннями, з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами з урахуванням вимог МГП

1. Робота командувача (командира, начальника) щодо підготовки воєнних дій розпочинається з одержання завдання, зміст якого не повинен суперечити положенням МГП.

Поставлене завдання має бути виконано.

2. Під час вивчення отриманого завдання, крім звичайних питань, командувач (командир, начальник) повинен зрозуміти зміст і порядок виконання заходів щодо дотримання підлеглими з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами норм МГП, які передбачені старшим начальником.

3. Оцінка обстановки здійснюється з урахуванням отриманого завдання, наявних розвідувальних відомостей, необхідних запобіжних заходів, передбачених МГП, та принципу військової необхідності.

Щодо обстановки командувач (командир, начальник) оцінює:

місця розташування осіб і об'єктів, які знаходяться під захистом МГП, та їх можливий вплив на виконання поставлених завдань підлеглими з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами;

можливість використання цих осіб і об'єктів противником;

ймовірні екологічні наслідки від дій своїх військ (сил) і військ противника.

4. Командувач (командир, начальник) приймає такий варіант рішення, який забезпечить виконання поставленого завдання і створить найменшу небезпеку для осіб і об'єктів, що знаходяться під захистом МГП.

Приймаючи рішення про воєнні дії, крім звичайних питань, командувач (командир, начальник) зобов'язаний:

у замислі під час визначення напрямку зосередження основних зусиль (головного удару) врахувати наявність у районі воєнних дій осіб і об'єктів, які знаходяться під захистом МГП, та ступінь їхньої захищеності;

визначати командуванням, з'єднанням, військовим частинам та підрозділам лише такі завдання, які вони спроможні виконати і які відповідають нормам МГП (виходячи із бойових можливостей з'єднань, військових частин і підрозділів);

призначати маршрути, смуги, ділянки, райони, позиції і рубежі з таким розрахунком, щоб вони не створювали загрози особам та об'єктам, які знаходяться під захистом МГП.

У виняткових випадках, відповідно до [пункту 10](#) глави 1 цього розділу командувач (командир, начальник) може визначити:

напрямок зосередження основних зусиль (напрямок головного удару), який включає об'єкти, що знаходяться під захистом МГП, якщо така операція враховує принцип пропорційності та якщо вжито всіх запобіжних заходів щодо захисту цивільного населення;

порядок зняття імунітету з культурних цінностей у випадку їх використання противником та нанесення вогневого ураження противнику, який розташовується на об'єктах, що захищені МГП, але які в такому разі втрачають свій захист;

завдання зі зруйнування об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення, а також зі знищення або захоплення майна, що знаходиться у власності противника;

порядок тимчасової заборони (обмеження) виконання завдань за призначенням організаціями цивільної оборони;

порядок тимчасового використання захоплених стаціонарних медичних закладів (з урахуванням продовження догляду за пораненими і хворими, які в них знаходяться).

Рішення про зняття імунітету з культурних цінностей, яким надається спеціальний захист, приймає начальник не нижче командира бригади (або йому рівний).

5. Під час проведення рекогносцировки, крім звичайних питань, командувач (командир, начальник) на місцевості вивчає розташування об'єктів (зон), що знаходяться під захистом МГП, уточнює своє рішення та визначає місця укриття або маршрути евакуації з району воєнних дій осіб, які знаходяться під захистом МГП.

6. Під час постановки завдань командуванням, з'єднанням, військовим частинам та підрозділам, крім звичайних питань, командувач (командир, начальник) зобов'язаний:

довести відомості про місця розташування осіб і об'єктів, що знаходяться під захистом МГП, та ступінь їх захищеності;

визначити порядок обмеження, призупинення або зняття захисту з об'єктів, що знаходяться під захистом МГП (за умов військової необхідності);

встановити порядок дій підлеглих відносно цивільної влади та цивільного населення (наприклад, які військові службові особи командування, з'єднання, військової частини чи підрозділу мають право надавати інформацію цивільній владі; обмеження на контакти в інтересах розвідувальної діяльності або діяльності щодо введення противника в оману).

За необхідності доводяться й інші відомості.

7. Під час організації взаємодії, крім звичайних питань, командувач (командир, начальник) узгоджує:

питання вогневого ураження противника та дій командувань, з'єднань, військових частин (підрозділів) родів військ, спеціальних військ і служб у районах проживання (скупчення) цивільного населення та розташування об'єктів (зон), що знаходяться під захистом МГП;

дії штатних та приданих сил і засобів щодо захисту (евакуації) осіб та об'єктів, які знаходяться під захистом МГП, порядок поведінки з жертвами збройного конфлікту;

сигнали оповіщення цивільного населення, порядок позначення об'єктів (зон), що знаходяться під захистом МГП.

Крім того, командувач (командир, начальник) організовує взаємодію з органами місцевої адміністрації і цивільної оборони з питань оповіщення, евакуації цивільного населення, позначення об'єктів (зон, місцевостей), які знаходяться під захистом права збройних конфліктів та евакуації (переміщення) культурних цінностей.

8. У ході деталізації прийнятого рішення, особливо під час планування вогневого ураження противника, командувач (командир, начальник) і штаб керуються принципом співмірності, особливо у разі визначення порядку та засобів вогневого ураження військових об'єктів.

На робочих картах військових службових осіб, зокрема, відображаються: місця розташування об'єктів (зон, місцевостей), які знаходяться під захистом МГП;

райони компактного проживання (скупчення) цивільного населення.

Начальники родів військ, спеціальних військ і служб у своїх документах детально висвітлюють питання дотримання норм МГП підпорядкованими їм з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами.

Порядок урахування норм МГП під час організації бойового забезпечення викладено у [розділі III](#) цієї Інструкції.

9. У ході здійснення контролю готовності командувань, з'єднань, військових частин (підрозділів) до виконання завдань, крім звичайних питань, перевіряються:

точність виконання вимог керівних документів старшого начальника у частині, що стосується дотримання норм МГП;

відповідність рішень, які прийняті підлеглими командувачами (командирами, начальниками), положенням МГП;

знання особовим складом норм МГП;

контроль своєчасності та якості виконання заходів щодо запобігання або зведення до мінімуму збитку особам і об'єктам, які знаходяться під захистом МГП.

10. У разі потреби із підпорядкованими командувачами (командирами, начальниками), штабами, з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами можуть проводитись командно-штабні (тактичні, тактико-спеціальні, льотно-тактичні) навчання, тренування та заняття з відпрацюванням питань застосування норм права збройних конфліктів.

3. Особливості організації та ведення воєнних дій

1. Під час воєнних дій:

командувач (командир, начальник) постійно уточнює, які об'єкти у районі, смузі (на ділянці) дій підлеглих командувань, з'єднань, військових частин (підрозділів) знаходяться під захистом МГП, а які є військовими об'єктами;

особовий склад органів військового управління, з'єднань, військових частин та підрозділів має точно дотримуватися норм МГП.

Здійснюючи управління командуваннями, з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами у ході виконання поставленого завдання, командувач (командир, начальник) вживає всіх можливих запобіжних заходів, щоб уникнути випадкових втрат серед цивільного населення, а також збитків цивільних об'єктів, у крайньому разі звести їх до мінімуму.

У разі воєнної необхідності зняття імунітету з культурних цінностей обмежується в часі та стосується найменш важливих їх частин.

2. Оборону організують головним чином поза межами густонаселених районів.

Цивільних осіб та цивільні об'єкти слід вивести із розташування військових об'єктів. З цією метою командувачі (командири, начальники) вживають всіх заходів щодо організації взаємодії із цивільною владою.

Переміщення цивільних осіб із районів, що розташовані поблизу військових об'єктів, бажано здійснювати у знайомі їм райони, які не становлять для них небезпеки.

Якщо дозволяє обстановка, робиться завчасне ефективне повідомлення про оборонні заходи, які можуть зачіпати цивільне населення (наприклад, для евакуації людей із певних будівель або районів).

3. Перевіряється позначення об'єктів, які користуються особливим захистом, розпізнавальними емблемами (знаками) відповідно до обстановки, що склалась.

4. Коли є вибір між декількома смугами (ділянками, районами, позиціями) для отримання рівноцінної переваги, вибирається та із них, оборона якої створює найменшу небезпеку для цивільних осіб та цивільних об'єктів.

5. Командувач (командир, начальник) і штаб постійно уточнюють місця розташування об'єктів (зон), що знаходяться під захистом МГП, на маршрутах висування і рубежах розгортання противника, перед фронтом оборони, а також характер (статус) об'єктів (цілей), запланованих до вогневого ураження. За необхідності завдання підлеглим уточнюються.

6. Командир військової частини (підрозділу) другого ешелону (резерву) повинен знати розташування в районі майбутніх воєнних дій об'єктів (зон), які знаходяться під захистом МГП, володіти інформацією щодо зміни характеру (статусу) об'єктів (цілей), запланованих до вогневого ураження, а з початком дій - уточнювати завдання підлеглим відповідно до останніх даних обстановки.

4. Особливості організації та ведення воєнних дій під час наступу

1. Під час проведення воєнних операцій мають вживатися заходи щодо захисту цивільного населення, цивільних осіб і цивільних об'єктів.

Під час планування нападу ті, хто приймають рішення:

пересвідчуються, що об'єкти нападу не є ні цивільними особами, ні цивільними об'єктами й не підлягають особливому захисту, є військовими об'єктами. Командувач (командир, начальник) і штаб постійно уточнюють характер (статус) об'єктів (цілей), запланованих до вогневого ураження, та місця розташування об'єктів (зон), що знаходяться під захистом МГП. У разі, коли стало очевидним, що обрана ціль не є військовим об'єктом, її ураження відміняється, а завдання підлеглим уточнюються;

вживають усіх можливих запобіжних заходів при виборі засобів і методів нападу, щоб уникнути випадкових втрат життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і випадкової шкоди цивільним об'єктам або звести їх до мінімуму;

утримуються від прийняття рішень про здійснення будь-якого нападу, який може спричинити випадкові втрати серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і завдати випадкової шкоди цивільним об'єктам або те й інше разом, що було б надмірним щодо конкретної і прямої військової переваги, яку планується одержати.

Слід вибирати такі напрямки і час нападу, за яких людські втрати та зруйнування цивільних об'єктів будуть найменшими (наприклад, нанесення вогневого ураження військовому заводу противника після закінчення робочого дня).

Якщо дозволяє бойова обстановка, завчасно повідомляється про наступальні воєнні дії, які можуть зашкодити цивільному населенню (наприклад, відкрити попереджувальний вогонь зі стрілецької зброї, щоб спонукати цивільних осіб сховатися в укриттях).

2. Під час вогневого ураження противника береться до уваги таке:

нападу підлягають лише конкретні військові об'єкти;

військовий об'єкт має бути розпізнано, для його ураження слід мати чіткі вказівки щодо цілі;

напад відміняється або зупиняється, якщо стає очевидним, що об'єкт не є військовим, що він підлягає особливому захисту або що напад може викликати випадкові втрати серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і завдати випадкової шкоди цивільним об'єктам, що було б надмірним щодо конкретної і прямої військової переваги, яку планується отримати.

3. Торгові судна, що йдуть під конвоєм кораблів противника, та цивільні літальні апарати, що супроводжуються військовими літаками, не можуть піддаватися прямому нападу; напад на військовий об'єкт повинен здійснюватися згідно із принципом пропорційності.

4. Переміщення військових частин (підрозділів) других ешелонів (загальновійськових резервів) за бойовими порядками першого ешелону за можливості здійснюється в обхід населених пунктів та об'єктів (зон), що знаходяться під захистом МГП.

5. Особливості організації та ведення воєнних дій під час зміни військ (сил)

Під час зміни військ (сил) райони зосередження, вихідні райони для військових частин (підрозділів), які змінюють, і райони збору для змінюваних

військових частин (підрозділів) призначаються, як правило, осторонь від районів (місць) проживання цивільного населення і розташування об'єктів, що знаходяться під захистом МГП.

6. Особливості ведення воєнних дій в особливих умовах

1. Під час ведення воєнних дій у місті (населеному пункті) командувач (командир, начальник) і штаб повинні враховувати:

перебування в місті (населеному пункті) цивільного населення;

наявність і розташування об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення, та інших об'єктів (зон), що знаходяться під захистом МГП.

Особлива увага приділяється недопущенню перетворення цивільного населення в об'єкти нападу та здійснення нападів невибіркового характеру.

2. При використанні в населених районах вибухонебезпечна зброя може мати широку зону ураження або ефект обширної дії за рахунок:

великого руйнівного радіуса дії конкретних боєприпасів, що використовуються, тобто великого вибухового або фрагментарного діапазону або ефекту;

низької точності ураження;

використання зброї, спроектованої для ураження великої території численними боєприпасами.

Як наслідок, існує значна ймовірність невибіркового ефекту дії такої зброї, отже, слід уникати її використання при веденні воєнних дій у населених районах.

3. У разі ведення воєнних дій на водних перешкодах (морському узбережжі, островах тощо) не допускається знищення (руйнація) гребель, дамб, а також об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення.

4. У разі ведення воєнних дій у горах враховується можливість каменепадів, сходження снігових лавин, селєвих потоків, що може становити загрозу для осіб і об'єктів, які знаходяться під захистом МГП.

5. У разі ведення воєнних дій у лісі враховується можливість виникнення лісових пожеж, які можуть становити загрозу для осіб і об'єктів, що знаходяться під захистом МГП.

7. Особливості організації та здійснення пересування військових частин і підрозділів

1. Під час здійснення маршу військових частин і підрозділів маршрут руху колон (за винятком колон медичних формувань) слід вибирати по можливості поза населеними пунктами. У разі проходження маршруту руху через населені пункти колони мають рухатись із максимально можливою швидкістю.

Якщо дозволяє обстановка, про проходження колон необхідно завчасно сповіщати цивільне населення.

Місця для привалів і зупинок колон військових частин і підрозділів по можливості вибираються осторонь від населених пунктів, районів (зон) і об'єктів, що знаходяться під захистом МГП.

2. Силами і засобами комендантської служби військових частин не допускається:

скупчення цивільного населення поблизу переправ, мостів, залізничних переїздів, тіснин тощо під час проходження через них колон;

одночасне пересування по дорогах і колонних шляхах цивільних колон і колон військових частин (підрозділів).

3. Під час перевезень військ (сил) райони зосередження військових частин та підрозділів, тимчасові перевантажувальні райони призначаються поза населеними пунктами та об'єктами (зонами), що знаходяться під захистом МГП.

8. Особливості розташування військових частин і підрозділів на місці

1. У випадку тривалого розташування військової частини (підрозділу) на одному місці командир (начальник) і штаб, крім вирішення звичайних питань, організують взаємодію з представниками місцевої влади з питань дотримання порядку, правил поведінки і пересування цивільним населенням в районах розташування військ (сил), організують їхнє позначення та проводять інші заходи, що знижують рівень небезпеки для цивільного населення.

2. Слід уникати розташування військ (сил) поблизу великих населених пунктів і об'єктів (зон), що знаходяться під захистом МГП.

9. Особливості дій військових частин і підрозділів під час їх участі у проведенні операцій з підтримання миру і безпеки

1. Особовий склад військових частин та підрозділів, які беруть участь у проведенні операцій з підтримання миру і безпеки, зобов'язаний дотримуватись норм МГП в обсязі, що визначається нормами звичаєвого МГП та обсягом і специфікою, які визначає уповноважений орган (Генеральний секретар ООН, Рада Безпеки ООН, ОБСЄ, ЄС тощо).

2. У разі порушення військовослужбовцями норм МГП вони підлягають судовому переслідуванню в судах своїх держав.

10. Особливості координації і здійснення вогневого ураження противника

1. Під час координації і здійснення вогневого ураження противника у своїй зоні відповідальності органи управління ракетних військ і артилерії (авіації) до початку планування вогневого ураження повинні мати і своєчасно враховувати в бойових документах відомості про:

наявність населених пунктів і ступінь концентрації цивільного населення; цивільні об'єкти, що знаходяться в безпосередній близькості від військових об'єктів (цілей);

об'єкти (зони), які знаходяться під захистом МГП, і їхній характер.

2. У разі наявності вибору між декількома військовими об'єктами для отримання рівноцінної військової переваги вибирається той, напад на який створить найменшу небезпеку для життя цивільних осіб та об'єктів.

Забороняється уражати як один об'єкт (ціль) декілька різних віддалених один від одного військових об'єктів і розташованих у місті, селі чи іншому місці зосередження осіб та об'єктів, які знаходяться під захистом МГП.

3. Забороняється здійснювати напади невибіркового характеру.

До нападів невибіркового характеру належать напади:
не спрямовані на конкретні військові об'єкти;
при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретні військові об'єкти;

при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, і які у кожному такому випадку поражають військові об'єкти й цивільних осіб або цивільні об'єкти, не розрізняючи їх.

4. Під час вибору і розподілу об'єктів (цілей) вогневого ураження між ракетними військами, артилерією та авіацією враховується розташування об'єктів (зон), що знаходяться під захистом МГП.

У разі вибору засобів ураження враховуються їх потужність та характеристика об'єктів (цілей), які планується уразити, не допускаючи надмірних збитків і руйнувань.

5. Під час нанесення послідовних ударів підрозділами авіації неприпустимо скорочувати нормативні інтервали безпечного застосування авіаційних засобів ураження від об'єктів, які знаходяться під захистом МГП.

Наносячи удари по заздалегідь спланованих об'єктах (цілях), екіпажі літаків (бойових вертольотів) вибирають напрямок удару з таким розрахунком, щоб були враховані не тільки тактичні вимоги, але й умови достатньої безпеки щодо об'єктів, які знаходяться під захистом МГП і які знаходяться у створі заходу авіаційних засобів ураження.

6. Начальник групи бойового управління під час управління екіпажами в повітрі при виконанні ними бойового завдання, одержуючи від них дані, оцінює обстановку в районі об'єкта (цілі) ураження щодо наявності об'єктів, які знаходяться під захистом МГП.

Передовим авіаційним навідником під час коректування ударів бойових вертольотів враховується наявність у зоні ураження об'єктів і осіб, які знаходяться під захистом права збройних конфліктів.

7. З метою недопущення ураження об'єктів, що знаходяться під захистом МГП, екіпаж літального апарата під час повітряного патрулювання або виконання завдання щодо самостійного пошуку і знищення цілей має точно знати (визначати) статус об'єктів (цілей), у тому числі наявність на них розпізнавальних емблем і знаків.

11. Поводження із жертвами збройних конфліктів, медичним і духовним персоналом противника

1. Жертви збройних конфліктів, медичний та духовний персонал противника користуються повагою і знаходяться під захистом МГП, якщо вони утримуються від будь-яких ворожих дій стосовно збройних сил.

2. З початком конфлікту і в усіх випадках окупації збройними силами створюються офіційне Інформаційне Бюро, яке:

централізує без дискримінації всю інформацію про поранених, хворих, осіб, які зазнали корабельної аварії, загиблих, осіб, що знаходяться під захистом та свобода яких обмежена, дітей, чия особистість викликає сумніви, та осіб, які були оголошені зниклими безвісти, і надавати цю інформацію до відповідних органів через посередництво держав-покровительок;

несе відповідальність за всі запити стосовно осіб, що знаходяться під захистом, і за будь-які запити, необхідні для отримання інформації, яка запитується, але якої немає в його розпорядженні;

виступає як проміжна ланка для вільного переміщення різних речей, в тому числі кореспонденції, що надходить від та до осіб, що знаходяться під захистом (на першу вимогу через Центральне агентство Міжнародного Комітету Червоного Хреста з розшуку).

3. Інформація, задокументована щодо осіб, свободу яких обмежено, або померлих, має містити дані, що роблять можливими точну ідентифікацію такої особи та відповідне швидке інформування її родини.

У найкоротші строки кожна зі сторін конфлікту передає в Інформаційне Бюро на кожного пораненого, хворого, хто зазнав корабельної аварії, аварії літального апарату, або померлого таку інформацію (за наявності):

прізвище, ім'я, по батькові;

армійський, полковий, особовий чи ідентифікаційний номер;

дата народження;

будь-які інші дані, які містяться у посвідченні особи чи на ідентифікаційному жетоні;

дата і місце захоплення або смерті;

відомості, що стосуються поранень, хвороб або причини смерті.

12. Поранені, хворі і особи, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата)

1. Як під час воєнних дій, так і після виконання поставленого завдання командир з'єднання, військової частини (підрозділу) вживає заходів щодо розшуку і збору поранених, хворих та осіб, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата), незалежно від їхньої належності, а також щодо захисту їх від мародерства і забезпечення їм необхідного догляду.

Усім пораненим, хворим і особам, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата), незалежно від того, до якої сторони вони належать, у максимально можливій формі та у найкоротші терміни надаються медична допомога і догляд відповідно до стану їхнього здоров'я.

2. Командири з'єднань, військових частин (підрозділів), які вимушені залишити противнику поранених або хворих, залишають разом з ними для догляду згідно з обстановкою частину свого санітарного персоналу та необхідного спорядження.

3. Як тільки дозволить обстановка командири з'єднань (військових частин, підрозділів) організують реєстрацію даних для встановлення особи поранених, хворих та осіб, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата) (наприклад, дані посвідчення особи, особливості поранення або захворювання тощо).

4. Командувачі (командири, начальники) можуть звертатись до місцевих жителів та гуманітарних організацій із закликом добровільно збирати поранених і хворих та доглядати за ними за умови, що такі дії будуть здійснюватись під контролем військового командування.

13. Поводження із останками загиблих (померлих) у збройних конфліктах

1. Організація своєчасного виносу з поля бою та поховання тіл загиблих та померлих військовослужбовців є одним із найважливіших обов'язків командирів (начальників).

Заходи щодо розшуку та збору останків загиблих без дискримінації організовуються негайно, як тільки дозволить обстановка.

До останків загиблих слід ставитися із повагою та гідністю, перешкоджати їхньому пограбуванню.

Конкретні заходи мають бути вжиті для ідентифікації та гідного поховання загиблих згідно із загальнолюдськими принципами та із відповідною шаною.

Усі могили мають бути відповідно позначені.

Командир частини вживає всіх можливих заходів щодо надання інформації до відповідних органів або сповіщення родини загиблого із зазначенням його особи, місцезнаходження та причин смерті.

Командири встановлюють офіційний підрозділ обліку захоронень для реєстрації необхідної інформації щодо загиблого, а також документування інформації щодо позначення могил та наявних відомостей про тих, хто в них похований.

У разі відсутності у загиблого в бою військовослужбовця документів (особистого знака чи розпізнавального медальйона) для його розпізнавання наказом командира військової частини призначається комісія у складі командира роти (батареї) або взводу, представника медичної служби та командира підрозділу (команди) з організації поховання.

2. Поховання тіл загиблих (померлих) із числа військовослужбовців противника, а також інших жертв збройних конфліктів організовує заступник командира з'єднання, військової частини по тилу.

Збір загиблих (померлих), їхнє розпізнавання і поховання, а також влаштування могил та цвинтарів здійснюються підрозділами (командами) на чолі з офіцерами, які призначені наказом командира військової частини.

У розпорядження командирів цих підрозділів (команд) виділяються необхідні транспортні засоби, інструменти, матеріали та дезінфекційні засоби.

3. Тіла загиблих (померлих) із числа військовослужбовців противника, а також інших жертв збройних конфліктів розміщуються у призначених місцях.

Факт смерті за можливості засвідчується представником медичної служби.

Під час заходів щодо встановлення особи за наявності ідентифікаційної інформації (документи, особистий знак чи розпізнавальний медальйон) складаються поіменні списки загиблих (померлих) із зазначенням:

державної належності (громадянства) військовослужбовця;

військового або особистого номера;

прізвища, імені, по батькові;

дати народження;

інших відомостей, які знаходяться у посвідченні особи чи розпізнавальному медальйоні;

дати і місця смерті;

відомостей щодо характеру поранення (каліцтва), хвороби і причини смерті;

особистих речей;

дати і місця поховання із вказанням деталей, що допоможуть ідентифікувати могилу.

Такі списки передаються до Інформаційного Бюро.

У разі неможливості розпізнавання як тільки дозволяє обстановка складається опис зовнішності (образ) загиблого (померлого), дактилоскопіювання пальців рук і долонь або робиться фотографування в анфас і в профіль для можливості встановлення його особистості в майбутньому.

4. Дублюючий елемент розпізнавального медальйона або сам медальйон, якщо він не містить дублюючого елемента, залишається на тілі загиблого (померлого) як під час поховання, так і спалювання.

Половина подвійного розпізнавального медальйона, заповіт та інші документи, які мають значення для сім'ї загиблого (померлого), гроші, предмети, що знайдені на тілі і мають об'єктивну або суб'єктивну цінність, після складання опису в двох примірниках запечатуються в конверт із укладенням другого примірника опису і разом з актами про здійснення поховання та списками загиблих (померлих) відправляються до Національного довідкового бюро.

Особисті речі військовослужбовців, які загинули (померли), відсилаються їх родичам, які мають право спадкувати за законом. Предмети військового обмундирування (за винятком інвентарних речей), що належать особам офіцерського складу і прапорщикам (мічманам), відсилаються родичам разом із особистими речами, а речі, що належать старшинам, сержантам та рядовому складу, здаються на склади військових частин.

5. Для цвинтарів і окремих могил вибираються кращі ділянки відкритої і сухої місцевості (сквери, площі, узлісся лісів або гаїв, перехрестя доріг тощо).

Контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних вимог під час вибору місць для поховання військовослужбовців, які загинули в бою (померли), а також у разі очищення поля бою організують начальники медичної служби з'єднань, військових частин. За потреби здійснюються дезінфекційні заходи.

Після відповідного оформлення цвинтарі (могили) здаються по актах представникам місцевих органів виконавчої влади або військових комісаріатів, які надалі відповідають за їхній стан.

6. Поховання тіл загиблих (померлих) або їх останків за можливості проводяться індивідуально, за винятком ситуацій, коли неминучі обставини вимагають використання колективних могил, та відповідно до звичаїв і обрядів релігії, яку вони сповідують.

Спалювання трупів здійснюється тільки у разі, якщо це продиктовано нагальними міркуваннями санітарного порядку або мотивами, пов'язаними з віросповіданням загиблих (померлих).

7. Після поховання командиром підрозділу (команди) з організації поховання складається акт про його проведення з описанням місця, де воно

було здійснено (із указанням географічних координат). До цього акта додаються поіменні списки розпізнаних тіл та відомості щодо кількості нерозпізнаних тіл і їхнього опису.

Акти про поховання та поіменні списки загиблих (померлих) завіряються підписом особи, відповідальної за поховання, скріплюються гербовою печаткою військової частини (організації) і затверджуються старшим командиром (начальником).

За можливості щонайпізніше із закінченням воєнних дій ці акти, списки і пакети з речами загиблих (померлих) по каналах міжнародного зв'язку у встановленому порядку передаються компетентним органам державної влади протилежної сторони.

14. Особи, свобода яких обмежена

1. Згідно з МГП особи, свобода яких обмежена, поділяються на декілька категорій, зокрема на військовополонених, цивільних інтернованих осіб та осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із збройним конфліктом неміжнародного характеру.

2. Зі всіма особами, свобода яких обмежена, слід поводитись гуманно. Особам, свобода яких обмежена, забезпечується захист від актів насилля чи залякування, а також від образ та цікавості публіки. Умови утримання та поводження з такими особами мають відповідати букві і духу Європейських пенітенціарних правил 2006 року, прийнятих Радою Європи, а також відповідати Стандартним мінімальним правилам поводження із особами, свобода яких обмежена, прийнятим в рамках Організації Об'єднаних Націй у 2015 році (Правила Нельсона Манделі).

Пораненим і хворим із числа осіб, свобода яких обмежена, має надаватись своєчасна медична допомога.

3. Особи, свобода яких обмежена, виконують закони, статuti і накази тієї держави, збройні сили якої їх захопили. Держава має право вживати судових або дисциплінарних заходів відносно будь-якої особи, свобода якої обмежена, яка скоїла порушення цих законів, статутів або наказів. Особа, свобода якої обмежена, може бути покарана тільки один раз за один і той самий проступок або за одним і тим самим звинуваченням.

4. Допит осіб, свобода яких обмежена, проводиться зрозумілою для них мовою, без застосування катувань та інших примусових заходів.

5. Осіб, свобода яких обмежена, обшуковують, роззброюють, їм забезпечують захист, надають медичну допомогу і евакуюють.

Усі речі та предмети особистого користування залишаються у власності осіб, свобода яких обмежена. Що стосується військовополонених, усі речі та предмети особистого користування (крім зброї, військового спорядження і бойових документів), засоби індивідуального захисту, знаки розрізнення та державної належності, нагороди (відзнаки), предмети обмундирування і харчування, грошові суми та предмети, що мають суб'єктивну цінність, залишаються у їхній власності. Виняток становлять випадки, коли вилучення вказаних предметів і речей продиктоване необхідністю забезпечення безпеки осіб, свобода яких обмежена. У такому разі вилучення здійснюється тільки за

розпорядженням посадової особи (у випадку затримання військовополонених - офіцера, який відповідає за утримання військовополонених) після складання акта і видачі особі, свобода якої обмежена, розписки із зазначенням посади за потреби - військового звання), прізвища, імені та по батькові особи, яка видала цю розписку.

Усі зазначені в розписці речі, а також грошові суми, повертаються особам, свобода яких обмежена, після закінчення їхнього утримання (або полону військовополонених) у тому вигляді, в якому вони були вилучені.

6. Під час воєнних дій особи, свобода яких обмежена, в короткий строк виводяться з районів воєнних дій до бригадного пункту прийому таких осіб з метою проведення первинної реєстрації.

Виведення осіб, свобода яких обмежена, з району воєнних дій здійснюється із дотриманням заходів, спрямованих на забезпечення їхньої безпеки, у супроводі команди, призначеної наказом командира військової частини.

У небезпечній зоні дозволяється тимчасово утримувати лише тих осіб, свобода яких обмежена, для життя яких евакуація, зважаючи на стан їх поранення чи хвороби, становитиме більший ризик.

7. Бригадний пункт прийому осіб, свобода яких обмежена, створюється за наказом командира військової частини поза бойовим порядком військової частини.

Бригадні пункти прийому осіб, свобода яких обмежена, розміщуються у безпечних для їхнього життя і здоров'я місцях.

До початку воєнних дій наказом командира військової частини визначається місце розташування бригадного пункту прийому осіб, свобода яких обмежена, його кордони та адміністрація.

За організацію роботи бригадного пункту прийому осіб, свобода яких обмежена, та їхнє матеріальне забезпечення відповідає заступник командира військової частини по тилу, який ще в мирний час повинен скласти схему організації бригадного пункту таких осіб, забезпечити підготовку адміністрації та відповідної матеріальної бази (огороження, позначки, списки, бланки документів, журнали обліку тощо).

Адміністрація бригадного пункту прийому осіб, свобода яких обмежена, здійснює первинну реєстрацію таких осіб.

8. Під час первинної реєстрації складається поіменний список осіб, свобода яких обмежена, із вказанням такої інформації (залежно від конкретних обставин) щодо цих осіб:

персональні дані;

дата, час та місце обмеження свободи та орган, який провів затримання;

орган, який прийняв рішення про обмеження свободи та причини цього рішення;

орган, що забезпечує контроль за триманням під вартою;

місце тримання під вартою, дата і час прибуття до місця тримання під вартою та орган, відповідальний за місце тримання під вартою;

відомості, що стосуються стану здоров'я;

у разі смерті під час тримання під вартою - обставини та причини смерті й місце призначення останків;

дата й час звільнення чи переведення до іншого місця тримання від вартою, місце призначення та орган, що відповідає за таке переведення.

Начальник, який здійснює реєстрацію, зобов'язаний довести до осіб, свобода яких обмежена, їхній статус, права, обов'язки і правила поведінки зрозумілою для них мовою.

9. За вказівкою начальника штабу - першого заступника командувача військ оперативного командування особи, свобода яких обмежена, евакуюються із дотриманням заходів безпеки до місць оперативного командування для утримання таких осіб (як правило, у пішому порядку).

Конвой для супроводження таких осіб виділяється відповідними військовими частинами.

10. Місця оперативного командування для утримання осіб, свобода яких обмежена, порядок їхнього матеріального забезпечення, маршрути для пересування осіб, свобода яких обмежена, та кількість транспорту для евакуації визначаються заступником командувача військами оперативного командування з тилу.

Конвоювання осіб, свобода яких обмежена, із місць їхнього утримання оперативним командуванням до тилкових місць утримання здійснюється підрозділами Військової служби правопорядку у Збройних Силах України під керівництвом начальника конвою у пішому порядку або на спеціально виділеному автотранспорті.

Під час масової евакуації осіб, свобода яких обмежена, для їхнього конвоювання можуть призначатись підрозділи військових частин резерву оперативного командування.

Кількість осіб, свобода яких обмежена, для конвоювання у пішому порядку не повинна перевищувати 1200 осіб на один конвой влітку і 800 осіб - взимку. При швидкості руху 3-4 км/год відстань переходу за добу становить 20-25 кілометрів.

Під час конвоювання влаштовуються привали:

малі - щогодини на 10-15 хвилин;

великі - через 4-5 годин руху на 2-3 години.

Для підсилення охорони великих колон виділяються службові собаки або виставляються бокові дозори (на віддаленні 20-25 м від маршруту руху).

Маршрути для пересування осіб, свобода яких обмежена, призначаються осторонь від доріг оперативних командувань та районів розташування військ і тилкових об'єктів.

Евакуація осіб, свобода яких обмежена, за межі району ведення воєнних дій здійснюється, як правило, залізничним (водним) транспортом. Станції (пристані) завантаження таких осіб призначаються осторонь від районів розташування військ і тилкових об'єктів. В окремих випадках залежно від обстановки евакуація осіб, свобода яких обмежена, може здійснюватись автотранспортом або в пішому порядку.

Відправка осіб, свобода яких обмежена, залізничним транспортом здійснюється у вагонах, обладнаних для перевезення людей, з необхідним запасом палива для обігріву в зимовий час та дотриманням санітарних вимог.

11. Умови розміщення осіб, свобода яких обмежена, мають бути не менш сприятливими, ніж ті, в яких знаходяться війська держави, що тримає їх під вартою у полоні.

Забороняється:

розміщення місць утримання осіб, свобода яких обмежена, поблизу підприємств атомної енергетики, хімічних та інших потенційно небезпечних об'єктів промисловості, а також військових об'єктів;

використання місць утримання осіб, свобода яких обмежена, та самих осіб для захисту їхньою присутністю військових об'єктів або будь-яких районів сторони, яка їх утримує.

Якомога швидше, але не пізніше ніж у 7-денний строк із моменту затримання (прибуття у місця утримання осіб, свобода яких обмежена) особі, свобода якої обмежена, надається можливість заповнити і відправити картку-повідомлення про затримання або взяття в полон (додаток 5) своїм рідним.

Упродовж зазначеного періоду Міжнародний Комітет Червоного Хреста має бути повідомлено про обмеження свободи такої особи із наданням усієї необхідної інформації про неї.

У випадку переміщення осіб, свобода яких обмежена, їм офіційно повідомляється час їхнього відправлення, нова поштова адреса та дозволяється брати із собою особисті речі, вага яких не перевищує 25 кг на одну особу.

Особам, свобода яких обмежена, надається можливість для виконання релігійних обрядів, заняття спортом, самоосвітою та інтелектуальною діяльністю.

Делегатам Міжнародного Комітету Червоного Хреста дозволяються відвідування осіб, свобода яких обмежена, зокрема проведення бесід без свідків, та повторні відвідування без обмежень щодо їх тривалості та частоти.

12. До військовополонених застосовуються такі правила:

особа, яка бере участь у воєнних діях і потрапляє під владу супротивної сторони, вважається військовополоненим і користується захистом [Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року про поводження з військовополоненими](#) (Третя Женевська конвенція). У разі виникнення сумнівів, чи має особа право на статус військовополоненого, вона продовжує зберігати такий статус, і отже, користуватися захистом Третьої Женевської конвенції і [Додаткового Протоколу I](#) доти, доки її статус не буде визначено компетентним судовим органом;

військовополонені у повному обсязі зберігають свою цивільну правоздатність, якою вони користувались до полону. До офіцерів та військовополонених, які прирівняні до них, слід ставитися з повагою, відповідною до їхнього звання та віку;

статус військовополоненого і право на відповідне поводження з ним вступають у дію з моменту взяття військовослужбовця у полон.

13. Посвідчення особи у військовополоненого не вилучається, а за відсутності такого у таборі військовополонених оперативного командування йому оформляється і видається тимчасове посвідчення особи. Військовополонений зобов'язаний пред'являти своє посвідчення особи на будь-яку вимогу.

14. У разі якщо підрозділ, який захопив військовополонених, не в змозі забезпечити їхню евакуацію, утримання та охорону до евакуації, такому підрозділу слід звільнити військовополонених та вжити заходів щодо забезпечення:

власної безпеки (наприклад, швидко висунутися в інший район); безпеки тих, кого звільняють (наприклад, передати відомості про них тим, хто зможе прийти на допомогу, забезпечити сигнальними засобами для позначення місцезнаходження).

Під час допиту кожний військовополонений зобов'язаний повідомити своє прізвище, ім'я, по батькові, військове звання, дату народження і особистий номер або за відсутності такого - іншу рівноцінну інформацію.

15. Адміністрація бригадного пункту прийому військовополонених здійснює їхню первинну реєстрацію, організовує заповнення та відправку карток-повідомлень про взяття в полон ([додаток 5](#)), розміщує у доступних місцях для ознайомлення тексти [Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року про поводження з військовополоненими](#), веде документацію. Реєстрація військовополоненого додатково відображає інформацію про військове звання та особистий номер (іншу рівноцінну інформацію). Кожному військовополоненому надається можливість заповнити і відправити картку-повідомлення про затримання або взяття в полон впродовж 7 днів з моменту взяття в полон (прибуття до бригадного пункту прийому військовополонених) до центрального довідкового агентства.

Розподіл військовополонених за категоріями здійснюється тільки у таборі військовополонених оперативного командування уповноваженим Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Робота цього уповноваженого забезпечується через перекладача табору.

У бригадних пунктах прийому військовополонених розподіляють на групи: офіцери, інші категорії військовослужбовців, а також окремо жінки, чоловіки.

Формування та утримання груп військовополонених за можливості проводиться з урахуванням військового звання, національності, мови, віросповідання, статі та звичаїв.

Військовополонених, які служили в одних і тих самих збройних силах, не розділяють, окрім як за їхньою згодою.

16. У таборі військовополонених оперативного командування військовополонені розташовуються у відокремлених містечках, а в окремих випадках - у наметах або інших спорудах, встановлених (побудованих) силами військовополонених.

Територія табору військовополонених огорожується колючим дротом у два ряди кілків заввишки 2 метри. Із зовнішньої сторони табору обладнується

контрольно-слідова смуга завширшки не менше 6 метрів. Табори військовополонених оперативного командування, якщо дозволяє обстановка, позначаються літерами "PW" або "PG", розташованими так, щоб їх чітко було видно з повітря.

Охорона військовополонених здійснюється:

у таборі військовополонених оперативного командування - підрозділами, призначеними рішенням командувача військ оперативного командування;

у бригадних пунктах прийому військовополонених - силами адміністрації цих пунктів.

17. Начальник табору військовополонених оперативного командування передає військовополонених уповноваженому Військової служби правопорядку у Збройних Силах України за актом. Конвоювання до тилового табору для утримання військовополонених здійснюється лише після проведення санітарно-протиепідемічних заходів серед військовополонених.

18. Харчування військовополонених у бригадних пунктах прийому військовополонених здійснюється за рахунок фондів військових частин згідно зі спеціально встановленими нормами і організовується за можливості з урахуванням звичного для них режиму і раціону.

Під час конвоювання на відстань до 50 км можуть видаватися продукти, що не потребують термічної обробки.

Якщо конвоювання здійснюється на більшу відстань, військовополоненим один раз на добу видається гаряча їжа. У такому випадку для обслуговування військовополонених виділяються польові кухні або котли з відповідним обладнанням.

Організація харчування військовополонених у дорозі покладається на помічника начальника конвою із забезпечення, який призначається зі складу пункту прийому військовополонених. У його розпорядження виділяється господарча команда з розрахунку 1 особа на 100-150 військовополонених.

19. Обмундируванням, білизною і взуттям військовополонені забезпечуються за рахунок трофейного або за потреби такого, що було у вжитку, речового майна вітчизняного виробництва (з урахуванням пори року).

20. Медичне обслуговування військовополонених під час перебування в бригадних пунктах прийому військовополонених (у таборах військовополонених оперативного командування) та під час конвоювання здійснюється медичним персоналом, призначеним із числа військовополонених.

Для надання медичної допомоги використовуються у першу чергу трофейні медикаменти.

Забезпечення предметами особистої гігієни першої необхідності здійснюється так само.

За потреби поранені та хворі військовополонені тимчасово евакуюються в установленому порядку до медичних підрозділів військових частин, де тимчасово розташовуються окремо від військовослужбовців Збройних Сил України.

Ті, хто потребують кваліфікованої та спеціалізованої медичної допомоги, направляються до госпіталів.

Медичні огляди військовополонених проводяться не рідше ніж один раз на місяць.

21. Працездатні військовополонені із числа рядового складу, крім робіт з обладнання та утримання місць їхнього розташування, можуть у примусовому порядку залучатись до виконання робіт невійськового характеру, які не пов'язані із ризиком для їхнього життя і здоров'я, з урахуванням віку, статі та фізичних якостей.

До таких робіт можуть належати:

сільськогосподарські роботи;

роботи у добувній або переробній галузі промисловості (крім металургійної, машинобудівної та хімічної промисловості);

навантажувально-розвантажувальні роботи;

торгова діяльність, мистецтво та ремесло;

роботи у домашньому господарстві;

комунальні послуги.

Розподіл військовополонених на роботи здійснюється начальником табору військовополонених оперативного командування.

Залучення до небезпечних видів робіт (у тому числі до розмінування) може здійснюватися тільки з письмової згоди самих військовополонених.

Військовополонені з числа командного складу можуть залучатися до робіт тільки як особи, які керують та контролюють роботу військовополонених із числа рядового складу.

Тривалість і умови праці мають відповідати нормам, установленим чинним законодавством України.

22. На військовополонених можуть бути накладені такі дисциплінарні стягнення:

штраф у розмірі не більше 50 % авансу в рахунок грошового забезпечення і платні за виконання робіт на термін не більше 30 діб;

позбавлення пільг, які надані додатково до тих, що передбачені [Женевською конвенцією від 12 серпня 1949 року про поводження з військовополоненими](#);

позачергові наряди тривалістю не більше 2 годин на день;

арешт.

Право накладати вказані стягнення мають начальники табору військовополонених оперативного командування та бригадних пунктів прийому військовополонених або їх заступники.

23. Застосування зброї проти тих військовополонених, які скоюють втечу або намір втечі, є заходом надзвичайного характеру, якому завжди повинні передувати попередження, що відповідають обставинам.

До військовополоненого, якого було затримано під час спроби втечі, застосовується лише одне із дисциплінарних стягнень.

24. Особами, що перебувають під захистом [Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року](#) (Четверта

Женевська конвенція), є ті, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються (у разі конфлікту чи окупації) під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є. Це стосується й осіб без громадянства.

Під захист [Четвертої Женевської конвенції](#) не підпадають:

громадяни держави, не зобов'язаної цією [Конвенцією](#);

громадяни нейтральної держави, які опиняються на території воюючої держави, та громадяни союзної з воюючою держави не вважаються особами, що перебувають під захистом, коли держава, громадянами якої вони є, має дипломатичне представництво в державі, під владою якої вони є;

особи, що перебувають під захистом [Женевської конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 року](#), або [Женевської конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 року](#), або [Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року](#).

Розпорядження стосовно інтернування або примусового виселення осіб, що перебувають під захистом, може бути видане:

лише тоді, коли це є абсолютно необхідним для забезпечення безпеки держави, яка затримує;

якщо будь-яка особа через представників держави-покровительки добровільно звертається із проханням про її інтернування і якщо це є необхідним через її особисте становище.

Будь-яка особа, що перебуває під захистом, яку було інтерновано або примусово поселено на визначеній території, матиме право на перегляд цього рішення у найкоротший строк відповідним судом або адміністративним органом, призначеним з цією метою державою та який є незалежним від Збройних Сил України. Якщо рішення про інтернування або примусове поселення на визначеній території залишається чинним, суд або адміністративний орган періодично двічі на рік переглядає справу цієї особи, щоб вносити сприятливі зміни до попереднього рішення, якщо дозволяють обставини.

Особи, свобода яких обмежується у зв'язку із збройним конфліктом міжнародного характеру, можуть затримуватися виключно згідно із діючим законодавством України, зокрема із Кримінальним процесуальним кодексом України. Відповідно до вимог [Кримінального процесуального кодексу України](#) кожен, кого затримано через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення або інакше позбавлено свободи, повинен бути в найкоротший строк доставлений до слідчого судді для вирішення питання про законність та обґрунтованість його затримання, іншого позбавлення свободи та подальшого тримання. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого судового рішення про тримання під вартою.

15. Цивільне населення

1. Цивільне населення знаходяться під захистом, який забороняє:

перетворювати його в об'єкти нападу;
використовувати для захисту певних пунктів або районів від нападу противника (зокрема для захисту військових об'єктів);
здійснювати напади невибіркового характеру.

2. Жінки і діти користуються особливою повагою, МПП передбачає їх захист від згвалтування, примусу до проституції та будь-яких інших непристойних зазіхань.

3. Цивільних осіб, які підозрюються в участі у збройному конфлікті, затримують і передають правоохоронним органам.

До моменту передачі забезпечується їхня охорона від можливого зазіхання на фізичну недоторканність.

4. Забороняється знищення, вивіз або приведення в несправність об'єктів, що необхідні для виживання цивільного населення (запасів продуктів харчування, сільськогосподарських районів, в яких виробляються продукти харчування, посівів, худоби, споруд, призначених для постачання питної води і збереження її запасів, іригаційних споруд тощо), якщо вони не використовуються в інтересах військових частин (підрозділів) противника або прямої підтримки їх бойових дій.

Знищення, вивіз або приведення в несправність таких об'єктів не має призводити до голоду та вимушеного виїзду цивільного населення.

5. Допускається знищення, вивіз або приведення в несправність об'єктів, які необхідні для виживання цивільного населення, в інтересах оборони своєї національної території від вторгнення противника у разі військової необхідності.

16. Медичний і духовний персонал противника

1. Медичний і духовний персонал противника користується повагою та захистом і не може бути об'єктом нападу, якщо під час перевірки він не чинить дій, які виходять за рамки його фахових (медичних або духовних) обов'язків, та утримується від будь-яких ворожих дій.

Медичному і духовному персоналу слід дотримуватися встановлених правил розпізнавання.

2. Медичний і духовний персонал не можуть бути взято у полон, але може бути затримано у разі, коли цього потребують медичний стан чи духовні потреби військовополонених. При цьому вони можуть надавати медичну (духовну) допомогу військовослужбовцям з'єднання, військової частини протилежної сторони. У такому разі їм надається такий самий захист, як і військовополоненим. Для забезпечення охорони вказаного персоналу від можливого зазіхання на фізичну недоторканність здійснюється конвоювання під час виконання ним медичних (духовних) обов'язків.

За необхідності медичному і духовному персоналу надається можливість ведення кореспонденції з питань медичної (духовної) діяльності.

3. Захоплений тимчасовий медичний персонал противника отримує статус військовополоненого і за потреби може використовуватись для виконання медичних функцій відповідно до рівня фахової підготовки.

Забороняється залучати затриманий медичний і духовний персонал до виконання робіт, не пов'язаних з його функціональними обов'язками.

17. Військові перевезення

1. Військові перевезення - перевезення залізничним, морським, річковим та повітряним транспортом загального користування військовослужбовців Збройних Сил та військових вантажів, а також перевезення внутрішніми водними шляхами кораблів, суден та плавзасобів Збройних Сил.

2. Командувачі (командири, начальники) повинні забезпечити наявність розпізнавальних знаків та здійснення чіткого відрізнення підлеглими санітарного та інших транспортних засобів.

3. Перевезення цивільних осіб цивільними транспортними засобами користуються захистом згідно з МГП.

4. Перевезення військовослужбовців та військового майна військово-транспортними засобами немедичного призначення захистом МГП не користуються.

18. Медичні (санітарні) перевезення

1. Під медичними (санітарними) перевезеннями слід розуміти перевезення по суші, воді чи повітрям поранених, хворих та осіб, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата), а також медичного, духовного персоналу, медичного обладнання і майна.

Під час здійснення зазначених перевезень виконуються такі вимоги:

санітарний транспорт (наземний, водний, повітряний) використовується винятково з медичною метою;

технічні правила, стандарти і процедури щодо розпізнавання, оповіщення та радіозв'язку санітарного транспорту мають відповідати загальноприйнятим міжнародним нормам.

На санітарних транспортних засобах допускається перевезення лише стрілецької зброї і боєприпасів, які:

зняті із поранених (хворих і осіб, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата) та які знаходяться на борту і ще не передані відповідній службі);

належать медичному персоналу (особиста стрілецька зброя).

2. У разі евакуації поранених і хворих із районів воєнних дій санітарним транспортом, а також транспортними засобами загального призначення використовуються розпізнавальні емблеми і сигнали.

3. Госпітальні санітарні судна не можуть бути піддані нападу або захопленню і користуються повагою та захистом за умови, що їхні назви і характеристики було повідомлено сторонам, які знаходяться у збройному конфлікті, за 10 днів до використання. Зазначені судна можуть затримуватися для контролю та огляду на термін не більше 7 днів.

4. Санітарні літальні апарати не можуть піддаватися нападу, якщо висота, час і маршрути польотів були узгоджені між сторонами, що воюють.

Екіпажі санітарних літальних апаратів мають виконувати вимоги щодо приземлення або посадки на воду для контролю та огляду. Під час приземлення або посадки санітарного літального апарата на воду його

перевірка проводиться без затримки та в короткий термін з метою недопущення погіршення стану здоров'я поранених і хворих.

У разі вимушеної посадки літальних апаратів на територію, що зайнята військами противника, поранені, хворі, особи, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата), інші особи (крім медичного і духовного персоналу) зі складу збройних сил та екіпажі цих літальних апаратів стають військовополоненими.

5. Медичні (санітарні) перевезення організують так, щоб не давати сторонам, що воюють, підстав для взаємних підозр у зловживанні міжнародними розпізнавальними емблемами, знаками і сигналами санітарного транспорту у віроломних цілях (наприклад, для перевезення боєздатних військовослужбовців або інших озброєних осіб, боєприпасів чи майна немедичного характеру).

19. Перемир'я і закінчення воєнних дій

1. Перемир'я може бути загальним або місцевим (частковим).

Загальне перемир'я призупиняє ведення воєнних дій між державами, які воюють, на всій території збройного конфлікту.

Місьцеве перемир'я має на меті призупинити воєнні дії між окремими військовими частинами в обмеженому районі з метою:

пошуку, збору та евакуації поранених, хворих і осіб, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата), та мертвих, а також їхнього обміну;

попередження противника про порушення ним норм МГП;

виведення з оточення (із блокованих районів) поранених, хворих і осіб, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата), та переміщення через ці райони військово-медичного, військово-духовного персоналу та їхнього майна.

2. Контакт із командиром військового формування противника здійснюється під керівництвом командувача військ оперативного командування, командира з'єднання, військової частини і тільки з дозволу (або за розпорядженням) старшого начальника.

Для встановлення контактів із противником можуть використовуватись технічні засоби (звукосповіщувальні станції, засоби радіозв'язку, гучномовці), парламенти або інші способи і засоби відповідно до конкретної обстановки.

Командувач військ оперативного командування (командир з'єднання, військової частини, підрозділу) має право звернутись за допомогою до посередників із числа представників гуманітарних організацій.

3. Парламентер, як правило, призначається із числа найбільш підготовлених офіцерів.

Парламентер, а також особи, які його супроводжують (сигналіст-барабанщик, перекладач та особа, яка несе білий прапор), користуються правом недоторканності.

Білий прапор свідчить про намір осіб, які його підняли, розпочати переговори з протилежною стороною, він не означає капітуляцію.

4. Приймаючи парламентаря противника та осіб, які його супроводжують, командувач (командир, начальник) зобов'язаний вжити всіх заходів для збереження в таємниці змісту підготовки (ведення) воєнних дій.

Парламентар і особи, які його супроводжують, можуть бути тимчасово затримані у випадку зловживання ними своїм статусом (якщо вони ведуть розвідку або принижують честь і гідність сторони, що їх приймає).

Відмова вступити в контакт із противником не є порушенням норм МГП, але в усіх випадках командувач (командир, начальник) повинен забезпечити недоторканність парламентаря і осіб, які його супроводжують.

5. Загальне перемир'я оформляється у письмовій формі (наприклад, домовленість про демілітаризовані зони, місцевості, що не обороняються, проліт санітарних літаків (вертольотів) над районами, що знаходяться під контролем противника, евакуацію населення тощо).

Зазначені домовленості мають ґрунтуватися на положеннях, передбачених МГП.

Використання угоди про перемир'я для завдання удару противнику є віроломством.

6. Про досягнення місцевого перемир'я доповідається старшому командирі (начальнику), а також інформуються командири взаємодіючих з'єднань, військових частин (підрозділів) і сусіди.

В угоді про місцеве перемир'я визначаються:

час дії перемир'я;

межа району пошуку (збору, обміну, евакуації) поранених, хворих, осіб, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата), та загиблих (мертвих);

інші питання, виконання яких необхідно для дотримання угоди.

7. Після закінчення воєнних дій як тільки дозволить обстановка командувач (командир, начальник) зобов'язаний організувати співробітництво з місцевою адміністрацією щодо:

повернення цивільного майна, яке тимчасово використовувалося у воєнних цілях, його власникам;

зняття інженерних загороджень, розмінування місцевості й цивільних об'єктів;

проведення заходів з розшуку загиблих (мертвих) та зниклих безвісти незалежно від їхньої належності;

вжиття усіх можливих запобіжних заходів на території, що знаходиться під їх контролем, ураженої вибухонебезпечними предметами - наслідками війни, для захисту цивільного населення, окремих громадян та цивільних об'єктів від загроз і наслідків, що можуть бути спричинені цими вибухонебезпечними предметами.

20. Загальні правила дій військ (сил) на окупованій території

1. Дії військ (сил) на окупованій території мають відповідати вимогам норм МГП.

Окупованою вважається територія, яка знаходиться під контролем збройних сил противника.

Територія вважається окупованою, навіть тоді, коли сторона-окупант не зустрічає жодного збройного опору.

2. Командир з'єднання (військової частини), розташованого (розташованої) на окупованій території, зобов'язаний, шануючи існуючі на ній закони, вживати всіх можливих заходів щодо забезпечення суспільного порядку і безпеки, запобігання грабіжництва та незаконної конфіскації майна.

У зв'язку із воєнним станом відносно цивільного населення можуть вживатися додаткові заходи безпеки та контролю.

3. Державі-окупанту забороняється змінювати статус службових осіб або суддів. Водночас їй надається право знімати службових осіб з посад.

4. Держава-окупант може приймати нові нормативно-правові акти, які передбачають кримінальну відповідальність, для того, щоб забезпечити:

виконання своїх обов'язків щодо захисту цивільного населення;

нормальне управління окупованою територією;

безпеку окупаційної держави.

Нові закони та інші нормативно-правові акти щодо кримінальної відповідальності, прийняті державою-окупантом, не набирають чинності доти, доки їх не опубліковано та не доведено до відома місцевого населення зрозумілою для них мовою.

5. Від правоохоронних органів окупованої території забороняється вимагати:

сприяння в забезпеченні виконання наказів щодо використання населення у військових цілях;

безпосередньої участі у воєнних діях.

6. Відносно населення окупованої території забороняється:

примушувати його служити у збройних силах окупаційних військ;

захоплювати його як заручників;

застосовувати заходи фізичного і психологічного насильства для одержання відомостей воєнного характеру.

Життя, сім'я, власність та звичаї цивільного населення повинні шануватися.

Водночас населення окупованої території може залучатися до примусової праці у межах окупованої території в інтересах життєзабезпечення окупаційних військ або самого цивільного населення (крім притягнення до роботи на військових об'єктах і оборонних спорудженнях). У цьому випадку необхідно дотримуватися вимог законів про умови праці, які існують на окупованій території. Особи молодші 18 років не можуть бути направлені на примусові роботи.

7. Забороняється депортація цивільного населення з окупованої території на територію іншої держави.

В інтересах забезпечення безпеки цивільного населення або за умов військової необхідності допускається тимчасова евакуація населення у глиб окупованої території.

8. Забороняється навмисно знищувати майно, що є приватною, колективною або державною власністю.

9. Командувач (командир, начальник) має сприяти забезпеченню постачання цивільного населення продовольством і медикаментами, а також організовувати взаємодію із гуманітарними організаціями з питань доставки гуманітарних вантажів.

10. З метою забезпечення безпеки своїх військ (сил) на окупованій території допускається роззброєння персоналу місцевої цивільної оборони.

Водночас забороняється встановлювати обмеження щодо діяльності персоналу місцевої цивільної оборони, які ускладнюють виконання ним функціональних обов'язків.

11. Тимчасово, лише у випадку нагальної потреби допускається використання цивільних лікарень для догляду за військовими пораненими та хворими. Використання таких лікарень можливе лише за умови, що цивільні хворі, які знаходяться в лікарнях, будуть забезпечені належними умовами лікування та доглядом, решта цивільного населення - за потреби медичною допомогою.

III. Врахування норм МГП під час організації бойового забезпечення

1. Розвідка

1. Діяльність щодо збору інформації, яка не суперечить вимогам МГП, здійснюється з урахуванням дозволених методів її збору.

2. Діяльність щодо збору інформації, яка має військову цінність, у районах, що знаходяться під контролем противника, вважається законною, коли вона здійснюється військовослужбовцями без приховування статусу комбатанта (у військовій формі одягу своїх збройних сил).

3. Діяльність щодо збору інформації, яка має військову цінність, у районах, що знаходяться під контролем противника, розглядається як шпигунство, якщо вона здійснюється приховано.

Шпигунство не забороняється, але комбатант, якого було захоплено під час такої діяльності, втрачає право на отримання статусу військовополоненого і може понести покарання.

4. Цивільне населення окупованої сторони не може примушуватись до надання відомостей ним особисто або дізнання інформації від третіх осіб.

5. Захоплені в полон комбатанти можуть бути допитані. Під час допиту вони можуть розкривати лише відомості щодо себе.

Військовополоненим, які відмовляються відповідати на запитання, не можна погрожувати, принижувати, піддавати тортурам, обмежувати чи переслідувати.

6. Основними завданнями розвідки з урахуванням норм МГП є добування достовірних розвідувальних даних про:

об'єкти (цілі) противника, які знаходяться поблизу цивільних об'єктів або є ними;

наявність укриттів для цивільного населення на можливих напрямках дій військ (сил);

наявність, розташування і стан об'єктів, які знаходяться під захистом МГП, ступінь їх використання противником;

порушення норм МГП під час ведення воєнних дій своїми військами (силами) і військами противника.

Дорозвідка об'єктів (цілей) противника проводиться для одержання даних про можливий збиток, що може бути завданий цивільному населенню та об'єктам, які знаходяться під захистом МГП.

7. До обов'язку командувача (командира, начальника) та штабу входить узгодження зусиль сил та засобів розвідки родів військ, спеціальних військ і служб щодо виявлення особливо небезпечних об'єктів, густонаселених районів та інших об'єктів, ураження яких може призвести до значних жертв серед цивільного населення.

2. Радіоелектронна боротьба

1. Під час організації і ведення радіоелектронної боротьби необхідно передбачати:

введення заборон на радіоелектронне заглушення радіоелектронних засобів і ліній зв'язку, які використовуються військовими і цивільними медичними службами, військовим і цивільним духовним персоналом противника, гуманітарними організаціями, цивільною обороною, персоналом охорони об'єктів, які знаходяться під захистом МГП, за умови, що вони не використовуватимуться противником у військових цілях;

проведення комплексу організаційних і технічних заходів щодо радіоелектронного захисту систем і засобів своїх аналогічних служб (об'єктів) та організацій, визначених МГП.

2. Розпізнавання радіоелектронних засобів, що належать зазначеним вище службам (організаціям), проводиться за розпізнавальними радіосигналами відповідно до вимог Регламенту радіозв'язку Міжнародної спілки електрозв'язку ISBN 92-61-04144-2, а також за опублікованими радіочастотами і сигналами.

3. Перелік сигналів та робочих частот доводиться до командирів (начальників) військових частин і підрозділів радіоелектронної боротьби і зберігається на відповідних командних пунктах (пунктах управління) як у мирний, так і у воєнний час.

3. Тактичне маскування

1. Під час організації та проведення заходів щодо маскування військових об'єктів, озброєння, військової техніки та визначених районів від розвідки противника забороняється використовувати:

міжнародні розпізнавальні емблеми, знаки і сигнали;

прапори, військові емблеми і форму одягу противника, нейтральних держав, а також розпізнавальну емблему Організації Об'єднаних Націй;

медичні формування, санітарний транспорт, військовополонених і цивільних осіб.

4. Інженерне забезпечення

1. За будь-яких умов обстановки забороняється застосовувати мінно-вибухові загородження проти цивільного населення і цивільних об'єктів.

2. У разі будь-якого встановлення мін, коли можливе ураження цивільного населення, проводиться завчасне його оповіщення, за винятком випадків, коли таке оповіщення неможливе через складну обстановку.

3. Особливостями застосування протипіхотних мін відповідно до вимог норм МГП є:

обмеження і проведення додаткових заходів;

фіксація (реєстрація) у відповідних документах встановлених мінно-вибухових загороджень;

ліквідація мінно-вибухових загороджень після припинення активних воєнних дій.

4. Дозволяється застосовувати без позначення, огороження і будь-яких інших обмежень:

будь-які типи протипіхотних мін з неконтактним підіривним пристроєм;

усі міни спрямованої дії із будь-якими типами підривачів, якщо вони встановлюються на термін до 72 годин та забезпечується постійне спостереження за ними з метою недопущення до них цивільних осіб;

усі типи протипіхотних мін у керованому варіанті, коли їх підіривання відбувається за командою оператора;

усі типи протипіхотних мін із підривачами уповільненої дії.

5. Реєстрація місцезнаходження мін, що не є встановленими дистанційно, мінних полів, мінних районів, мін-пасток та інших пристроїв здійснюється у встановленому порядку за допомогою прив'язки до координат не менше двох вихідних точок.

6. Мінні поля, на яких встановлено протипіхотні міни, що не відповідають встановленим вимогам, повинні позначатися і огорожуватися.

Позначення здійснюється знаками, зрозумілими і видимими будь-якій людині, яка наближається до меж мінного поля.

7. Якщо в наказі старшого командира (начальника) відсутні вказівки про встановлення огороження, рішення про це після вивчення й оцінки обстановки в районі дій підрозділу приймає командир підрозділу, що здійснює мінування.

8. Огороження мінного поля може бути виконане з колючого дроту або будь-яких інших засобів, що ускладнюють проникнення людини на мінне поле.

Мінне поле у такому позначеному та огороженому районі має бути під постійним спостереженням.

9. Обов'язковому позначенню та огороженню підлягають усі загородження із протипіхотних фугасних мін, осколкових мін фугасного ураження та інших мін із контактними механічними або електромеханічними підривачами.

10. Якщо існує пряма загроза ураження особового складу під час виконання робіт щодо огороження мінно-вибухових загороджень, що знаходяться на передньому краї (лінії зіткнення), дозволяється не встановлювати огороження і позначення мінно-вибухових загороджень із

протипіхотних фугасних, осколкових кругового ураження і протипіхотних касетних мін.

У разі зміни обстановки та зникнення загрози ураження особового складу огороження має бути встановлене у найкоротші терміни.

11. Під час воєнних дій мінно-вибухові загородження, встановлені в промаркованому периметрі, передаються у встановленому порядку від одних військових частин до інших або знищуються (знімаються) перед залишенням району.

12. Після припинення воєнних дій з метою зменшення небезпеки, яку становлять вибухонебезпечні предмети - наслідки війни та протипіхотні міни, на уражених територіях вживають таких заходів:

визначають і вивчають загрозу, яку становлять вибухонебезпечні предмети - наслідки війни та протипіхотні міни;

визначають потреби позначення й знешкодження, видалення чи знищення та можливість їх виконання, а також устанавлюють пріоритетність таких потреб;

позначають місцезнаходження вибухонебезпечних предметів - наслідків війни та протипіхотних мін, знешкоджують, видаляють чи знищують їх;

мобілізують ресурси для здійснення такої діяльності.

5. Радіаційний, хімічний, біологічний захист

1. Начальник служби радіаційного, хімічного, біологічного захисту з урахуванням норм МГП зобов'язаний:

розробляти та надавати командувачу з'єднання, командирі військової частини пропозиції щодо організації радіаційного, хімічного, біологічного захисту (далі - РХБ захист) військових частин та підрозділів;

організовувати та здійснювати контроль за виконанням заходів РХБ захисту з'єднання, військової частини;

організовувати проведення радіаційної, хімічної, біологічної розвідки, виявлення і позначення районів зараження;

організовувати проведення дезактивації (знезараження) ділянок місцевості, споруд та об'єктів;

брати участь в організації взаємодії з представниками місцевих органів виконавчої влади з питань РХБ захисту та за можливості надавати їм спеціальну допомогу щодо РХБ захисту цивільного населення;

проводити підготовку інструкторів РХБ захисту батальйонів (дивізіонів і їм рівних) та позаштатних відділень, екіпажів (обслуг) радіаційної, хімічної, біологічної розвідки з урахуванням норм МГП.

6. Морально-психологічне забезпечення

1. Для дотримання особовим складом норм МГП мають здійснюватися заходи морально-психологічного забезпечення, що передбачають:

проведення інформаційної та роз'яснювальної роботи з особовим складом щодо порядку застосування норм МГП, поширення інформаційно-довідкових матеріалів;

оперативне доведення до військовослужбовців розпоряджень, наказів, директив командувачів (командирів, начальників) із питань застосування норм МГП;

оцінку і прогнозування суспільно-політичної обстановки в районі виконання завдань;

виховання особового складу в кращих українських традиціях гуманного ставлення до жертв збройних конфліктів і цивільних осіб;

налагодження взаємодії з органами місцевої влади та самоврядування, громадськими організаціями та представниками засобів масової інформації щодо врегулювання конфліктних ситуацій, формування довіри до особового складу, до збройних сил в цілому.

2. Командувач (командир, начальник) і штаб мають використовувати сили і засоби морально-психологічного забезпечення для оповіщення:

осіб, які знаходяться під захистом МГП, про напад;

військ противника про місцезнаходження об'єктів (зон), що перебувають під захистом МГП, на своїй території;

цивільного населення та своїх військ про порушення противником норм МГП.

IV. Особливості ведення воєнних дій з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами Повітряних і Військово-Морських Сил Збройних Сил України з урахуванням норм МГП

1. Загальні положення

1. Воєнні дії в повітрі можуть вести:

військові літальні апарати (військові літаки і вертольоти);

допоміжні літальні апарати.

Крім того, до воєнних дій у повітрі належить протиповітряний бій, який ведеться з'єднаннями, військовими частинами (підрозділами) військ Повітряних Сил Збройних Сил України та з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Сухопутних військ Збройних Сил України.

2. Комбатантами у війні, збройному конфлікті на морі, крім особового складу Військово-Морських Сил, є члени екіпажів суден:

торгових, які переобладнані у військові;

невійськових, які включені до складу Військово-Морських Сил Збройних Сил України і які:

мають розпізнавальні ознаки, що відрізняють їх від суден цивільних міністерств та інших центральних органів виконавчої влади;

очолюються офіцерами, які проходять військову службу;

мають екіпаж, підпорядкований військовій дисципліні.

3. Під час ведення воєнних дій у повітрі і на морі військовими об'єктами є:

військові літальні апарати і допоміжні літальні апарати;

військові кораблі і допоміжні судна.

4. Санітарні літальні апарати - будь-які засоби, призначені для здійснення тільки медичних (санітарних) перевезень повітрям.

Військові госпітальні судна - судна, побудовані або обладнані з метою надання допомоги пораненим, хворим і особам, які зазнали корабельної аварії (аварії літального апарата), їх лікування та перевезення. Такі судна не можуть піддаватися нападу або захопленню і користуються повагою та захистом за умови, що їхні назви і характеристики були повідомлені сторонам конфлікту за 10 днів до їхнього використання.

Госпітальні судна - судна, які використовуються національними товариствами Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, офіційно визнаними добродійними товариствами, або приватними особами. Такі судна користуються таким самим захистом, як і військові госпітальні судна, за умови завчасного повідомлення про їхнє використання. Госпітальні судна повинні мати документ, який засвідчує, що під час їхнього спорядження і відправлення вони знаходилися під наглядом влади, яка видала цей документ.

Медичний і духовний персонал госпітальних суден та їхні команди не можуть бути захоплені незалежно від того, чи є на борту поранені та хворі.

5. Невійськовими об'єктами є:

цивільні літальні апарати;

цивільні авіалайнери;

нейтральні цивільні літальні апарати;

невійськові судна (торговельні судна, у тому числі нейтральні торговельні судна).

6. Цивільний літальний апарат - літальний апарат, що не є військовим, допоміжним або державним літальним апаратом - митним або поліцейським, який знаходиться на комерційній або приватній службі.

7. Цивільний авіалайнер - цивільний літальний апарат, який має чіткі розпізнавальні знаки і здійснює регулярні або нерегулярні перевезення цивільних пасажирів за маршрутами служби повітряного руху.

8. Нейтральні цивільні літальні апарати - цивільні літальні апарати, що мають розпізнавальні знаки нейтральних держав.

9. Зміна статусу невійськового судна на статус військового корабля у випадку допущення ним порушень можлива у своїх або у ворожих внутрішніх і територіальних (архіпелажних) водах, проте забороняється у водах нейтральної держави.

Озброєне торговельне судно не входить до складу збройних сил, тому не користується правом ведення воєнних дій, зупинки суден у морі, огляду і захоплення, а своє озброєння може використовувати лише для самооборони. Якщо таке судно використовує своє озброєння для ведення активних воєнних дій проти сил противника, воно втрачає імунітет від нападу і знищення без попередження.

Якщо є сумнів у статусі торговельного судна, воно може бути зупинено для огляду. У випадку відмови від зупинки та огляду або здійснення опору після відповідного попередження судно може бути піддано нападу (уражено).

Торговельні судна, що прийняли на борт осіб, які зазнали корабельної аварії чи аварії літального апарата, мають сповістити про це сторони конфлікту всіма наявними засобами.

2. Особливості ведення воєнних дій з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами Повітряних Сил Збройних Сил України

1. Забороняється нападати на цивільні літальні апарати, за винятком випадків, коли вони:

беруть участь у воєнних діях в інтересах противника;

діють як допоміжний літальний апарат збройних сил противника;

включені в систему збору розвідувальних даних противника або сприяють цій системі;

здійснюють політ під прикриттям військових літальних апаратів противника;

відмовляються підкоритися вимозі про зміну курсу і напрямку польоту для ідентифікації, огляду та обшуку на аеродром воюючої сторони, який безпечний для цього типу літальних апаратів і знаходиться в межах розумної досяжності;

використовують систему управління вогнем, яку із високою ймовірністю можна вважати частиною системи озброєння літального апарата;

маневрують під час перехоплення з явною метою нападу на літальний апарат воюючої держави, який перехоплюється;

несуть зброю класу “повітря-повітря” або “повітря-земля (поверхня)”;

сприяють воєнним діям іншим способом.

2. Цивільні літальні апарати, пересуваючись у повітряному просторі, мають уникати перетинання меж районів воєнних дій, спеціальних зон і територій, прирівняних до них. У разі підходу до таких районів або входу до їх повітряного простору вони мають вживати запобіжних заходів щодо цивільних літальних апаратів ([додаток 6](#)) для уникнення небезпеки.

3. Категорії літальних апаратів противника, що не підлягають нападу:

санітарні літальні апарати;

літальні апарати, яким надано охоронні грамоти за згодою сторін збройного конфлікту;

цивільні авіалайнери.

4. Санітарні літальні апарати не підлягають нападу, якщо вони:

визнані санітарними;

діють відповідно до домовленості між воюючими сторонами про польоти санітарних літальних апаратів у зоні збройного конфлікту, у якій обумовлюються висоти, час і маршрути безпечних польотів, а також засоби розпізнавання та зв'язку;

здійснюють польоти над районами, які контролюються своїми чи дружніми силами, та за межами зони збройного конфлікту.

5. Літальні апарати, яким надано охоронні грамоти, не підлягають нападу, якщо вони:

чітко використовуються у цілях, визначених в охоронній грамоті;

не перешкоджають навмисно пересуванню комбатантів;

дотримуються всіх умов угоди, включаючи можливість проведення огляду.

6. Цивільні авіалайнери не підлягають нападу, якщо вони:
чітко використовуються у визначених цілях;
не перешкоджають навмисно пересуванню комбатантів.

7. Літальні апарати, які не підлягають нападу, можуть бути піддані нападу у разі, якщо:

зміна їхнього курсу з метою посадки, огляду, обшуку та можливого захоплення реально нездійсненна;

не існує жодного іншого способу здійснити військовий контроль;

порушення, допущене літальним апаратом, стало підставою для визнання його військовим об'єктом або є достатньо підстав вважати його таким об'єктом;

отримана або очікувана військова перевага перевищуватиме випадкові втрати або збиток.

3. Перехоплення, огляд і обшук цивільних літальних апаратів

1. Військові літальні апарати держав, які воюють, мають право перехоплювати цивільні літальні апарати за межами нейтрального повітряного простору в тих випадках, коли для цього є достатні підстави.

2. Якщо після перехоплення зберігаються підстави припускати, що цивільний літальний апарат підлягає захопленню, військовий літальний апарат протилежної держави має право примусити цивільний літальний апарат прослідувати для огляду та обшуку на аеродром, який безпечний для цього типу літальних апаратів і знаходиться в межах розумної досяжності.

У випадку, коли такого аеродрому немає, курс нейтрального цивільного літального апарата може бути змінений для унеможливлення його прямування до заявленого пункту призначення.

4. Захоплення цивільних літальних апаратів і вантажів противника

1. Цивільні літальні апарати противника (за винятком санітарних літальних апаратів та літальних апаратів, яким надано охоронні грамоти відповідно до угоди між воюючими сторонами) і вантажі, що знаходяться на борту таких літальних апаратів, можуть бути захоплені за межами нейтрального повітряного простору.

2. Санітарні літальні апарати та літальні апарати, яким надано охоронні грамоти, не підлягають захопленню тільки в тому разі, якщо вони:

чітко використовуються у визначених для них цілях;

не чинять дій, які завдають збитків противнику;

негайно підкоряються вимозі про перехоплення та огляд;

не перешкоджають навмисно пересуванню комбатантів і підкоряються наказу про зміну курсу, коли це потрібно;

не порушують вимог раніше укладеної угоди.

3. Захоплення цивільного літального апарата противника здійснюється шляхом його перехоплення, наказування прямувати на аеродром який безпечний для цього типу літальних апаратів та знаходиться в межах розумної досяжності, і взяття літального апарата після приземлення як трофея до судового рішення.

4. Під час захоплення необхідно забезпечити безпеку пасажирів, екіпажу та збереження їхнього особистого майна.

5. Дії щодо цивільних літальних апаратів нейтральних держав у зоні збройного конфлікту

1. Цивільні літальні апарати, які мають розпізнавальні знаки нейтральних держав, не можуть піддаватися нападу або захопленню, за винятком таких випадків:

є підстави вважати, що вони перевозять контрабанду;

після попередження або спроби перехоплення вони навмисно та явно відмовляються змінити курс чи прямувати для огляду і обшуку на аеродром протилежної сторони, який безпечний для цього типу літальних апаратів і знаходиться у межах розумної досяжності;

беруть участь у воєнних діях в інтересах противника;

діють як допоміжні літальні апарати збройних сил противника;

включені в систему розвідки противника або сприяють їй;

сприяють воєнним діям іншим способом (наприклад, шляхом перевезення військових вантажів).

2. Якщо у командира військового літального апарата виникли підозри щодо цивільного літального апарата, який має розпізнавальні знаки нейтральної держави, він може застосувати щодо такого цивільного літального апарата право перехоплення та право зміни курсу для проведення його огляду й обшуку.

3. Нейтральний цивільний літальний апарат звільняється від огляду й обшуку, якщо:

прямує на нейтральний аеродром;

знаходиться під контролем супроводжувача - нейтрального військового літального апарата, з яким держава прапора цивільного літального апарата уклала угоду про такий контроль;

держава прапора нейтрального військового літального апарата гарантує, що нейтральний цивільний літальний апарат не перевозить контрабанду і не бере участі у діях, які несумісні з його нейтральним статусом, а командир нейтрального військового літального апарата надає за запитом командира військового літального апарата, який здійснює перехоплення, всю інформацію щодо характеру цивільного літального апарата і його вантажу.

4. У безпосередній близькості від районів воєнних дій цивільні літальні апарати повинні виконувати вказівки командування сторін, що воюють, щодо напрямку і висоти їхнього польоту.

5. Якщо після огляду та обшуку залишаються достатні підстави для підозр щодо ворожості цивільного літального апарата із розпізнавальними знаками нейтральної держави може бути захоплений як трофей до рішення суду.

6. Нейтральні цивільні літальні апарати підлягають захопленню, якщо в результаті огляду та обшуку або іншим чином було визначено, що вони:

первозять контрабанду;

здійснюють політ спеціально для перевезення окремих пасажирів, які входять до складу збройних сил противника;

діють під безпосереднім контролем і управлінням противника, підкоряються його наказам або безпосередньо зафрахтовані чи використовуються ним;

пред'являють неналежним чином оформлені чи фальшиві документи або знищують, псують чи приховують їх;

порушують правила встановлені однією із воюючих сторін;

порушують блокаду.

7. Вантаж, який знаходиться на борту нейтрального літального апарата, підлягає захопленню тільки в тому випадку, якщо він є контрабандою.

8. Захоплення нейтрального цивільного літального апарата здійснюється шляхом його перехоплення, наказування прямувати на аеродром, який безпечний для цього типу літальних апаратів і знаходиться у межах розумної досяжності, та взяття літального апарата після приземлення і проведення огляду й обшуку як трофея до судового рішення.

Якщо у сторони, що воює, немає безпечного аеродрому, який знаходиться у межах розумної досяжності, курс нейтрального цивільного літального апарата може бути змінений для унеможливлення його прямування до заявленого пункту призначення.

9. Під час захоплення необхідно забезпечити безпеку пасажирів і екіпажу, збереження їхнього особистого майна та документів, які стосуються трофея.

10. Заходом, альтернативним захопленню, є зміна курсу нейтрального цивільного літального апарата за його згодою для унеможливлення його прямування до заявленого пункту призначення.

6. Особливості ведення воєнних дій з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами Військово-Морських Сил Збройних Сил України

1. Воєнні дії на морі можуть вестись:

у територіальному морі;

у внутрішніх водах;

на сухопутних територіях, у винятковій економічній зоні і на континентальному шельфі;

в архіпелазьких водах держав збройного конфлікту чи у повітряному просторі над ними;

у відкритому морі або у повітряному просторі над ним;

у виключній економічній зоні і на континентальному шельфі нейтральних держав або у повітряному просторі над ними.

2. Воєнні дії забороняється вести у:

нейтральних водах;

нейтральному повітряному просторі;

водах нейтральних територій;

міжнародних протоках і водах, у яких може здійснюватися право архіпелазького проходу морськими коридорами.

Сторони збройного конфлікту мають дійти взаємної згоди щодо заборони ведення воєнних дій у морських районах з рідкісними чи вразливими

екосистемами та із середовищем видів риб (чи інших форм морських організмів), запаси яких виснажені.

3. Під нейтральними водами слід розуміти внутрішні, територіальні та архіпелазькі води держав, які не беруть участі у війні чи збройному конфлікті.

Нейтральні води не повинні використовуватися сторонами збройного конфлікту як сховища від противника або як район ведення воєнних дій чи база морських операцій.

Військовий корабель має право здійснити мирний прохід через територіальне море нейтральної держави, якщо ця держава спеціальною постановою не призупинила для військових кораблів сторін, що воюють, право мирного проходу.

4. Нейтральний повітряний простір - повітряний простір, розташований над територією нейтральних вод.

5. Нейтральна держава має вживати за можливості заходів щодо попередження порушень свого нейтралітету збройними силами держав, що воюють.

6. Ворожими діями на морі вважаються:

напад на осіб чи об'єкти, які знаходяться у нейтральних водах, на нейтральній території або над такими водами чи територією, захоплення вказаних осіб і об'єктів;

використання як бази для воєнних дій (включаючи напад на осіб чи об'єкти, які перебувають за межами нейтральних вод, або захоплення таких осіб чи об'єктів, якщо напад або захоплення здійснюються збройними силами держав, що воюють) нейтральних вод або повітряного простору над ними;

установка мін;

огляд, обшук, зміна курсу судна або його захоплення.

7. Під час ведення воєнних дій на морі сторони збройного конфлікту обмежені у виборі та використанні засобів ураження.

8. Ракети і снаряди, у тому числі із загоризонтними можливостями, використовуються відповідно до принципів розрізнення цілей.

9. Забороняється використовувати торпеди, які, не потрапивши в ціль, наприкінці бойового ходу не тонуть або не стають безпечними будь-яким іншим способом.

10. Міни можуть бути використані виключно в законних воєнних цілях, включаючи недопущення противника у певні райони моря.

Сторони збройного конфлікту не повинні встановлювати міни, які у випадку втрати контролю над ними не можуть бути ефективно та безпечно знешкоджені.

Забороняється здійснювати мінування нейтральних вод.

11. Міни, що вільно плавають, застосовувати заборонено, якщо вони:

не призначені для нанесення удару по військовому об'єкту;

не знешкоджуються протягом однієї години після втрати над ними контролю.

Про установлення мін, які приведені у бойове положення, чи про приведення в бойове положення раніше установлених мін необхідно робити

відповідні повідомлення, за винятком тих випадків, коли їх вибух може вразити лише судна, що є військовими об'єктами.

Місця установки мін мають реєструватися.

12. Після закінчення активних воєнних дій сторони збройного конфлікту мають вжити всіх можливих заходів щодо зняття або знешкодження установлених ними мін.

13. Одним із законних методів ведення війни на морі є блокада.

Блокада оголошується з повідомленням про неї усіх воюючих і нейтральних держав.

Під час оголошення блокади визначаються її початок, тривалість, місце, масштаби і період часу, протягом якого судна нейтральних держав можуть залишити блокуване узбережжя.

Під час блокади не повинен перекриватися доступ до портів і берегів нейтральних держав. Умови блокади однакові для суден усіх держав.

14. Блокада забороняється, якщо:

її єдиною метою є спричинення голоду серед цивільного населення чи позбавлення його інших предметів, необхідних для виживання;

збитки, що завдаються цивільному населенню, перевищуватимуть необхідну військову перевагу, яку передбачається отримати внаслідок блокади.

15. Під час ведення воєнних дій на морі дозволяється застосовувати військову хитрість.

16. Військовим кораблям і допоміжним суднам забороняється нападати під чужим прапором та симулювати володіння статусом:

госпітальних суден, невеликих суден, які використовуються для прибережних рятувальних операцій чи санітарних перевезень;

суден, які виконують гуманітарні місії;

пасажирських суден, які перевозять цивільних пасажирів;

суден, які захищені прапором Організації Об'єднаних Націй;

суден, які одержали охоронні грамоти відповідно до колишніх угод між сторонами, включаючи картельні судна;

суден, які володіють правом використання розпізнавальної емблеми Червоного Хреста або Червоного Півмісяця;

суден, які перевозять культурні цінності, що користуються особливим захистом.

17. Акти віроломства включають напад з використанням симулювання:

володіння статусом, що надає право на захист;

володіння статусом нейтрального судна;

володіння статусом судна, яке діє під егідою Організації Об'єднаних Націй;

здачі в полон чи перебування у небезпеці (наприклад, подавання сигналу біди).

18. На морі можуть встановлюватися спеціальні зони (наприклад, оборонні, закриті для торговельного мореплавства, воєнних дій, розпізнавальні тощо), у яких передбачається особливий режим бойового

використання сил і засобів флоту, а також судноплавства для держав, що не беруть участі у війні (збройному конфлікті).

19. Військові кораблі, допоміжні судна, військові та допоміжні літальні апарати противника, що знаходяться за межами нейтральних вод (нейтрального повітряного простору), можуть бути об'єктами для ураження, захоплення та знищення.

У випадку сумніву щодо використання судна у воєнних діях воно вважається невійськовим.

20. Підводний човен або надводний корабель будь-яким способом може знищити вороже невійськове судно або позбавити його можливості продовжувати плавання лише в тому разі, якщо попередньо буде забезпечена безпека пасажирів, екіпажу і документів судна.

21. Торговельні судна противника можуть бути піддані нападу лише тоді, коли вони чинять такі дії:

- виконують завдання в інтересах противника;
- використовуються як допоміжні судна збройних сил противника;
- працюють у системі збору розвідувальних даних противника або сприяють подібній діяльності;

- здійснюють плавання під конвоем військових кораблів або військових літальних апаратів противника;

- відмовляються підкоритися вимозі про зупинку або чинять активний опір огляду, обшуку чи захопленню;

- мають озброєння, яке може завдати шкоди військовому кораблю (це не стосується особистої зброї, призначеної для захисту особового складу, а також систем суто відбивного характеру, наприклад, дипольних відбивачів);

- сприяють воєнним діям іншим способом.

22. Не підлягають нападу:

- госпітальні судна, невеличкі судна, які використовуються для прибережних рятувальних операцій, та інші санітарні транспортні засоби і судна, яким надано охоронні грамоти відповідно до угоди між сторонами, що воюють, а також:

- картельні судна, тобто судна, призначені для перевезення військовополонених;

- судна, які використовуються для виконання гуманітарних місій, включаючи судна, що перевозять вантажі, необхідні для виживання цивільного населення, і судна, які використовуються для проведення акцій з надання допомоги цивільним особам і рятувальних операцій;

- судна, що перевозять культурні цінності, які підлягають особливому захисту;

- пасажирські судна, що перевозять цивільних пасажирів;

- судна, які виконують релігійні, наукові невоєнного характеру або благодійні функції (судна, що збирають наукові дані, які, ймовірно, можуть бути застосовані у воєнних цілях, не користуються захистом);

невеличкі судна, призначені для прибережного рибальства і зайняті місцевою прибережною торгівлею (проте вони підпорядковуються вказівкам командира військово-морського підрозділу і підлягають огляду);

судна, призначені за своєю конструкцією або пристосовані винятково для ліквідації наслідків інцидентів, що спричиняють забруднення морського природного середовища;

судна, які здалися в полон;

рятувальні плоти і шлюпки.

Вказані судна не підлягають нападу, тільки за умови, коли вони:

сумлінно використовуються у звичній для них ролі;

не чинять ворожих дій;

виконують вимоги щодо розпізнавання та огляду;

не перешкоджають навмисно пересуванню комбатантів;

виконують наказ про зупинку і звільнення проходу, коли це потрібно.

23. Госпітальне судно може позбавитися імунітету у разі ігнорування ним зробленого йому належним чином попередження (при цьому зазначається достатній проміжок часу, протягом якого судно має усунути причину, за якої його може бути позбавлено імунітету).

Якщо після належного попередження госпітальне судно продовжує порушувати умови надання імунітету, воно може бути піддано захопленню або щодо нього можуть вживатися інші заходи, необхідні для того, щоб змусити його підкоритися.

24. Госпітальне судно або інше судно, яке належить до будь-якої категорії суден, що не підлягають нападу, може бути піддано нападу як крайньому заходу, якщо:

змінити його курс або захопити неможливо;

не існує жодного іншого засобу здійснити військовий контроль;

обставини порушення, допущеного судном, достатньо серйозні, щоб воно втратило імунітет і вважалось військовим об'єктом, або є достатньо підстав вважати, що воно є таким об'єктом;

отримана або очікувана військова перевага перевищуватиме випадкові втрати або збитки.

25. Як тільки військовий корабель (судно) противника спуском свого прапора, підняттям білого прапора, підняттям на поверхню (для підводних човнів) чи переходом команди на рятувальні плавзасоби покаже свою готовність здатися, нанесення ударів по ньому має бути припинено.

Військовий літальний апарат може показувати вихід з бою і здачу приводненням та переходом екіпажу в рятувальні засоби.

Особовий склад захоплених або знищених військових кораблів (суден) противника отримує статус військовополонених.

7. Захоплення та знищення суден і вантажів противника

1. Судна противника як торговельні, так й інші, а також вантажі на борту таких суден можуть бути захоплені за межами нейтральних вод.

Захоплення торговельного судна здійснюється шляхом взяття такого судна як трофея до судового рішення. Крім того, курс такого судна може бути

примусово змінено для слідування у відповідний район або порт для завершення його захоплення.

Заходом, альтернативним захопленню, є зміна курсу торговельного судна для унеможливлення його прямування у заявлений пункт призначення.

2. У винятковому випадку торговельне судно противника може бути знищене, якщо неможливо його захопити або спрямувати у визначений порт як трофей, за умови виконання таких умов:

забезпечено безпеку пасажирів і екіпажу (корабельні шлюпки не вважаються безпечним місцем для цієї цілі, за винятком тих випадків, коли евакуація пасажирів і екіпажу відбувається за сприятливих погодних умов і стану моря, близько суша або інше судно, яке може взяти їх на борт);

забезпечено збереження документів судна;

за можливості збережено особисте майно пасажирів і екіпажу.

3. Знищення в морі пасажирських суден противника, які перевозять лише цивільних пасажирів, забороняється.

З метою забезпечення безпеки пасажирів такі судна спрямовуються у відповідний район або порт для завершення захоплення.

8. Дії відносно нейтральних торгових суден у зоні збройного конфлікту

1. Торговельні судна під прапорами нейтральних держав не можуть бути піддані нападу, за винятком таких випадків:

є підстави вважати, що вони перевозять контрабанду або порушують блокаду;

після того, як їм було зроблено попередження, вони навмисно і явно відмовляються зупинитися або чинять опір огляду, обшуку чи захопленню;

беруть участь у воєнних діях на стороні противника;

діють як допоміжні судна збройних сил противника;

включені в систему розвідки противника або сприяють їй;

прямують під конвоем військових кораблів або військових літальних апаратів противника;

сприяють бойовим діям іншим способом (наприклад, перевозять військове майно).

Якщо нападаюча сторона не має можливості спочатку евакуювати пасажирів та екіпаж у безпечне місце, напад неприпустимий. У разі можливості торговельне судно має бути попереджено про зміну курсу, розвантаження або вжиття інших запобіжних заходів.

Та обставина, що нейтральне торговельне судно озброєне, не може бути підставою для нападу.

2. У разі підозри, що торговельне судно під нейтральним прапором має ворожі наміри, може бути застосоване право огляду та обшуку, включаючи право зміни курсу зазначеного судна з метою обшуку відповідно до правил проведення обшуку.

Якщо після огляду та обшуку залишаються достатні підстави для підозр щодо ворожості торговельного судна під прапором нейтральної держави може бути захоплено як трофей до рішення суду.

3. Як захід, що замінює огляд і обшук, курс нейтрального судна (за його згодою) може бути змінений для унеможливлення його прямування у заявлений пункт призначення.

Якщо огляд й обшук на морі неможливі або небезпечні, військовий корабель чи військовий літальний апарат сторони збройного конфлікту може змінити курс торговельного судна для спрямування його у відповідний район або порт для огляду й обшуку.

4. Предмети контрабанди, призначені для використання у збройному конфлікті, підлягають захопленню, якщо місцем їхнього призначення є територія противника або територія, яка ним окупована, або якщо їх адресовано його збройним силам.

При цьому немає значення, чи відбуватиметься доставка предметів контрабанди безпосередньо чи з перевантаженням у порту нейтральної держави з наступним перевезенням.

5. Не підлягають конфіскації як контрабанда (навіть якщо вони призначені для противника) такі товари:

предмети, що не можуть бути використані у збройному конфлікті;

матеріали і предмети, призначені винятково для догляду за пораненими (хворими) та попередження епідемій;

медичні засоби і госпітальне устаткування;

предмети релігійного культу;

одяг, постільні речі, продовольство та засоби укриття для цивільного населення в цілому і жінок та дітей зокрема (за умови, що немає підстав підозрювати, що їх використовуватимуть за іншим призначенням);

предмети, призначені для військовополонених (включаючи як індивідуальні посилки, так і колективні вантажі, що містять продовольство, одяг, медикаменти, предмети релігійного культу, виховного, культурного та спортивного призначення).

6. Якщо контрабанда, що призначена для використання у збройному конфлікті, становить меншу частину вантажу судна нейтральної держави, саме судно захопленню не підлягає. У цьому випадку захоплюється або знищується тільки контрабандний вантаж.

Якщо контрабандний вантаж за масою, об'ємом, вартістю або ціною фрахту перевищує половину усього вантажу, судно, яке його перевозить, захоплюється.

7. Нейтральне торговельне судно звільняється від застосування до нього права на огляд й обшук, якщо:

прямує до нейтрального порту;

конвоюється нейтральним військовим кораблем своєї держави або військовим кораблем нейтральної держави, з якою держава, під прапором якої прямує торговельне судно, уклала угоду про таке конвоювання;

держава, під прапором якої прямує нейтральний військовий корабель, гарантує, що нейтральне торговельне судно не перевозить контрабанду і не бере участі будь-яким іншим чином у діях, несумісних з його нейтральним статусом;

командир нейтрального військового корабля надає на запит командира військового корабля, що здійснює перехоплення, всю інформацію стосовно статусу торговельного судна і його вантажу, яку можна було б отримати шляхом огляду й обшуку.

8. Нейтральні торговельні судна підлягають захопленню за межами нейтральних вод, якщо здійснюють будь-який з видів діяльності, перелічених у пункті 6 глави 6 цього розділу, або якщо в результаті огляду та обшуку чи іншим чином визначено, що вони:

перевозять контрабанду;

здійснюють плавання спеціально для перевезення окремих пасажирів, які входять до складу збройних сил противника;

діють під безпосереднім контролем і управлінням противника, підпорядковуються його наказам або безпосередньо зафрахтовані чи використовуються ним;

надають неналежні або фальшиві документи;

не мають необхідних документів або знищують, псують чи приховують їх;

порушують правила, встановлені однією із сторін збройного конфлікту, безпосередньо в зоні військово-морських операцій;

порушують чи намагаються порушити блокаду.

Захоплення нейтрального торговельного судна здійснюється шляхом його взяття як трофея до судового рішення.

V. Вивчення норм міжнародного гуманітарного права

1. Вивчення норм МГП у системі оперативної (бойової) підготовки

1. Дотримання норм МГП можливе лише за умови наявності у військовослужбовців якісних теоретичних знань МГП та практичних навичок щодо їх застосування під час ведення воєнних дій.

Організація вивчення норм МГП у Збройних Силах України є важливим завданням державного рівня, обумовленим зобов'язанням України перед міжнародною спільнотою.

2. Норми МГП вивчаються як у мирний, так і у воєнний час під час навчання військовослужбовців і працівників Збройних Сил України.

3. Вивчення МГП здійснюється шляхом включення його до програм бойової підготовки військ (сил), індивідуальної підготовки військовослужбовців.

4. Організацію та безпосереднє керівництво вивченням норм МГП в органі військового управління, з'єднанні, військовій частині здійснюють командувач, командир та його заступник по роботі з особовим складом за безпосередньою участю помічника командира військової частини з правової роботи (юрисконсульта військової частини).

5. У кожній військовій частині, де проходять військову службу військовослужбовці строкової військової служби, помічник командира військової частини з правової роботи (юрисконсульт військової частини) повинен не менше двох разів на рік (у підготовчі періоди) проводити навчання

з командирами взводів і рот з методики навчання особового складу нормам МГП.

6. Процес навчання МГП включає дві складові підготовки - теоретичну та практичну. На теоретичну підготовку має виділятися до 20 % навчального часу, на практичну - до 80 %.

7. Метою теоретичної підготовки є надання базових знань з МГП, що необхідні для виконання функціональних обов'язків відповідно до займаних військовослужбовцями та працівниками Збройних Сил України посад.

8. Метою практичної підготовки є:

набуття військовослужбовцями навичок у практичному використанні норм МГП при виконанні поставлених завдань;

формування у офіцерів, прапорщиків, мічманів, сержантів і старшин розуміння відповідальності за якість підготовки підлеглих з питань МГП.

9. Організація вивчення МГП базується на дотриманні таких принципів навчання:

персональна відповідальність командувача (командира, начальника) за організацію вивчення положень МГП у підлеглих з'єднаннях, військових частинах, підрозділах та установах;

планомірність і систематичність (формування практичних навичок у військовослужбовців щодо використання норм МГП можливе лише за умови постійного включення питань МГП до заходів бойової підготовки);

спеціалізація навчання (окремі категорії військовослужбовців повинні мати більш глибокі знання МГП (медичний персонал, екіпажі літаків та вертольотів, екіпажі кораблів, особовий склад підрозділів спеціального призначення та розвідки, особи зі складу миротворчих контингентів тощо));

різниця за змістом і обсягом навчання категорій військовослужбовців;

мотивація навчання (кожний військовослужбовець має бути переконаним у необхідності дотримання норм МГП);

простота і практичність викладання матеріалу (література у галузі МГП містить велику кількість юридичних термінів, які для більшості тих, хто навчається, є складними для розуміння, тому кожне визначення чи норму необхідно перекладати на конкретні, наочні та повчальні дії того чи іншого військовослужбовця за певних умов обстановки);

реалістичність викладення матеріалу (дотримання норм МГП і військова необхідність можуть сприйматися як несумісні, тому керівник заняття має бути готовим надати кваліфіковану відповідь щодо реальності застосування на практиці вимог МГП з наведенням конкретних випадків його застосування);

здійснення контролю (рівень підготовки військовослужбовців з питань МГП має періодично оцінюватись (як правило, під час контрольних занять за період навчання, підсумкових перевірок та інспектувань); перевірка знань може проводитись за допомогою тестів, які розробляються для кожної категорії особового складу).

10. Метою навчання нормам МГП є:

1) для рядового складу:

вивчення пам'ятки військовослужбовця при виконанні обов'язків військової служби та спеціальних (бойових) завдань, норм МГП та відповідальності за їх порушення;

уміння діяти в умовах бойової обстановки (під час виконання завдань миротворчих операцій) з дотриманням норм МГП;

2) для сержантського і старшинського складу:

знання пам'ятки військовослужбовця при виконанні обов'язків військової служби та спеціальних (бойових) завдань, норм МГП та відповідальності за їх порушення;

уміння враховувати норми МГП під час керування підлеглими;

3) для офіцерського складу тактичної ланки:

знання та розуміння норм і принципів МГП, особливостей їх застосування у бойовій обстановці (під час виконання завдань операцій з підтримання миру і безпеки);

уміння використовувати теоретичні знання в процесі прийняття рішення та керування підлеглими під час ведення воєнних дій (під час виконання завдань миротворчих операцій);

володіння методикою навчання особового складу практичному застосуванню норм МГП;

4) для офіцерського складу оперативно-тактичної та оперативно-стратегічної ланки:

отримання ґрунтовних знань МГП, особливо щодо юридичної відповідальності осіб військового командування;

уміння використовувати теоретичні знання в процесі прийняття рішення та керування підлеглими під час воєнних дій (виконання завдань миротворчих операцій);

володіння методикою навчання підлеглих практичному використанню норм МГП;

спроможність здійснення правового аналізу сучасних збройних конфліктів.

11. Під час вивчення МГП використовуються традиційні форми і методи військового навчання, які обираються залежно від мети занять та рівня підготовки тих, хто навчається.

12. Основною формою навчання особового складу з'єднань, військових частин і підрозділів нормам МГП є тактичні (тактико-спеціальні, льотно-тактичні) навчання, під час яких військовослужбовці набувають гуманітарних навичок, вивчаючи прийоми та способи дій, що визначені бойовими статутами (керівництвами тощо).

13. Під час проведення тактичних (тактико-спеціальних, льотно-тактичних) навчань залежно від рівня підготовки тих, хто навчається, мають визначатися додаткові навчальні цілі, наприклад:

навчання командирів військових частин (підрозділів) і штабів дотриманню норм МГП під час організації воєнних дій та керування підлеглими військовими частинами (підрозділами) в бою (виконання завдань операцій з підтримання миру і безпеки);

вироблення в особового складу автоматичної реакції щодо застосування в бою (під час виконання завдань операцій з підтримання миру і безпеки) норм МГП;

виховання у тих, хто навчається, гуманного ставлення до людей та розуміння того, що дотримання норм МГП не суперечить виконанню поставленого завдання.

14. Під час проведення командно-штабних навчань (командно-штабних мобілізаційних навчань, командно-штабних воєнних ігор) залежно від рівня підготовки тих, хто навчається, мають визначатися додаткові навчальні цілі, наприклад:

удосконалення умінь командувача (командира, начальника) і штабів враховувати вимоги МГП під час підготовки та під час ведення воєнних дій (виконання завдань миротворчих операцій);

навчання начальників родів військ, спеціальних військ і служб наданню пропозицій до рішень командувача (командира, начальника) з урахуванням особливостей, пов'язаних з дотриманням норм права збройних конфліктів;

виховання у тих, хто навчається, відповідальності за точне виконання підлеглими з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами норм МГП за будь-яких умов обстановки.

15. На навчаннях має створюватися складна, динамічна та повчальна обстановка, що включає ситуації, які потребують прийняття рішень з урахуванням норм МГП.

Складність обстановки досягається шляхом розташування в смузі (на ділянці, в районі) дій з'єднань, військових частин (підрозділів) осіб та об'єктів, які знаходяться під захистом МГП.

Динамічність обстановки досягається зміною характеру (статусу) об'єктів (цілей), спричиненою військовою необхідністю.

Повчальність на навчаннях досягається створенням обстановки, яка б змушувала командирів (начальників) приймати рішення щодо поведінки з особами (об'єктами), які знаходяться під захистом МГП.

16. Під час проведення штабних тренувань, групових вправ і тактичних летючок слід враховувати вимоги пунктів 13-15 цієї глави.

17. На тактичних (тактико-спеціальних, льотно-тактичних) та тактико-стройових заняттях відпрацьовується техніка виконання прийомів і способів дій на полі бою (під час виконання завдань миротворчої операції) як одиночним солдатом (матросом), так і підрозділом у цілому, з дотриманням норм МГП.

Найбільш характерними питаннями, що розглядаються на таких заняттях, можуть бути:

поведінка військовослужбовця у бою (під час виконання завдань миротворчої операції);

розпізнавання осіб і об'єктів, які знаходяться під захистом МГП;

поведінки з пораненими, хворими, особами, які потерпіли корабельну аварію чи аварію літального апарата, військовополоненими, медичним і духовним персоналом противника;

дії щодо культурних цінностей та цивільних осіб;
відповідальність військовослужбовців та працівників Збройних Сил України за порушення норм МГП.

18. Під час розбору навчань (занять), крім звичайних питань, аналізуються дії командувачів (командирів, начальників) і особового складу з'єднань, військових частин (підрозділів) щодо дотримання ними норм МГП.

Особлива увага звертається на неприпустимість застосування заборонених методів і засобів ведення воєнних дій та відповідальність військовослужбовців за порушення норм МГП.

Дії тих, хто навчається, оцінюються як правильні та неправильні.

Дії вважаються правильними, якщо поставлене з'єднанню, військовій частині чи підрозділу завдання виконано без порушень норм МГП.

Дії вважаються неправильними, якщо під час виконання поставленого завдання допущено хоча б одне серйозне порушення МГП.

19. В органах військового управління, з'єднаннях, військових частинах, підрозділах та установах вивчення норм МГП в обов'язковій формі навчання здійснюється:

з військовослужбовцями офіцерського складу - у системі індивідуальної підготовки;

з військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом на посадах рядового, сержантського і старшинського складу, - у системі індивідуальної підготовки;

з військовослужбовцями, які проходять строкову військову службу, - у години національно-патріотичної підготовки.

20. Факультативне вивчення норм МГП здійснюється:

1) з військовослужбовцями офіцерського складу:

на курсах підвищення кваліфікації у вищих військових навчальних закладах Збройних Сил України;

на лекціях та під час бесід із залученням військових (службових) осіб юридичної служби Міністерства оборони України;

2) з військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом на посадах рядового, сержантського і старшинського складу:

під час єдиних днів правових знань та інших заходів правового характеру.

21. Із військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом на посадах рядового, сержантського і старшинського складу, не рідше одного разу на рік проводиться контрольна співбесіда, під час якої з'ясовується рівень їхніх знань норм МГП.

2. Вивчення норм МГП у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів

1. У вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів вивчення теоретичних положень МГП здійснюється у межах дисципліни "Основи законодавства України" викладачами-юристами.

Набуття практичних умінь та навичок щодо застосування МГП в бойових умовах та під час виконання завдань миротворчих операцій здійснюється у межах оперативних, тактичних (тактико-спеціальних), військово-спеціальних та військово-технічних дисциплін.

2. Крім обов'язкових знань офіцерів тактичної ланки, викладених у [підпункті 3](#) пункту 10 глави 1 цього розділу, викладачі-юристи, офіцери та працівники юридичної служби Міністерства оборони України додатково мають:

знати і вміти застосовувати норми МГП;

вміти виконувати обов'язки юридичного радника командира з'єднання, військової частини з питань застосування норм МГП;

володіти методикою проведення занять з різними категоріями військовослужбовців.

Офіцери медичної служби, крім того, мають знати норми МГП, які регламентують медичну діяльність та особливі права, обов'язки і відповідальність військово-медичного персоналу.

VI. Порядок застосування норм міжнародного гуманітарного права щодо розпізнавання осіб і об'єктів

1. З метою розпізнавання осіб і об'єктів, які перебувають під захистом МГП, та для позначення мінних полів встановлено правила, стандарти і порядок розпізнавання (позначення) та оповіщення.

2. Розпізнавання (позначення) зазначених осіб і об'єктів здійснюється шляхом використання:

посвідчення особи та особистого знака (розпізнавального медальйона);

розпізнавальних емблем;

міжнародного розпізнавального знака цивільної оборони;

розпізнавального знака культурних цінностей;

міжнародного спеціального знака особливо небезпечних об'єктів;

білого прапора парламентаря (прапора перемир'я, який використовується для переговорів);

міжнародного знака для позначення наземних мінних полів;

інших розпізнавальних знаків та сигналів.

3. Посвідчення особи, що підтверджує право його власника на захист, який надається МГП, і особистий знак (розпізнавальний медальйон) повинні бути в кожного військовослужбовця чи іншої особи, яка має право на статус військовополоненого, а також у військово-медичного і військово-духовного персоналу.

У посвідченні зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, військове звання, посада, дата народження тощо та виготовляється його дублікат. Рекомендований розмір посвідчення особи - 6,5 x 10 см.

Розпізнавальний медальйон має бути подвійним та містити необхідну інформацію (належність до збройних сил, військове звання, прізвище, ім'я, ідентифікаційний номер, група крові та резус-фактор). Необхідність подвійного медальйона визначена тим, що у випадку смерті одна частина

медальйона залишається на тілі військовослужбовця, інша - відправляється в тил для оформлення і реєстрації.

4. Посвідчення особи видаються також постійному та тимчасовому цивільному медичному і духовному персоналу, персоналу цивільної оборони, персоналу, призначеному для охорони культурних цінностей, а також особам, які на законних підставах прямують за збройними силами, але не входять до їхнього складу.

Посвідчення особи мають:

бути заповнені державною (офіційною) мовою;

містити прізвище, ім'я, по батькові, дату народження та особистий номер (якщо він є), фотографію власника, а також його підпис, або відбиток його великого пальця, або те й інше;

вказувати право на захист, наданий МГП;

містити відбиток печатки, підпис уповноваженої особи органу влади, який видав таке посвідчення, а також дати видачі та закінчення терміну їх дії;

мати розпізнавальну емблему (міжнародні розпізнавальні знаки медичного і духовного персоналу, цивільної оборони, культурних цінностей).

Бланки посвідчень розміром 74 x 105 мм виготовляються зі стійких до вологи матеріалів з метою запобігання їх псуванню і нумеруються друкарським способом.

Записи у посвідченнях робляться без скорочень. Дата видачі зазначається цифрами та словами.

5. Бланки посвідчень медичного персоналу Збройних Сил та медичного персоналу Товариства Червоного Хреста України, який під час збройного конфлікту надається у розпорядження медичної служби Збройних Сил, виготовляються Міністерством оборони України за рахунок асигнувань та в межах видатків, передбачених у державному бюджеті на утримання Збройних Сил.

6. Посвідчення медичного персоналу Збройних Сил України видаються:

Військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом, військовослужбовцям строкової військової служби - штабами військових частин за місцем проходження військової служби;

військовослужбовцям запасу, військового резерву - першими відділами (відділеннями) військових комісаріатів за місцем перебування на військовому обліку;

медичному персоналу Товариства Червоного Хреста України, який під час збройного конфлікту надається в розпорядження медичної служби Збройних Сил України, - першими відділами (відділеннями) військових комісаріатів за місцем перебування особи на військовому обліку.

7. Бланки посвідчень виготовляються та зберігаються у встановленому порядку; номер та дата видачі посвідчення вносяться до спеціального журналу реєстрації посвідчень, у якому зазначаються прізвище, ім'я та по батькові особи, якій видано посвідчення, дата народження, посада власника посвідчення у медичному формуванні, звання, військовий або особистий номер (якщо є), а також підпис власника про одержання посвідчення.

8. Якщо посвідчення стало непридатним для користування або було втрачене, власник посвідчення має право отримати його дублікат за відповідною заявою.

9. Посвідчення видається безкоштовно і є дійсним на період збройного конфлікту. Після закінчення збройного конфлікту власник зобов'язаний здати посвідчення органу чи установі, що його видали.

10. Розпізнавальні емблеми Червоного Хреста та Червоного Півмісяця призначені для розпізнавання медичного і духовного персоналу, медичних формувань та санітарно-транспортних засобів (емблема Червоного Хреста на білому тлі, крім того, - для розпізнавання міжнародних організацій Червоного Хреста).

Розпізнавальна емблема в разі можливості наноситься на плоску поверхню або на прапори, які видно з усіх можливих напрямків і з якомога довшої відстані. Для кращого розпізнавання осіб і об'єктів, які знаходяться під захистом МГП, міжнародні розпізнавальні емблеми (знаки) повинні мати за можливості рекомендовані розміри і форму ([додаток 7](#)).

У нічний час або в умовах обмеженої видимості розпізнавальна емблема має освітлюватись або світитись, виготовляється з матеріалів, які дають змогу її розрізнити за допомогою технічних засобів виявлення.

Військово-медичний та військово-духовний персонал, який виконує свої обов'язки в районі воєнних дій, має за можливості носити головний убір та одяг із розпізнавальною емблемою.

11. Міжнародний розпізнавальний знак цивільної оборони, який встановлено [статтею 66](#) Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, та призначено для розпізнавання персоналу й об'єктів цивільної оборони, має вигляд рівнобедреного трикутника блакитного кольору на помаранчевому тлі.

Розпізнавання медичного і духовного персоналу, медичних формувань і санітарно-транспортних засобів цивільної оборони здійснюється так само, як і цивільного медичного і духовного персоналу, його формувань і санітарно-транспортних засобів.

12. Розпізнавальний знак культурних цінностей встановлено [Конвенцією про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту від 14 травня 1954 року](#) та згідно зі статтями 16 та 17 цієї Конвенції застосовується одноразово або триразово.

Розпізнавальний знак культурних цінностей застосовується одноразово для розпізнавання культурних цінностей, які не перебувають під спеціальним захистом. Крім того, цей знак використовується для розпізнавання персоналу, який призначений для охорони культурних цінностей, та відображається в посвідченнях особи персоналу.

Розпізнавальний знак культурних цінностей застосовується триразово для розпізнавання нерухомих культурних цінностей, які перебувають під спеціальним захистом, а також транспорту, що використовується для

перевезення культурних цінностей, які перебувають під спеціальним захистом і міжнародним контролем.

Розпізнавальний знак розташовується з інтервалами, що дають змогу чітко визначити межі центру зосередження культурних цінностей, що перебувають під спеціальним захистом.

Для позначення культурних цінностей також може використовуватись символ Пакта Реріха, встановлений [статтею 3](#) Договору про захист установ, що служать цілям науки та мистецтва, а також історичних пам'яток (Пакт Реріха), який має вигляд кола червоного кольору із трьома червоними кулями в ньому та нанесений на прапор.

13. Міжнародний спеціальний знак особливо небезпечних об'єктів, який встановлено [статтею 56](#) Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, та призначено для розпізнавання особливо небезпечних об'єктів, має вигляд трьох кругів яскраво-помаранчевого кольору однакового розміру, розташованих на одній осі. При цьому відстань між кожним кругом має становити один радіус.

14. Розпізнавальним знаком парламентаря та осіб, які його супроводжують, є білий прапор.

Білий прапор свідчить про намір осіб, які його підняли, вступити в переговори з протилежною стороною, але не означає автоматичної капітуляції.

15. Міжнародний знак позначення мінних полів і мінних районів призначений для забезпечення розпізнавання цивільним населенням мінних полів та районів, де встановлено наземні міни ([додаток 8](#)).

Знаки встановлюються навколо мінного поля (району, у якому встановлено міни) на відстані, достатній для того, щоб цивільна особа, яка наближається до мінного поля (району, де встановлено міни), могла бачити його з будь-якого місця.

16. Санітарні (безпечні) зони або місцевості можуть позначатись знаком, встановленим у [Додатку I](#) до Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року.

Знак має вигляд прямокутника із зображенням скісних червоних смуг на білому тлі і розташовується по периметру санітарної (безпечної) зони чи місцевості. Зони, призначені винятково для розташування поранених і хворих, можуть бути позначені розпізнавальною емблемою, що зазначена у [пункті 10](#) цього розділу.

Позначення здійснюється стороною, під контролем якої знаходиться така зона (місцевість). Інші знаки можуть використовуватися за згодою сторін, які перебувають у збройному конфлікті.

17. Для позначення культових споруд, шпиталів та лікарень, історичних монументів, будівель культурного призначення та інших об'єктів, захищених від обстрілу з моря, використовується розпізнавальний знак захисту, встановлений [Гаазькою конвенцією від 18 жовтня 1907 року про бомбардування морськими силами під час війни](#). Знак має вигляд

прямокутника, розділеного по діагоналі на два трикутники (верхній - чорний та нижній - білий).

18. Для розпізнавання медичних формувань і санітарно-транспортних засобів, крім зазначених в пункті 10 цього розділу засобів, можуть використовуватись розпізнавальний світловий сигнал та радіосигнал, а також електронне розпізнавання. Використання світлового, радіосигналу та електронного розпізнавання не є обов'язковим.

19. Світловий сигнал подається у вигляді спалахів блакитного кольору (частота від 60 до 100 спалахів на хвилину) і використовується для розпізнавання санітарних літальних апаратів. Жоден інший літальний апарат не повинен використовувати цей сигнал.

Використання світлового сигналу для розпізнавання наземних санітарно-транспортних засобів і санітарних суден не забороняється.

20. Радіосигнал - радіотелефонне або радіотелеграфне повідомлення, перед яким передається розпізнавальний сигнал пріоритету (терміновості), передане на частотах і в порядку, встановлених Регламентом радіозв'язку Міжнародної спілки електрозв'язку ISBN 92-61-04144-2.

21. Для оповіщення і розпізнавання медичного транспорту після передачі сигналу терміновості передається слово MEDICAL у вузькосмуговій літеродрукувальній телеграфії, а в радіотелеграфії - слово MAY-DEE-CAL, яке в українській транскрипції вимовляється як "ме-ді-каль".

Використання сигналу пріоритету (терміновості) дозволяється винятково медичним формуванням і санітарно-транспортним засобам.

22. Радіотелефонне або радіотелеграфне повідомлення передається англійською мовою і має містити такі дані:

позивний або інший визнаний засіб розпізнавання медичного транспорту;

місцезнаходження медичного транспорту;

кількість і типи засобів медичного транспорту;

намічений маршрут;

очікуваний час перебування в дорозі і час відправлення та прибуття залежно від обставин;

будь-які інші відомості (висота польоту, захищені радіочастоти, мови, які використовуються, режим роботи і коди вторинного оглядового радара).

Перед викликом слід передавати сигнал терміновості, який в радіотелефонії складається із групи слів "PAN PAN PAN". Кожне слово групи вимовляється в українській транскрипції як "пан".

Сигнал терміновості вказує на те, що станція, яка викликає, має для передачі дуже термінове повідомлення, що стосується безпеки засобу пересування або будь-якої особи. Такий сигнал може передаватись радіостанцією тільки з дозволу її командира (начальника).

Сигнал терміновості та повідомлення, яке за ним слідує, мають передаватись:

на одній або декількох міжнародних частотах бідування - 500 кГц, 2182 кГц та 156,8 МГц;

на додаткових частотах бідування - 4125 кГц та 6215 кГц;

на повітряній аварійній частоті 121,5 МГц;
на частоті 243 МГц або на будь-якій іншій частоті, що може використовуватись у випадках бідування.

23. Електронне розпізнавання забезпечується застосуванням Системи повторного радіолокаційного розпізнавання, опис та процедура введення в дію якої встановлені міжнародними договорами про Міжнародну організацію цивільної авіації. Система може застосовуватись для розпізнавання санітарного літального апарата і спостереження за його курсом.

Зазначена система електронного розпізнавання за згодою сторін, які перебувають у збройному конфлікті, може використовуватись також для розпізнавання наземних санітарно-транспортних засобів і санітарних суден.

VII. Основні питання, що стосуються заборони або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатись такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію

1. Відповідно до вимог [Протоколу III](#) “Про заборону або обмеження застосування запалювальної зброї” до Конвенції ООН від 10 жовтня 1980 року “Про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатись такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію” забороняється за будь-яких обставин піддавати цивільне населення, окремих цивільних осіб або цивільні об’єкти нападу із застосуванням запалювальної зброї.

2. Забороняється за будь-яких обставин піддавати будь-який військовий об’єкт, що розташований в районі зосередження цивільного населення, нападу із застосуванням запалювальної зброї, що доставляється повітрям.

3. Забороняється також піддавати будь-який військовий об’єкт, що розташований у районі зосередження цивільного населення, нападу із застосуванням запалювальної зброї, за винятком тієї, що доставляється повітрям, крім випадків, коли такий військовий об’єкт чітко відділений від зосередження цивільного населення і коли вжито всіх можливих застережних заходів для обмеження (мінімізації) випадкових втрат серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і пошкодження цивільних об’єктів.

4. Забороняється перетворювати ліси, інші види рослинного покриву в об’єкт нападу із застосуванням запалювальної зброї, за винятком випадків, коли такі природні елементи використовуються для укриття, приховування або маскування комбатантів чи інших військових об’єктів або коли вони самі є військовими об’єктами.

**Тимчасово виконуючий
обов’язки начальника
Національного університету
оборони України
імені Івана Черняхівського
генерал-лейтенант**

А.М. Сиротенко

Додаток 1
до Інструкції про порядок виконання
норм міжнародного гуманітарного
права у Збройних Силах України
(пункт 2 глави 1 розділу I)

ІНФОРМАЦІЯ
щодо орієнтовного переліку основних багатосторонніх
міжнародних договорів, законів та інших нормативно-правових
актів України щодо міжнародного гуманітарного права

№ з/п	Найменування міжнародного договору, закону чи іншого нормативно-правового акта України	Дата підписання Україною	Дата ратифікації (р), прийняття (п), схвалення (с), приєднання (пр)	Дата набуття чинності для України
1	2	3	4	5
1	Женевська конвенція від 12 серпня 1949 року про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях	12.12.1949	03.07.1954 (р), Указ Президії ВР УРСР № 114а-03	03.01.1955
2	Женевська конвенція від 12 серпня 1949 року про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі	12.12.1949	03.07.1954 (р), Указ Президії ВР УРСР № 114а-03	03.01.1955
3	Женевська конвенція від 12 серпня 1949 року про поводження з військовополоненими	12.12.1949	03.07.1954 (р), Указ Президії ВР УРСР № 114а-03	03.01.1955
4	Женевська конвенція від 12 серпня 1949 року про захист цивільного населення під час війни	12.12.1949	03.07.1954 (р), Указ Президії ВР УРСР № 114а-03	03.01.1955
5	Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1949 року від 08 червня 1977 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів	12.12.1977	18.08.1989 (р)	21.07.1990
6	Додатковий протокол II до Женевських конвенцій 1949 року від 08 червня 1977 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру	12.12.1977	18.08.1989 (р)	21.07.1990

7	Додатковий протокол III до Женевських конвенцій 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмінної емблеми	23.06.2006	22.10.2009 (р)	19.07.2010
8	Конвенція від 10 жовтня 1980 року про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію	10.04.1981	04.06.1982 (р), Указ Президії ВР УРСР № 3613-X	02.12.1983
9	Закон України “Про прийняття поправки до статті I Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію”		15.06.2004 (с), № 1775-IV	13.07.2004
10	Протокол I про осколки, які не піддаються виявленню, до Конвенції від 10 жовтня 1980 року			
11	Протокол II про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв (з поправками, внесеними 03 травня 1996 року) до Конвенції від 10 жовтня 1980 року		21.09.1999 (п), Закон України № 1084-XIV	15.06.2000
12	Протокол III про заборону або обмеження застосування запалювальної зброї до Конвенції від 10 жовтня 1980 року			
13	Додатковий протокол IV про засліплюючу лазерну зброю до Конвенції від 10 жовтня 1980 року		17.01.2002 (пр), Закон України № 2998-III	
14	Керівництво Сан-Ремо 1994 року з міжнародного права, що застосовується до збройних конфліктів на морі			
15	Угода про імплементацію частини XI Конвенції ООН з морського права від 10 грудня 1982 року	28.02.1995	03.06.1999 (р), Закон України № 728-XIV	25.08.1999

16	Конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту і Протокол до неї від 14 травня 1954 року	14.05.1954	09.01.1957 (р), Указ Президії ВР УРСР № 29	06.08.1957
17	Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року	20.03.1968	19.10.1973 (р), Указ Президії ВР УРСР № 2148-VIII	23.03.1976
18	Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року		25.12.1990 (пр), Постанова ВР УРСР № 582-XII	25.12.1990
19	Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04 листопада 1950 року (зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 від 11 травня 1994 року, Протоколом № 14 від 13 травня 2004 року)	09.11.1995	17.07.1997 (р), Закон України № 475/97-ВР	11.09.1997 зроблені заяви до ст. 25, 46
20	Міжнародна конвенція про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 року	21.02.1974	15.10.1975 (р), Указ Президії ВР УРСР	18.07.1976
21	Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів	18.06.1974	26.12.1975 (р), Указ Президії ВР УРСР	20.02.1977
22	Конвенція про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 10 грудня 1976 року	18.05.1977	25.05.1978 (р), Указ Президії ВР УРСР	05.10.1978
23	Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини	16.11.1972	04.10.1988 (р), Указ Президії ВР УРСР № 6673-XI	12.01.1989
24	Конвенція про заборону розробки, виробництва та нагро-мадження запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про їх знищення	10.04.1972	21.02.1988 (р), Указ Президії ВР УРСР	26.03.1975
25	Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення	13.01.1993	16.10.1998 (р), Закон України № 187-XIV	15.11.1998

26	Конвенція про охорону персоналу ООН та зв'язаного з нею персоналу від 09 грудня 1994 року	15.12.1994	06.07.1995 (р), Закон України № 267/95-ВР	15.01.1999
27	Конвенція про маркування пластичних вибухових речовин з метою їх виявлення	01.03.1991	03.12.1997 (р), Закон України № 687/97-ВР	03.12.1997
28	Конвенція про статус біженців 1951 року		10.01.2002 (пр), Закон України № 2942-III	10.06.2002
29	Протокол щодо статусу біженців 1967 року		10.01.2002 (пр), Закон України № 2942-III	
30	Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року	29.05.1997	16.01.1998 (р), Закон України № 43/98-ВР	09.06.1998
31	Додатковий протокол 1975 року до Європейської конвенції 1957 року про видачу правопорушників	29.05.1997	16.01.1998 (р), Закон України № 43/98-ВР	09.06.1998
32	Другий додатковий протокол 1978 року до Європейської конвенції про видачу правопорушників	29.05.1997	16.01.1998 (р), Закон України № 43/98-ВР	09.06.1998
33	Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року	29.05.1997	16.01.1998 (р), Закон України № 44/98-ВР	09.06.1998
34	Додатковий протокол 1975 року до Європейської конвенції 1959 року про взаємну допомогу у кримінальних справах	29.05.1997	16.01.1998 (р), Закон України № 44/98-ВР	09.06.1998
35	Санкт-Петербурзька декларація про заборону застосування на війні деяких розривних снарядів вагою менше 400 грамів від 29 листопада 1868 року			
36	Гаазька декларація щодо заборони застосування куль, що легко сплющуються і розвертаються у тілі людини, від 29 липня 1899 року			
37	Гаазька конвенція про закони і звичаї сухопутної війни від 18 жовтня 1907 року			

38	Гаазька конвенція про початок воєнних дій від 18 жовтня 1907 року			
39	Гаазька конвенція про статус суден торговельного флоту противника на початку воєнних дій від 18 жовтня 1907 року			
40	Гаазька конвенція про перетворення суден торговельного флоту на військові кораблі від 18 жовтня 1907 року			
41	Гаазька конвенція про бомбардування морськими силами під час війни від 18 жовтня 1907 року			
42	Гаазька конвенція про деякі обмеження в користуванні правом захоплення у морській війні від 18 жовтня 1907 року			
43	Гаазька конвенція про права й обов'язки нейтральних держав і осіб у випадку війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року			
44	Гаазька конвенція про права і обов'язки нейтральних держав і осіб у випадку морської війни			
45	Гаазька конвенція про встановлення підводних мін, що автоматично вибухають від доторку, від 18 жовтня 1907 року			
46	Декларація про заборону метання снарядів і вибухових речовин із повітряних куль від 18 жовтня 1907 року			
47	Протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних та інших газів і рідин та бактеріологічних засобів від 17 червня 1925 року			
48	Гаванська конвенція про морський нейтралітет від 20 лютого 1928 року			
49	Угода про захист культурних, наукових закладів та			

	історичних пам'яток (Пакт Реріха) від 15 квітня 1935 року			
50	Протокол про правила підводної війни, що передбачені частиною IV Лондонської угоди від 22 квітня 1930 року			
51	Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року			
52	Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого застосування засобів впливу на природне середовище від 10 грудня 1976 року			
53	Другий Додатковий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 26 березня 1999 року			
54	Закон України “Про охорону культурної спадщини”		08.06.2000 № 1805-III	
55	Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державного реєстру національного культурного надбання”		12.08.1992 № 466	
56	Закон України “Про правонаступництво України”		12.09.1991 № 1543-XII	
57	Закон України “Про міжнародні договори України”		22.12.1993 № 3767-XII	
58	Закон України “Про інформаційні агентства”		28.02.1995 № 74/95-ВР	
59	Кодекс цивільного захисту України		02.10.2012 № 5403-VI	
60	Закон України “Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні”		08.07.1999 № 862-XIV	
61	Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку виготовлення, видачі		12.06.2000 № 939	

	та реєстрації особистих іменних посвідчень медичного персоналу, що використовує емблему Червоного Хреста”			
62	Закон України “Про правовий режим надзвичайного стану”		16.03.2000 № 1550-III	
63	Постанова Кабінету Міністрів України “Про утворення Міжвідомчої комісії з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні”		26.04.2017 № 329	
64	Бюлетень Генерального секретаря ООН “Дотримання силами ООН норм міжнародного гуманітарного права”		06.08.1999	
65	Указ Президента України “Про Товариство Червоного Хреста України”		28.10.1992 № 548/92	
66	Про затвердження Тимчасового порядку здійснення на території України пошуку, ексгумації та перепоховання останків осіб, які загинули внаслідок воєн, депортацій та політичних репресій, і впорядкування місць їх поховання		наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 09.06.2006 № 193	
Примітки:	1. Перелік скорочень, використаних у цьому додатку: ВР УРСР - Верховна Рада Української РСР; ВР України - Верховна Рада України.			
	2. Міжнародний договір України - договір, укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб’єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься він в одному чи декількох пов’язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо);			
	3. Перелік та стисла характеристика термінів, які використовуються у багатосторонніх міжнародних договорах та інших нормативно-правових документах: імплементация - здійснення, виконання державою міжнародних правових норм; ратифікація, затвердження, прийняття, приєднання - залежно від конкретного випадку форма надання згоди України на обов’язковість для неї міжнародного договору; застереження - одностороння письмова заява, зроблена при підписанні, ратифікації, затвердженні, прийнятті міжнародного договору або приєднанні до нього, якою висловлюється бажання виключити або змінити юридичну дію певних положень договору щодо їхнього застосування до України; міжнародна організація - міжнародна міжурядова організація; сторона - держава, інший суб’єкт міжнародного права, які погодились на обов’язковість для них договору і для яких договір є чинним; набуття чинності - час, з якого міжнародний договір починає дію;			

припинення дії - втрата міжнародним договором чинності за умов, визначених самим міжнародним договором, або за вольовим рішенням сторін (денонсація, вихід з договору); зупинення дії - перерва дії міжнародного договору протягом певного проміжку часу.
--

Додаток 2
до Інструкції про порядок виконання
норм міжнародного гуманітарного
права у Збройних Силах України

ЗРАЗКИ
посвідчень особи

Додаток 3
до Інструкції про порядок виконання
норм міжнародного гуманітарного
права у Збройних Силах України
(пункт 3 глави 3 розділу I)

ОСОБЛИВОСТІ
застосування протипіхотних мін

1. Основні вимоги Технічного додатка:

Реєстрація мінно-вибухових загороджень і виявлення мін	Надійність і терміни самознищення протипіхотних мін		
	специфікація	дистанційно встановлені міни	недистанційно встановлені міни
1	2	3	4
1. Реєстрація	Самодеактивація (СДА)		
Під час реєстрації мінних полів, які встановлені дистанційно, вказуються координати місць встановлення мін, їх кількість, час установаження і терміни самоліквідації	Спроможність міни до самодеактивації	Мають бути самодеактивованими	Мають бути самодеактивованими, якщо застосовуються поза промаркованими периметрами
Під час реєстрації звичайних мінних полів їхнє положення на місцевості фіксується шляхом прив'язки до координат не менше ніж двох базових точок Складаються схеми, оформляються карти та інші документи.	Надійність самодеактивації	Не менше 0,999	Не менше 0,999
	Термін самодеактивації	Не більше 120 діб з моменту установки	Технічно не обмежується. Якщо термін самодеактивації більше 120 діб, район

<p>2. Виявлення протипіхотних мін</p> <p>Показник виявлення - наявність у конструкції міни матеріалу або пристрою, який при застосуванні стандартних міношукачів забезпечує сигнал, еквівалентний сигналу від 8 грамів заліза в єдиній концентрованій масі. Складаються схеми, оформляються карти та інші документи</p>			встановлення мін маркується
	Самознищення		
	Наявність механізму самознищення	Повинні мати механізми самознищення	Повинні мати механізми самознищення, якщо застосовуються поза промаркованими периметрами
	Надійність механізму самознищення	Не менше 0,9	Не менше 0,9
Термін самознищення	Не більше 30 діб	Не обмежується. Якщо термін самознищення більше 30 діб, район встановлення мін маркується	
Міни, що не відповідають вимогам виявлення, дозволяється застосовувати з накладними маркерами, які забезпечують їхнє виявлення	Концепція перехідного періоду	Для існуючих мін, які не відповідають вищевказаним вимогам, встановлюється перехідний період тривалістю 9 років, упродовж якого допускається обмежене застосування таких мін	

2. Особливості застосування протипіхотних мін:

Назва протипіхотних мін	Особливості застосування	
	протягом перехідного періоду (до 15.06.2009 року)	після перехідного періоду (з 15.06.2009 року)
Міни ручного устанавлення		
ОЗМ-72, МОН-50 тощо: із підривачами типу МВЕ-72; у керованому режимі	У промаркованому периметрі або під контролем на 72 години Без обмежень	Без обмежень
Касетні міни, які встановлюються з ПКМ і УМЗ		
ПФМ-1	У промаркованому периметрі	Заборонено

ПФМ-1С	У промаркованому периметрі	Заборонено
--------	----------------------------	------------

3. Основні визначення [Протоколу про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв з поправками, внесеними 03 травня 1996 року](#) (Протокол II з поправками, внесеними 03 травня 1996 року), що додається до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибірккову дію (прийнятий Законом України від 21 вересня 1999 року [№ 1084-XIV](#)):

1) міна - боєприпас, що встановлюється під землею, на землі чи поблизу землі або іншої поверхні і призначений для вибуху, спричиненого присутністю, близькістю чи контактом людини або транспортного засобу;

2) дистанційно встановлювана міна - міна, що встановлюється не безпосередньо, а за допомогою артилерії, ракет, реактивних установок, мінометів чи аналогічних засобів або скидається з літаків.

Міни, що встановлюються із системи наземного базування з відстані менше ніж 500 метрів, не розглядаються як дистанційно встановлювані за умови, що вони використовуються згідно зі статтею 5 та іншими відповідними статтями [Протоколу II](#);

3) протипіхотна міна - міна, що призначена головним чином для вибуху, спричиненого присутністю, близькістю, контактом з людиною, і призводить до завдання ушкоджень або смертельних уражень одній чи декільком особам;

4) міна-пастка - будь-який пристрій чи матеріал, які спроектовані, сконструйовані чи пристосовані для того, щоб убивати чи завдавати ушкоджень, і які спрацьовують раптово, коли людина торкається чи наближається до начебто нешкідливого предмета або здійснює здавалося б безпечну дію;

5) інші пристрої - боєприпаси і пристрої, що встановлюються вручну, включаючи саморобні вибухові пристрої, які призначені для того, щоб убивати, завдавати ушкодження або збитки, і приводяться в дію вручну шляхом дистанційного управління або автоматично після закінчення певного проміжку часу;

6) мінне поле - певний район, у якому встановлено міни. Мінним районом називається район, що є небезпечним через наявність мін. Хибне мінне поле - означає вільний від мін район, що імітує мінне поле;

7) реєстрація - операція матеріального, адміністративного і технічного порядку, призначена для збору з метою реєстрації в офіційних документах усієї наявної інформації, що полегшує встановлення місцезнаходження мінних полів, мінних районів, мін, мін-пасток, боєприпасів, що не вибухнули, та залишених вибухонебезпечних боєприпасів. Реєстрація включає таку інформацію:

місцезнаходження районів, які були цілями і в яких використовували вибухонебезпечні боєприпаси;

кількість вибухонебезпечних боєприпасів, що були використані в районах;

вид і характер вибухонебезпечних боєприпасів, що були використані в районах;

загальне місцезнаходження відомих та можливих боєприпасів, що не вибухнули;

місцезнаходження залишених вибухонебезпечних боєприпасів;

кількість залишених вибухонебезпечних боєприпасів на кожній конкретній ділянці;

види залишених вибухонебезпечних боєприпасів на кожній конкретній ділянці;

8) механізм самознищення - вмонтований або прикріплений ззовні механізм, що автоматично спрацьовує і забезпечує знищення боєприпасу, в який його вмонтовано або до якого прикріплено;

9) механізм самонейтралізації - вмонтований механізм, що автоматично спрацьовує і приводить в недієздатний стан боєприпас, у який його вмонтовано;

10) самодеактивація - автоматичне приведення боєприпасу в недієздатний стан шляхом необоротного виснаження компонента, наприклад, батареї, який має суттєве значення для дії боєприпасу;

11) дистанційне управління - управління за допомогою команд, що передаються на відстані;

12) елемент невилучення - пристрій, що призначений для захисту міни, який є її частиною, з'єднаний, або прикріплений до неї, або встановлений під міною, і спрацьовує при спробі вилучити міну;

13) передача - фізичне ввезення мін на національну територію або вивезення з неї, передача прав власності на міни і контроль за ними, не включаючи передачу території з установленими на ній мінами.

Додаток 4
до Інструкції про порядок виконання
норм міжнародного гуманітарного
права у Збройних Силах України
(пункт 8 глави 1 розділу II)

ПАМ'ЯТКА

військовослужбовця при виконанні обов'язків військової служби та спеціальних (бойових) завдань

Додаток 5
до Інструкції про порядок виконання
норм міжнародного гуманітарного
права у Збройних Силах України
(пункт 11 глави 14 розділу II)

КАРТКА-ПОВІДОМЛЕННЯ

про взяття в полон

Додаток 6
до Інструкції про порядок виконання
норм міжнародного гуманітарного
права у Збройних Силах України
(пункт 2 глави 2 розділу IV)

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ

щодо цивільних літальних апаратів

1. Цивільні літальні апарати мають уникати районів, які потенційно небезпечні у зв'язку із веденням воєнних дій.

2. У безпосередній близькості від районів воєнних дій цивільні літальні апарати мають виконувати вказівки сторін, що воюють, щодо напрямку і висоти польоту.

3. Заінтересовані країни, що воюють, й нейтральні держави, а також органи влади, які забезпечують обслуговування повітряного руху, повинні встановити процедури, за допомогою яких командири військових кораблів і літальних апаратів постійно повідомляються про встановлені приписні маршрути і польотні плани, які надаються цивільними літальними апаратами в районах воєнних дій, включаючи інформацію про канали зв'язку, засоби і коди ідентифікації, пункти призначення, пасажирів та вантажі.

4. Країни, що воюють, і нейтральні держави мають забезпечувати випуск сповіщення льотчикам (НОТАМ) з інформацією про воєнні дії в районах, де існує потенційна небезпека

для цивільних літальних апаратів, включаючи інформацію про активізацію воєнних дій у небезпечних районах або тимчасові обмеження доступу в повітряний простір.

НОТАМ має містити відомості про:

частоти, на яких літальні апарати повинні вести постійне прослуховування;

постійну роботу цивільної метеорологічної РЛС та способи і коди ідентифікації;

висоту, курс і обмеження швидкості польотів;

процедури відповіді на радіозапит, зроблений збройними силами, процедури встановлення двостороннього зв'язку та про можливі дії збройних сил, якщо рекомендації, викладені в НОТАМ, не виконуються і ці збройні сили вважають дії цивільного літального апарата загрозовими.

5. Цивільні літальні апарати мають надавати компетентній службі повітряного руху польотний план, що містить вичерпні відомості про реєстрацію, пункт призначення, пасажирів, вантажі, аварійні канали зв'язку, засоби і коди ідентифікації, а також останні дані по трасі і мати свідоцтво про реєстрацію, льотну придатність.

Цивільні літальні апарати не повинні відхилятися від курсу, встановленого службою повітряного руху, або відходити від польотного плану без дозволу цієї служби, за винятком тих випадків, коли виникають непередбачені обставини (наприклад, загроза безпеки або лиха), при цьому негайно має бути зроблене відповідне повідомлення.

6. Якщо цивільний літальний апарат входить у район, потенційно небезпечний через ведення воєнних дій, він має виконувати вказівки відповідного НОТАМ. Збройні сили зобов'язані використовувати усі наявні засоби для ідентифікації і попередження цивільного літального апарата шляхом використання, зокрема, режимів і кодів повторного радіолокаційного виявлення, засобів зв'язку, шляхом звірки з інформацією польотних планів, перехоплення військовими літальними апаратами і в разі можливості зв'язуватися з відповідною службою управління повітряним рухом.

Додаток 7
до Інструкції про порядок виконання
норм міжнародного гуманітарного
права у Збройних Силах України
(пункт 10 розділу VI)

РЕКОМЕНДОВАНІ РОЗМІРИ розпізнавальних емблем (знаків)*

Об'єкти розпізнавання та захисту	Розміри (см)			Дальність виявлення неозброєним оком (м)
	щита (полотно)	емблеми (знака, літери)	ширина лінії емблеми (знака, літери)	
1	2	3	4	5
Райони розташування медичних частин (підрозділів), місцевості (райони), які знаходяться під захистом МГП	1000 x 1000	750	200	5000

Окремі об'єкти, які знаходяться під захистом МГП	500 x 500	335	100	2500
Прапор для позначення медичних формувань	100x160	83	25	500
Транспортні засоби:				
у верхній напівсфері;	120x120	100	35	1000
у бокових, задній та передній напівсфері	60x60	50	15	400
Особовий склад:				
накидки;	40x40	34	10	400
головний убір	--	20	6	300

* У разі використання на розпізнавальній емблемі (знаку) геометричних фігур їх розміри мають бути не більше розмірів, вказаних у графі 3.

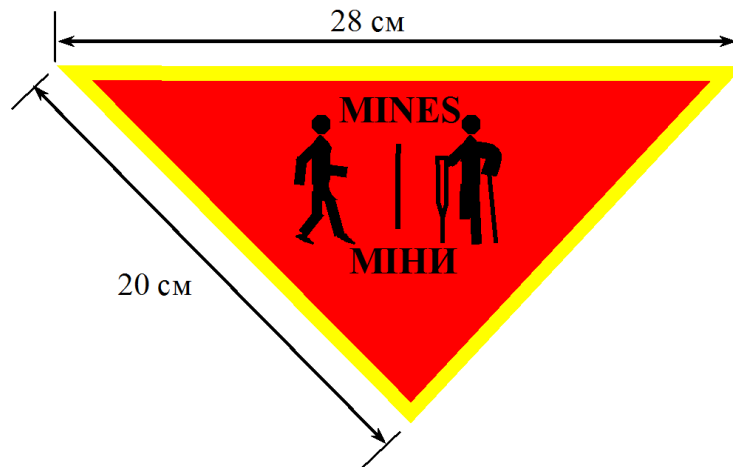
Додаток 8
до Інструкції про порядок виконання
норм міжнародного гуманітарного
права у Збройних Силах України
(пункт 15 розділу VI)

МІЖНАРОДНИЙ ЗНАК позначення мінних полів і мінних районів

Міжнародний знак позначення мінних полів і мінних районів призначений для забезпечення розпізнавання цивільним населенням мінних полів та районів, де встановлені наземні міни.

Знак може мати квадратну або трикутну форму. При цьому розміри знака трикутної форми мають бути не менше ніж 28 x 20 см, квадратної - не менше 15 см. Колір знака може бути червоним або оранжевим, окантовка наноситься жовтою світловідбивальною фарбою.

Знак, зображений на малюнку як ілюстрація, може бути замінений на альтернативний символ, який легко упізнається у тому районі, де буде встановлений такий знак. Слово "міни" на знаку повинно викладатися однією із шести офіційних мов (англійська, арабська, іспанська, китайська, російська і французька), а також на мові або мовах, які поширені у цьому районі.

Додаток 9
до Інструкції про порядок виконання
норм міжнародного гуманітарного
права у Збройних Силах України
(глава 2 розділу II)

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ щодо визначення цілей

1. Чи маєте Ви відповідно повноваження чи наказ на проведення атаки?
Якщо так, переходьте до пункту 2. Якщо ні, **НЕ ПРОВОДЬТЕ АТАКУ.**
2. Чи є цілі у переліку об'єктів, які не підлягають нападу/обмеженому переліку цілей?
Якщо ні, переходьте до пункту 3. Якщо так, **НЕ ПРОВОДЬТЕ АТАКУ.**
3. Чи є ціль елементом, важливим для успіху військових дій противника?
Якщо так, переходьте до пункту 4. Якщо ні, **НЕ ПРОВОДЬТЕ АТАКУ.**
4. Чи надає знищення або нейтралізація цілі в ситуації, що склалася, конкретну військову перевагу?
Якщо так, переходьте до пункту 5. Якщо ні, **НЕ ПРОВОДЬТЕ АТАКУ.**
5. Чи очікується, що проведення атаки призведе до випадкових жертв серед цивільного населення, поранення цивільних осіб, пошкодження цивільних об'єктів або усього переліченого разом?
Якщо ні, переходьте до пункту 6. Якщо так, **НЕ ПРОВОДЬТЕ АТАКУ.**
6. Чи можливе відповідно до Ваших повноважень або отриманих Вами вказівок щодо визначення цілей завдання супутньої шкоди?
Якщо так, переходьте до пункту 7. Якщо ні, **НЕ ПРОВОДЬТЕ АТАКУ.**
7. Чи існує альтернативний військовий об'єкт, що надає таку саму військову перевагу, напад на який можливо здійснити з меншим ризиком завдання супутньої шкоди?
Якщо ні, переходьте до пункту 8. Якщо так, повертайтеся до пункту 2 для визначення нової цілі.
8. Чи було вжито всіх можливих заходів безпеки під час вибору засобів та методів проведення атаки з метою унеможливлення або максимального зниження вірогідності випадкових жертв серед цивільних осіб, поранень цивільних осіб, пошкодження цивільних об'єктів?
Якщо так, переходьте до пункту 9. Якщо ні, проаналізуйте пункт 8 ще раз.
9. Чи було зроблено при обставинах, що склалися, попередження про проведення атаки, в разі якої може постраждати цивільне населення?
Якщо так, переходьте до пункту 10. Якщо ні, зробіть попередження та переходьте до пункту 10.

10. Якщо очікується, що проведення атаки призведе до випадкових жертв серед цивільних осіб, поранення цивільних осіб, пошкодження цивільних об'єктів або всього переліченого разом, чи буде це надмірним порівняно з конкретною військовою перевагою, що може бути досягнута в результаті атаки?

Якщо так, НЕ ПРОВОДЬТЕ АТАКУ. Якщо ні, переходьте до пункту 11.

11. ПРОВЕДЕННЯ АТАКИ ДОЗВОЛЕНО, АЛЕ НЕОБХІДНО ЗДІЙСНЮВАТИ ПОСТІЙНИЙ КОНТРОЛЬ. У РАЗІ ЗМІН ОБСТАНОВКИ ОБОВ'ЯЗКОВЕ ПРОВЕДЕННЯ ПОВТОРНОГО АНАЛІЗУ АТАКУВАЛЬНИХ ДІЙ.

Публікації документа

- **Офіційний вісник України** від 04.08.2017 — 2017 р., № 61, стор. 180, стаття 1886, код акта 86766/2017